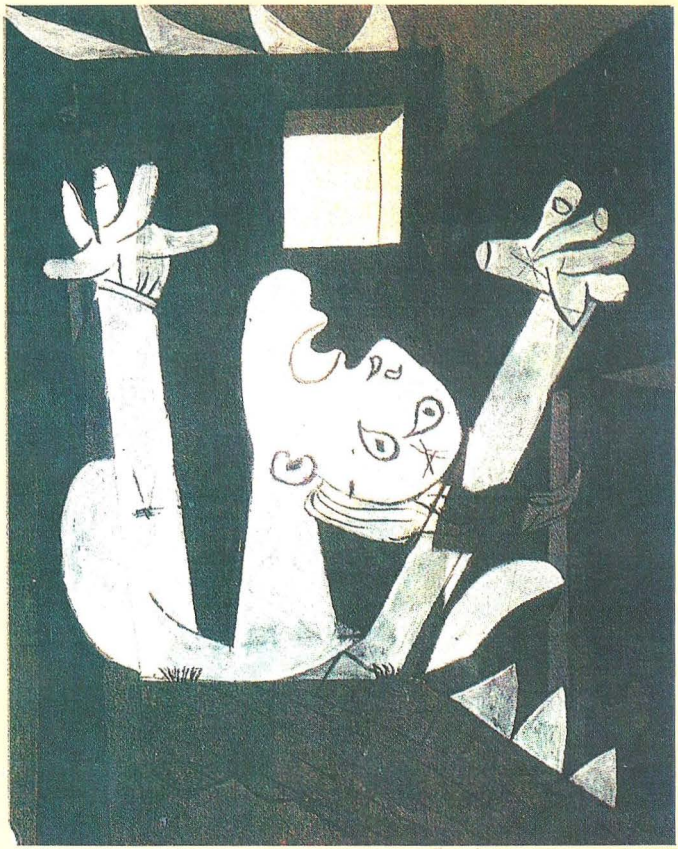
YAŞANTININ POLİTİKASI

R.D.LAING

VADİ/Toplum

Vadi Yayınları : 15
Toplum Dizisi : 6

Eserin Özgün Adı: *The Politics of Experience*, Pantheon Books, 1967

© Vadi Yayınları, 1993
Birinci Basım: Nisan 1993

Kapak: Picasso'nun *Guernica*'sından detay
Kapak Tasarımı: Meltem Mızrak

ISBN : 975-7726-13-3

Dizgi : ESAM
Baskı : Özkan Matbaacılık

VADİ YAYINLARI
İnkılap Sok.
Güngörler İş Merkezi
2/54 KIZILAY/ANKARA
Tel : 435 64 89

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
5

GİRİŞ
7

KİŞİLER VE YAŞANTI
13

PSİKOTERAPÖTİK YAŞANTI
41

YAŞANTININ KANDIRMACASI
53

BİZ VE ONLAR
75

ŞİZOFRENİK YAŞANTI
97

AŞKIN YAŞANTI
127

ON GÜNLÜK BİR YOLCULUK
143

SUNUŞ

Çevirmen, elinizde tuttuğunuz bu kitapla, R.D. Laing'e vefa borcunu ödemek arzusundadır.

Pek çok kişinin, tuttuğu meslekte, kendisine ufuk edindiği insanlar yahut üstadlar bulunur. Çevirmenin psikiyatri mesleğinde kendisine bir üstad bildiği R.D. Laing, insanı şeyleştiren bir psikiyatrik anlayışı sarsmakla kalmamış, modern çağın karanlığını haykıran bilge kimliğiyle, bir dönem Batı dünyasında gönül odağı haline gelmiştir.

Elinizde tuttuğunuz kitapta, yer yer, anlaşılması güç gelebilecek bölümler olacaktır. Bir şair de olan Laing'in, şiiri ve felsefeyi harmanlayan ve çağrışımlarla yüklü üslûbunu dilimize ancak bu kadar aktarabildik. Üstadın, elinizde tuttuğunuz bu kitabı iç dünyanızda med ve cezirler yaratabilir, uyarıyoruz. Meraklı okur, bir Laing biyografisi için Ağaç Yayınları arasında çıkan *Antipsikiyatri* adlı kitabımıza bakabilir.

Bu kitabı okurken pek tekin sularda yol almadığınızı farkedebilirsiniz. Yine de, hoş seyirler ola!

KEMAL SAYAR
İstanbul, 1993

Çevirmenin Notu: Kitap boyunca *experience* sözcüğü "yaşantı", *to experience* sözcüğü ise "yaşantılamak" olarak çevrilmiştir.

R. D. LAING

Asrî zamanların en şöhretli psikiyatristlerinden biri olan R.D. Laing, 1927 yılında Glasgow'da doğdu ve Glasgow Üniversitesi'ni tıp doktoru olarak bitirdi. 1960'lı yıllarda 'delilikte keramet vardır' tartışmasını ortaya attı: Duygusal ve ruhsal karmaşanın sürmesine izin verilmeli, o derinlemesine yaşanarak doğal seyrini tamamlayabilmeliydi. Böylesi bir karmaşanın olumlu bir değeri olabilirdi. Bu yaklaşımını, kişilerin ruhsal rahatsızlıklarını (daha çok psikozlarını) rahatlıkla yaşayabildikleri ve istemediklerinde ilaç almadıkları birimler kurarak sınadı. Philedelphia Cemiyeti'yle birlikte yürüttüğü bu çabasının yanısıra; kurumların, grupların ve ailelerin hem bozuk hem de bozucu, rahatsız edici olan etkileşim biçimlerine odaklanan çalışması onu hayli etkili ancak bir o kadar da tartışmaya açık bir konuma getirdi.

R.D. Laing'in eserleri, şiirden toplumsal kurama dair kitaplara dek geniş bir yelpaze üzerinde yer alır. Bilimsel dergilerde yazdığı gibi popüler basında da görünmüştür. Eserleri şunlardır: *The Divided Self, Self and Others, Interpersonal Perception* (H.Phillipson ve A.Robin Lee ile), *Reason and Violence* (Sartre'ın tanıtımıyla), *Sanity, Madness and the Family* (A. Esterson ile), *The Politics of Experience and The Bird of Paradise, Knots, The Politics of the Family, The Facts of Life, Do you love me?, Conversations with children, Sonnets, The Voice of Experience ve Wisdom, Madness and Folly.*

R.D. Laing 1989'da vefat etmiştir.

GİRİŞ

Günümüzde çok az kitap bağışlanabilir. Kanaviçenin üzerinde siyah, ekranda sessizlik, boş bir beyaz kâğıt sayfası belki de kolayca mümkün olur. Hakikat ile toplumsal "gerçeklik" arasında pek bağ yok. Etrafımızda sahte-olaylar var, biz de onlara bu olayları doğru ve gerçek ve hatta güzel göstermeye ayarlı bir yanlış bilinçlilikle uyum sağlıyoruz. İnsanların toplumunda hakikat, artık şeylerin ne olduğundan daha çok ne olmadığında mukim. Toplumsal gerçekliklerimiz sürgün edilmiş hakikatin ışığında bakıldığında çok çirkin, ve güzellik, eğer bir yalan değilse, artık neredeyse hiç mümkün değil.

Tarihin öylesine hızlandırılmış bir değişim anında yaşıyoruz ki, günümüzü yalnızca kaybolmaya yüz tuttuğunda görmeye başlıyoruz.

Modern insan için bugünü geçmişin ışığında görmemek zordur. Beyaz Avrupalı ve Kuzey Amerikalılar'ın özelde bir ortak duygusu vardır, yenilenme değil de bir bitişte olma duygusu: yaşlı bir medeniyetin tekleyen kalbinde yalnızca yarı yaşıyor olma. Bazen öyle görünüyor ki, etrafımızda ve içimizdeki çürümeyi yansıtmaktan, göz açış ve bozgunun acı ve hüzünlü türkülerini söylemekten daha fazla birşey yapmak imkânsız.*

Üstelik o duygu durumu çoktan eskimiştir, en azından insan maneviyatının daimi bir imkânı olamayacak ka-

* Diyalektik kuram da halihazırdaki hakikatini kendi umutsuzluğunda buluyor olabilir. Bkz. Herbert Marcuse, *One Dimensional Man* (Boston: Beacon Press, 1964). Bu benim görüşüm değil.

dar. O, elektromanyetik alanın dinamik mozayiğinin; süreksiz, beklenmedik, stokastik ve ani elektronik kozmosun içinde, çoktan çözünmüş olan bir zaman duygusunu gerektirir.

Bununla birlikte, günümüzün ihtiyacı ve geçmişin başarısızlığı aynıdır: insanın insana dair alabildiğine özbilinçli ve özeleştirel bir tasvirini sağlamak.

Şimdi kimse kendi yabancılaşmasının başlangıç noktası dışında bir yerden düşünmeye, hissetmeye ve davranmaya başlayamaz.

Biz hepimiz katiller ve fahişeleriz – hangi kültüre, topluma, sınıfa, ulusa ait olduğumuzun ve kendimizi ne denli normal, ahlaklı ve olgun saydığımızın hiçbir önemi yok.

İnsanlık otantik imkânlarından yabancılaştırılmıştır. Bu temel bakış, bizi, adına deli denilen insanların deliliğine ve sağduyunun akıllılığına dair açık bir görüşü benimsemekten alıkoyar.[1] Mamafih gerekli olan, tarümar edilmiş insanlığın tutkulu feryadından daha fazla bir şeydir.

Yabancılaşmamız kök salmakta. Günümüzde insanlararası hayatın herhangi bir veçhesi üzerine ciddi bir düşünce serdetmek için, asıl sıçrama tahtasını oluşturacak şey, bunun farkına varmaktır. Değişik açılardan bakıldığında, değişik biçimlerde yapılandırıldığında ve değişik deyimlerle ifade edildiğinde, bu farkına varış birbirine çok uzak olan Marx, Kierkegaard, Nietzsche, Freud, Hei-

1. Yabancılaşmanın sosyolojik ve klinik anlamlarda bilgi verici bir analizi için bkz. Joseph Gobel, *La Fausse Conscience* (Paris: Les Editions de Minuit, 1962).

degger, Tillich ve Sartre gibi insanları bir araya getirmekte, birleştirmektedir.*

ABD'de yeni yükselmeye başlayan sesler parçalanma ve yabancılaşmamızın değişik cephelerini ortaya koymayı sürdürüyorlar. Bu; hilenin,[2] yani yaşantıya bir uzam ve nicelik biçilmesinin[3] veya kitlesel ekonomik irrasyonalitenin bütün bir sistemle yüzleştirilmesidir.**

Bütün bu tanımlar, olanı, olmayanın değişik tarzlarının ışığında tanımlamaya mecbur ediliyorlar. Ne olmuştu, ne olmuş olabilirdi, ne olmalıydı? Günümüzü, Ernest Block'un bir terimiyle, "henüz değil"e doğru evrilen günümüzü buna göre tanımlayabilir miyiz? Öyle korkutucu, öyle dehşetengiz, öylesine müthiş ki günümüzün çoktandır bir termonükleer kıyametin gölgesiyle karardığını görmek, nostaljimizin bizi mahrum bıraktığı daha da büyük alçalışları tahayyül etmekten veya hızlanan değişimin girdabında içkin kurtarıcı bir diyalektiği görmekten daha kolay.

Her olayda biz aklıkarışık ve çıldırmış yaratıklarız. Kendi benliklerimize, birbirimize, manevi ve maddi dünyaya yabancıyız. Hatta gözümüze ilişen ancak benimsemediğimiz bir zâviyeden, deliyiz biz.

2. Marshall Mc. Luhan, *The Gutenberg Galaxy* (Toronto: University of Toronto Press, 1962).
3. Bkz. J. Henry, *Culture Against Man* (New York: Random House, 1963).

* Yabancılaşmanın anlamını, özellikle kapitalizmle ilgisi bağlamında, geçen 150 yıl boyunca kurcalamış olan düşünürleri burada ele almak için vakit çok geç. İyi bir özet için bkz. Ernst Fischer, *The Necessity of Art* (Baltimore: Penguin Books, 1963). Özellikle Bölüm 3: "Sanat ve Kapitalizm."

** Paul A. Baran ve Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital* (New York: Monthly Revirew Press).

Yabancılaşmanın bizi beklediği bir dünyaya doğuyoruz. Potansiyel olarak insanlarız ancak yabancılaşmış bir haldeyiz ve bu hal sadece doğal bir sistem değil. Halihazırdaki kaderimiz olarak yabancılaşma, sadece insanın insana uyguladığı insafsız bir şiddet ile gerçekleştirilir.

Bu kitap, günümüzde, kendi benliklerimize yönelik şiddetin kimi biçimlerini belgelemeye çalışmaktadır.

1. BÖLÜM

KİŞİLER VE YAŞANTI

"...şu görkemli ve gerçek Amip ki doğası yalnız diğer yaratıklar gibi çeşitli unsurlar içinde yaşamak için değil, fakat aynı zamanda bölünmüş ve ayrılmış dünyalarda yaşamak için tasarlanmıştır."

SIR THOMAS BROWNE, Religio Medici

Kanıt Olarak Yaşantı

Gerçekler bile "gerçekler"i görecek yeterince yol olmadığında kurgulara dönüşürler. Kuramlara, kuramın kaynağı olan yaşantı kadar ihtiyaç duymayız. Mantıksızca öne sürülen kabul edilemez bir varsayım anlamında, inanç bizi tatmin etmez: "kanıt"ı yaşantılamayı isteriz.

Başka insanların davranışını görebilir ancak yaşantısını göremeyiz. Bu, kimi insanları, psikolojinin diğer insanın yaşantısıyla bir işi olmadığı ve işinin yalnızca onun davranışıyla ilgili olduğu yolunda bir ısrara sürüklemiştir.

Diğer kişinin davranışı benim bir yaşantımdır. Benim davranışım bir başkasının yaşantısıdır. Toplumsal fenomenolojinin konusu, benim başkasının davranışına ilişkin yaşantımı, başkasının benim davranışıma ilişkin yaşantısıyla ilişkilendirmektir. O yaşantı ile yaşantı arasındaki ilişkiyi inceler: onun gerçek alanı yaşantılararası'dır.

Ben seni görüyorum sen de beni görüyorsun. Ben seni yaşantılıyorum sen de beni. Ben senin davranışını gö-

rüyorum. Sen benim davranışımı görüyorsun. Ancak ben senin bana ilişkin yaşantını görmüyorum, görmedim ve görmeyeceğim. Senin benim sana ilişkin yaşantımı "göremediğin" gibi. Benim sana ilişkin yaşantım "içimde" değil. O yalnızca sensin, seni yaşantıladığım gibi. Ve seni içimde olarak yaşantılamıyorum. Benzeri biçimde senin de beni içinde yaşantılamadığını kabul ediyorum.

"Benim sana ilişkin yaşantım", "benim seni yaşantıladığım biçimiyle sen" demenin bir başka biçimidir ve "senin bana ilişkin yaşantın", "senin beni yaşantıladığın biçimiyle ben" demektir. Senin bana ilişkin yaşantın senin içinde değil ve benim sana ilişkin yaşantım benim içimde değil ancak *senin bana ilişkin yaşantın bana görünmediği gibi benim sana ilişkin yaşantım da sana görünmez*.

Ben senin yaşantını yaşantılayamam. Sen benim yaşantımı yaşantılayamazsın. İkimiz de görünmez insanlarız. Her insan bir diğerine görünmezdir. Yaşantı insanın insana görünmezliğidir. Yaşantıya Ruh denilegelmiştir. İnsanın insana görünmezliği olarak yaşantı, aynı zamanda herşeyden daha açıktır. *Yalnız* yaşantı açıktır. Yaşantı *tek* kanıttır. Psikoloji yaşantının bilgisidir. Psikoloji *kanıtın* yapısıdır ve böylece psikoloji bilimlerin bilimidir.

Eğer, tabii, yaşantı kanıtsa birisi *bir diğerinin* yaşantısını nasıl inceleyebilir? Çünkü *diğerinin* yaşantısı benim yaşantım olmadığı ve asla olamayacağı gibi bana açık da değildir.

Ben senin yaşantını anlamaya çalışmaktan kaçınamam çünkü ben senin göremediğim (aynı zamanda tadamadığım, dokunamadığım, koklayamadığım ve duyama-

dığım) yaşantını yaşantılamıyorum ancak seni *yaşantılayan olarak* yaşantılıyorum.

Senin yaşantını yaşantılamıyorum. Fakat ben seni *yaşantılayan* olarak yaşantılıyorum. Kendimi senin tarafından yaşantılanmış olarak yaşantılıyorum. Ve ben seni, kendini benim tarafımdan yaşantılanmış olarak yaşantılayan birisi olarak yaşantılıyorum. Ve bunun gibi...

Başkalarının yaşantısına ilişkin inceleme, yaptığım çıkarsamalar üzerine temellenir: yani beni yaşantılayan sana ilişkin yaşantımdan, beni yaşantılayan seni yaşantılayan beni senin nasıl yaşantıladığından....

Toplumsal fenomenoloji benim ve diğerlerinin *yaşantısının* bilimidir. Sana ilişkin yaşantımla ve senin bana ilişkin yaşantınla ilgilenir. Yani *yaşantılararası* 'yla. *Benim yaşantıladığım biçimiyle* ve *senin yaşantıladığın biçimiyle* senin ve benim davranışımla ilgilenir.

Benim yaşantımın size ve onlara görünmez olduğu gibi, sizin ve onların davranışları da bana görünmez olduğundan; senin davranışına ilişkin yaşantım yoluyla senin davranışından çıkarsadığım şeyi, onların benim davranışıma ilişkin yaşantılarına rağmen, başkalarına göstermeyi isterim.

Bu toplumsal fenomenolojinin özüdür.

Doğal bilim yalnızca gözlemcinin şeylere ilişkin yaşantısıyla ilgilenir. Şeylerin *bizi* nasıl *yaşantıladığı* ile asla ilgilenmez. Bu demek değildir ki şeyler bize ve birbirlerine tepki vermez.

Doğal bilim davranış ve yaşantı arasındaki ilişkiye dair hiçbir şey bilmez. Bu ilişkinin doğası Marcel'e göre esrarengizdir. Bu onun nesnel bir sorun olmadığı anlamı-

na gelir. Onu açıklamak için geleneksel bir mantık yoktur. Onun doğasını anlamak için geliştirilmiş bir yöntem yoktur. Fakat bu ilişki bizim bilimimizin rabıtasıdır – eğer bilim konusu için yeterli bir bilgi türü anlamına geliyorsa. Yaşantı ve davranış arasındaki ilişki inşaatçıların kendi sorumlulukları altında reddedecekleri bir mihenk taşıdır. Onsuz, kuram ve uygulamamızın tüm yapısının çökmesi gerekir.

Yaşantı başkasına görünmezdir. Ancak yaşantı "nesnel" olmaktan çok "öznel", "dışsal" olmaktan çok "içsel", uygulama olmaktan çok süreç, çıktı olmaktan çok girdi, bedensel olmaktan çok psişik, dış gözleme dayalı olmaktan çok iç gözlemden devşirilen muğlak veriler değildir. Nesne ilişkileri, kişilerarası ilişkiler, aktarım, karşı-aktarım yani insanlar arasında sürdüğünü varsaydığımız böylesi etkileşimler, yalnızca, uzayda her biri süregiden intrapsişik süreçlerle donatılmış iki nesnenin etkileşiminden ibaret değildir.

Bu dışsal ve içsel arasındaki ayrım genellikle davranış ve yaşantı arasındaki ayrıma tekabül eder; ancak kimi zaman da "içsel" olduğu varsayılan yaşantılarla "dışsal" olduğu varsayılanlar arasındaki ayrıma atıfta bulunur. Daha doğrusu bu, değişik yaşantı tarzları arasındaki bir ayrımdır. Yani algının (dışsal olan) tersine tahayyül (içsel olan). Ancak algı, tahayyül, gündüz düşleri, hayaller, rüyalar ve bellekten hiçbiri diğerinden daha "içsel" veya "dışsal" değildir.

Üstelik bu biçimde konuşmak yaşantımızda bir bölünmeyi yansıtır. İki dünyada yaşar gibiyizdir ve pek çok kişi sadece, "dışarıdaki" kısmın farkındadır. "İçerideki"

dünyanın bedenin veya zihnin "içinde" bir yerde olmadığını hatırda tuttuğumuz sürece bu konuşma biçimi amacımıza hizmet edebilir (William Blake için yeterince iyiydi). "İçsel" olan o halde kendi bedenlerimizi, başka insanları, canlı ve cansız dünyayı yaşantılamaktaki kişisel üslubumuzdur: tahayyül, rüyalar, gündüz düşleri ve bunun da ötesinde yaşantının daha ileri berzahları.

Betrand Russell bir zamanlar yıldızların kişinin beyninin içinde olduğunu söylemişti.

Algıladığım yıldızlar tahayyül ettiğim yıldızlardan daha çok veya daha az beynimin içinde değildirler. Onları kafamın içinde gördüğümden daha fazla, kafamın içinde hayal etmiyorum.

Yaşantıyla davranış arasındaki ilişki içsel olanla dışsal olan arasındaki ilişki gibi değildir. Benim yaşantım kafamın içinde değil. Benim bu odaya ilişkin yaşantım bu odada bir yerde.

Yaşantımın intrapsişik olduğunu söylemek yaşantımın içinde olduğu bir ruhun (psyche) olduğunu varsaymak demektir. Ruhum yaşantım, yaşantım ruhumdur.

Pek çok kişi meleklerin yıldızları oynattığına inanırdı. Şimdi bunun böyle olmadığı görünüyor. Bunun ve benzeri esinlerin bir sonucu olarak pek çok insan artık meleklere inanmıyor.

Pek çok insan ruhun "makam"ının beyinde bir yerde olduğuna inanırdı. Beyinler sık sık açılmaya başlanılanı beri kimse "ruh"u görmedi. Bunun ve benzeri esinlerin bir sonucu olarak şimdi pek çok kişi ruha inanmıyor.

Kim yıldızları meleklerin oynattığını varsayabilir veya kim bir mikroskobun ucunda ruhu göremediği için

onun varolmadığını öne sürecek kadar batıl inançlı olabilir?

Kişilerarası Yaşantı ve Davranış

Konumuz somut olanı yani gerçekliği kendi tamlığı ve bütünlüğü içinde yaşantılamak ve kavramaktır.

Ancak bunun hemen olması imkânsız. Yaşantısal ve kavramsal olarak parçalara ayrılmışız.

Tekil kişiye*, iki veya daha fazla kişi arasındaki ilişkilere, gruplara veya daha geniş ölçekte topluma veya maddi dünyaya ve bireylerin ikincil olarak algılanışına ilişkin kavramlardan başlıyoruz. Bireysel ve toplumsal davranışımızın asıl belirleyenini dışsal duyumlardan çıkarabiliriz. Bütün bu görüşler kısmi manzaralar ve kısmi kavramlardır. Kuramsal olarak esneyen ve büzülen bir şemalar spiraline ihtiyacımız var. Bu spiral soyutlamanın değişik düzeylerinden somutluğun daha üst veya alt düzeylerine serbestçe ve kesinti olmaksızın geçmemize imkân vermelidir. Kuram yaşantının dile gelmiş görüntüsüdür. Bu kitap kişiyle başlar ve kişiyle biter.

İnsanlar bugün kişi olabiliyorlar mı? Bir adam bir başka adamla ya da kadınla birlikteyken kendi gerçek kişiliğiyle mi orada? "Kişisel bir ilişki nedir" gibi iyimser

* Kişi sözcüğünün karşılığı olarak Oxford İngilizce Sözlüğü sekiz değişik anlam veriyor. Bir temsilde veya hayatta oynanan bir kısım, bireysel insanoğlu; insan varlığının yaşayan bedeni, bir insan varlığının gerçek benliği, kanun karşısında hak ve görevleri olan insan varlığı, ilahiyat açısından bakıldığında varlığın kutsal bir biçimi, dilbilgisi açısından konuşan kişiyi işaret eden birinci, ikinci, üçüncü kişi gibi ifadeler; zoolojik olarak bileşik veya kolonyal bir organizmanın, bir zooidin her bir bireyi.
Burada insanlarla ilgili olduğumuz için bize en yakın düşen iki anlam, kişinin persona veya maske, oynanan kısım anlamı ile kişinin gerçek benlik anlamı oluyor.

bir soru sormadan önce, kişisel bir ilişkinin mümkün olup olmadığını veya halihazırdaki durumumuzda *kişilerin mümkün olup olmadığını* sormamız gerekir. Biz insanın olabilirliğiyle ilgileniyoruz. Bu soru ancak yüzeyleri yoluyla sorulabilir. Aşk mümkün mü? Özgürlük mümkün mü?

İster insanların bazıları kişi olsun ister hiçbiri kişi olmasın, ben bir kişiyi iki katmanlı olarak tanımlamak istiyorum: Yaşantı bağlamında nesnel evrenin yönelim odağı, davranış bağlamında eylemin kaynağı olarak. Kişisel yaşantı verili bir alanı niyet ve eylem alanına dönüştürür: yalnızca eylem yoluyla yaşantımız dönüştürülebilir. "Kişiler"i yalnızca uzayda ayrı ve diğer doğal nesnelerin incelendiği gibi incelenebilecek nesneler olarak değerlendirmek kolay ve çekicidir. Fakat, Kierkegaard'ın bir kimsenin mikroskobun ucundan beyin hücrelerine veya başka bir şeye bakarak bilinçliliği asla keşfedemeyeceğini belirtmesi gibi kimse kişileri nesnelermiş gibi inceleyerek onları bulamayacaktır. Bir kişi vasıtasıyla bir nesnenin yaşantılandığı benim, sensin veya odur. Bu yaşantı odakları ve eylem kaynakları, kendi bileşimlerinden tümüyle bağımsız dünyalarda mı yaşıyorlar? Burada herkes kendi yaşantısına bakmak zorunda. Benim bir yaşantı odağı ve eylem kaynağı olarak kendi yaşantım, bana bunun böyle olmadığını söylüyor. Yaşantım ve eylemim karşılıklı etki ve etkileşimin olduğu bir toplumsal alanda cereyan ediyor. Hem benim hem de başkalarının Ronald Laing olarak tanımladığı kendimi, başkalarının şu şekilde yaşantılayıp ona göre davrandığını yaşantılıyorum: Onlar benim "ben" dediğim kişiye "sen" veya "o" diyorlar veya onu bir

gruba katarak "bizden biri", "onlardan biri", veya "sizden biri" diyorlar.

Kişisel ilişkilerin bu özelliği, kişisel olmayan nesnelerin davranışlarının karşılıklı ilişkisi içinde ortaya çıkmaz. Pek çok toplum bilimcisi bu durumu inkâr ederek sıkıntılarını giderirler. Ne var ki doğal bilimin dünyası belirli tanınabilir unsurların varlığıyla karmaşıklaşmıştır. Bu unsurlar yıllar sonra yeniden güvenli bir şekilde tanınabilirler ve davranışları, bilim adamının ontolojik statüsüne eşdeğer bir dünya görüşünün tezahürü veya gizlenmesidir.

İnsanlar, nispeten kestirilebilir yollarla, uyurken, yerken, yürürken, konuşurken gözlemlenebilirler. Yalnızca bu tür bir gözlemle yetinmememiz gerekir. Davranışın gözlemi yaşantıya ilişkin çıkarımlarla genişletilmelidir. Ancak bunu yapabilmeye başladığımızda, insan türü demek olan o yaşantısal-davranışsal sistemi gerçekten kurabileceğiz.

İnsan bedenlerinin görülebilir, duyulabilir, koklanabilir parıltılarını incelemek her zaman mümkündür ve insan davranışına ilişkin birçok inceleme bu terimler dahilinde yapılmıştır.

Birisi çok sayıda davranış birimini bir araya getirerek onları, insan-olmayan nesnelerin bir sistemini oluşturan çokluktan hiç de farklı olmaksızın, bir istatistik popülasyon olarak kabul edebilir. Ancak o, kişileri inceliyor olmayacaktır. Bir kişiler biliminde şu kuralı öne süreceğim: davranış yaşantının bir işlevidir ve hem yaşantı hem de davranış her zaman birisiyle ya da benlikten başka bir şeyle ilişkidedir.

İki (veya daha fazla) kişi ilişkide olduğunda, her birinin diğerine yönelik davranışı herkesin diğerine ilişkin yaşantısı tarafından belirlenir. Herkesin yaşantısı da her birinin davranışı tarafından belirlenmektedir. Bir kişinin davranışıyla diğerinin davranışı arasında bir sınırdaşlık yoktur. İnsan davranışının önemli bir yekûnunu yaşantıyı bertaraf etme yolunda tek ya da çift yönlü bir çaba oluşturur. Bir kişi diğerine o bir kişi *değilmişcesine* davranabilir ve kendisine de sanki bir kişi *değilmiş gibi* davranıyor olabilir. Bir kişinin yaşantısıyla bir diğerinin yaşantısı arasında da sınırdaşlık yoktur. Benim sana ilişkin yaşantım her zaman senin *davranışın* tarafından belirlenir. Bir bilardo topunun diğerine vurması veya doğrudan yaşantıya iletilen yaşantı gibi, (bu duyumdışı algının muhtemel olgularında olabilir) etkinin doğrudan sonu-cu olan davranış kişisel değildir.

Yaşantıdan Normal Yabancılaşma

Freud'un zamanımıza katkısı, büyük oranda, onun içgörüsü ve çok önemli bir derecede, *sıradan* kişinin bir kişinin olabileceğinin büzüşmüş ve kurumuş bir parçası olduğunu *göstermesi*'dir.

Yetişkinler olarak biz çocukluğumuzun çoğunu unuttuk, yalnızca içeriklerini değil tadını da unuttuk. Dünya insanları olarak iç dünyadan neredeyse hiç haberimiz yok: rüyalarımızı zar zor hatırlar ve hatırladığımızda onlardan pek az anlam çıkarırız. Bedenlerimiz söz konusu olduğunda, sadece hareketlerimizi düzenleyecek ve hayatta kalabilmek için asgari ihtiyaçları sağlayacak –yorgunluğu haber verecek; uyku, tuvalet, seks ve gıda ihtiyacını

duyuracak ve bunun ötesinde neredeyse hiçbir şey yapmayacak– proprioseptif duyumlarla yetiniriz.

Düşünme kapasitemiz, kendi çıkarımıza ve sağduyuya uygun olduğunu varsaydığımız o tehlikeli aldanışa hizmet etmedikçe, acınacak derecede kısıtlıdır: hatta görme, duyma, dokunma, tatma ve koklama kapasitemiz bile kandırmacanın tülleri ardında öyle bir gizlenmiştir ki, dünyayı yeniden masumiyet, hakikat ve aşkla yaşantılamaya başlayabilmek için *herhangi bir kimsenin* yoğun bir bildiklerini unutma eğitiminden geçmesi gerekir.

Onlara inanç ve imanın tam aksine; ruhların, cinlerin, Kudret'in, Kadir-i Mutlak'ın, Hakim'in, meleklerin, Nur'un doğrudan yaşantılanması daha bir uzak. Yaşantı alanları bize yabancılaştıkça, onların varlığını kavramak için bile, giderek daha fazla açık fikirli olmamız gerekiyor.

Pek çoğumuz her gece, tıpkı uyandığımızda rüyalarımızı unutmamız gibi, düzenli bir şekilde uyanıklık hayatımızı unuttuğumuz gerçeklik bölgelerine giriyoruz. Bütün psikologlar düşlemi bir yaşantı biçimi* ve tabir caizse değişik yaşantı tarzlarının kontrapuntal geçişimi olarak bilmezler. Düşlemin farkında olan çokları düşlemin, yaşantının "normal" şartlar altında ulaştığı en son nokta olduğuna inanırlar. Onun ötesi artık halüsinasyonların, serapların ve hezeyanların "patolojik" bölgesidir.

Olayların bu hali, yaşantımızın handiyse inanılmaz bir yıkımını temsil eder. Daha sonra da olgunluk, aşk, neşe ve barış üzerine boş konuşmalar gelir.

* Bkz. R.D.Laing, *The Self and Others* (London: Tavistock Publications, 1961; Chicago: Quadrangle Press, 1962), özellikle 1.Bölüm.

Bu bizim yaşantımızın, ondan geriye kalanın, davranışımızdan boşanmasının bir sonucudur ve aynı zamanda bu boşanmayı kolaylaştıran bir nedendir de.

Normal dediğimiz şey baskılamanın, inkârın, bölünmenin, yansıtmanın, içe atmanın ve yaşantı üzerindeki diğer tahripkâr eylemlerin bir ürünüdür. Varlığın yapısına toptan yabancılaşmadır.

Bu görüldükçe, özgül oldukları varsayılan şizoid, şizofrenik, histerik "mekanizmalar" gibi genel tanımlarla devam etmek daha da anlamsızlaşır.

İstatistiksel olarak "normal" yabancılaşma biçimlerine görece yabancı olan yabancılaşma biçimleri vardır. "Normal olarak" yabancılaşmış kişi, aşağı yukarı başkaları gibi davrandığı gerçeğinden hareketle, akıllı olarak kabul edilir. Yaygın yabancılaşma halinin bir basamak dışında olan diğer yabancılaşma biçimleri, "normal" çoğunluk tarafından kötü veya deli olarak yaftalananlardır.

Yabancılaşma hali, uykuda olma, bilinçsiz olma, çılgın olma hali normal insanın halidir.

Toplum normal insanını yere göğe koyamaz. Çocukları kendilerini kaybedip absürd, dolayısıyla da normal olma yolunda eğitir.

Normal insanlar geçen elli yıl boyunca belki de yüz milyon normal dost insanı katletmişlerdir.

Davranışımız yaşantımızın bir işlevidir. Şeyleri görme biçimimize göre davranırız.

Eğer yaşantımız tarümar edildiyse, kendi benliklerimizi kaybetmişizdir.

İnsan *davranışı*'nın ne kadarı, kişilerin kendileri arasındaki etkileşimler olsun gruplarla gruplar arasındaki

etkileşimler olsun, insan *yaşantısı* 'nın terimleri dahilinde anlaşılabilir? Uçları halihazırda kontrolümüz dışında olduğu kadar müphem de olan gayrı insani süreçlerin sadece edilgin araçları olmamız bakımından, insanlararası davranışımız ya anlaşılmazdır ya da her birimize karşı kendi davranışımız, onlardan ne kadar yabancılaşmış da olsak, kendi yaşantımızın ve kendi niyetlerimizin ürünüdür. Sonraki durumda, bizi oluşturan şeyden bizim ne oluşturduğumuza dair sorumluluğu üstlenmemiz gerekir.

Eğer onu esasta gayrı insani olan bir sürecin esas olmayan bir evresi olarak görürsek davranışı anlaşılabilir bulmayacağız. İnsanları hayvanlar, insanları makineler, insanları kendilerine özgü yolları olan biyokimyasal karmaşalar olarak tasvir ettiğimiz oldu ancak insanı, insani terimler içinde anlamayı başarabilmenin büyük zorluğu orada duruyor.

İnsanlar, inandıkları ve yaşantıladıkları için, bütün zamanlarda yıldızlardan ve tanrılardan gelen kuvvetlere veya bugün toplumun vasıtasıyla estirilen kuvvetlere maruz kalmışlardır. Tıpkı yıldızların bir zamanlar insan kaderini belirlemek için yaptığı gibi.

Mamafih insanlar, kader ve şansa, mukadder dış zaruret ve ihtimallere daima boyun eğme duygusunun altında ezilmemişlerdir yalnız, aynı zamanda, en mahrem hücrelerine sinmiş kendi öz düşünce ve duygularının, geçirdikleri süreçlerin sonucu ve akıbeti olduğu duygusu da onları ezmiştir.

Bir insan kendisini ve başkalarını kandırarak kendisini kendisinden yabancılaştırabilir. Ayrıca diğerlerinin aracılığıyla ondan çalınmış olan şeye de sahip olabilir.

Yaşantılarımızdan soyulursak serüvenlerimizden mahrum kalırız ve serüvenlerimiz çocuğun elinden oyuncaklarının alınması gibi elimizden alınırsa, insanlığımızdan mahrum oluruz. Aldatılamayız. İnsanlar diğer insanların insanlığını yıkabilir ve yıkar da, ve bu olasılığın koşulu da insanlararası bağımlılığımızdır. Bizler yansıtma dışında birbiri üzerine etkimeyen kendine yeter monad'lar değiliz. Biz hem başka insanların üzerine etkidiği, iyi ve kötüye döndürülebilenler hem de başkalarının üzerine, onları değişik biçimlerde etkilemek için, etkiyen âmilleriz. Her birimiz başkaları için başkası. İnsan bir hasta-âmil, âmil-hasta, dostlarıyla etkileşen ve onlar arasında yaşantılayan.

Davranışlarımızı şu an olduğundan daha tatminkâr bir şekilde düzenlemedikçe kendimizi yok edeceğimiz kesindir. Fakat biz dünyayı yaşantılar ve ona göre davranırız ve bu kural, eylemin yaşantımızı açığa vurmak yerine örttüğü zamanlarda bile geçerlidir.

Yok edici uçtaki davranış hakkında bile yeterince düşünmeye muktedir değiliz. Fakat düşündüğümüz şey bildiğimiz şeyden azdır, bildiğimiz şey sevdiğimiz şeyden azdır, sevdiğimiz şey olandan çok daha azdır. İşte tam o dereceye kadar biz de olduğumuz şeyden çok daha azız.

Hiçbir şey olmasa dahi, her bir yeni bebek doğduğunda bir tehir ihtimali var. Her çocuk yeni bir varlıktır, potansiyel bir peygamber, yeni bir manevi prens, dışarıdaki karanlığı dağıtacak yeni bir ışık çakımı. Biz kim oluyoruz da umutsuzluğa hükmediyoruz?

Bir Yaşantı Biçimi Olarak Düşlem

Benliğin ve başkasının "yüzey" yaşantısı, daha az farklılaşmış bir yaşantı matriksinden köken alır. Ontogenetik olarak henüz başlardaki yaşantı şemaları, tümüyle olmasa bile, istikrarsız ve altedilmiş şemalardır. Dünyayı anlamlandırmaya başladığımız ilk biçimler, bizim daha sonraki tüm yaşantı ve eylemlerimizin üzerine, az ya da çok gölgesini düşürür. Dünyayı ilk yaşantılama biçimimiz, büyük oranda, psikanalistlerin düşlem dediği şeylerdir. Bu tarzın kendi geçerliliği ve kendi rasyonalitesi vardır. Süt çocuğunun düşlemi kapalı bir ülke, gelişmemiş "bilinçdışı"nın bir çözülmesi halini alabilir. Bu ihtimal yabancılaşmanın bir başka biçimidir. Bugün pek çok insanın düşlemi, kişinin olgun, akıllı, rasyonel, yetişkin yaşantısı saydığı şeyden koparılmıştır. Bu durumda düşlemi gerçek işlevinde görmeyiz de onu yalnızca destursuz bağa giren ve kargaşa çıkaran çocuksu bir şımarıklık sayarız.

Toplumsal hayatımızın çoğunda, ilişkimizin altında yatan düşlem düzeyinin üstünü örteriz.

Düşlem dünyayla bağlantı kurmanın özel bir yoludur. O eyleme içkin olan anlam veya şuurun parçası, bazen de asıl kısmıdır. İlişki olarak ondan kopabilir, anlam olarak onu kavrayamayabiliriz. Yaşantı olarak o çeşitli biçimlerde dikkatimizden kaçabilir. Yani düşlemin "bilinçdışı" olduğundan söz etmek mümkündür – eğer bu genel ifadeye her zaman özgül çağrışımlar yüklenebilirse.

Mamafih düşlem bilinçdışı olabilirse de –yani bu tarz bir yaşantının farkında olmasak veya davranışımızın, biz görmesek bile başkalarının gördüğü ve ona anlamını veren yaşantısal bir ilişkiyi veya bir ilişkisel yaşan-

tıyı imlediğini kabul etmesek bile– düşlemin içerik veya üslup olarak bizden koparılması gerekmez.

Kısacası düşlem benim sözcüğü kullandığım anlamıyla her zaman yaşantısal ve anlamlıdır, ve kişi, ondan ayrılmadığı sürece geçerli ilişkiler kurar.

İki kişi oturmuş konuşuyor. Birisi (Peter) diğerine (Paul) bir şey açıklıyor. Bir süredir kendi bakış açısını Paul'e değişik biçimlerde aktarıyor ancak Paul anlamıyor.

Benim düşlem dediğim anlamda neler olup bittiğini gelin tahayyül edelim. Peter Paul'le bağlantı kurmaya çalışıyor. Paul'ün hiç gereği yokken kendisine kapalı olduğunu hissediyor. Paul'ü yumuşatmak ve ona yaklaşmak Peter için çok önemli bir şey oluyor. Fakat Paul nüfuz edilemez, katı ve soğuk görünüyor. Peter kafasını taş duvarlara vurduğu hissine kapılıyor. Başarısız olduğunu gördükçe yorgun, umutsuz ve giderek daha boş hissediyor kendini. Sonunda vazgeçiyor.

Öte yanda Paul, Peter'in çok sıkıştırdığını hissediyor. Onu savuşturması gerektiğini hissediyor. Peter'in ne söylediğini anlamıyor fakat kendisini bir saldırıya karşı savunması gerektiğini duyumsuyor.

Her ikisinin de, kendi düşleminden ve diğerinin düşleminden çözünmesi her birinin kendisiyle ve her birinin karşısındakiyle arasında bir ilişki yokluğunu gösteriyor. "Düşlemde", her birinin kendisiyle ve başkasıyla olan ilişkisinde yapar gibi göründüğünden, daha fazla birbirleriyle ilgililer.

Burada, birbirini iyi kötü bütünleyen iki düşlem yaşantısı, bu iki insanın rahat koltuklarına gömülmüş sakin bir tarzda konuşmalarını hoyratça yalanlıyor.

Yukarıdaki tasviri yalnızca metafor olarak almak hata olacaktır.

Yaşantının İnkârı

Görünen o ki dünyayı bir kimse için canlı kılmak veya bir bakış, bir mimik veya bir işaretle kişinin içine yerleştiği gerçekliği büzüp atmak konusunda hiçbir âmil bir başka insan kadar etkili değildir.*

Fiziki çevre bize durmaksızın yaşantı imkânları sunar ya da onları perdeler. Mimarinin temel insani önemi buradan kaynaklanır. Pericles'in berrak bir şekilde belirttiği gibi, Atina'nın ihtişamı ve modern megapolisin pek çok özelliğinin saldığı dehşet, ilkinin bilinçliliği çabuklaştırmasında ve ikincisinin onu daraltmasında yatmaktadır.

Mamafih, burada benim üzerinde durduğum, kendimize ve birbirimize yaptığımız şeylerdir.

Mümkün olan en yalın kişilerarası şemayı ele alalım. Jack ve Jill'i ilişki halinde düşünün. Jack'in Jill'e yönelik davranışı Jill tarafından çeşitli biçimlerde yaşantılanır. Jill'in onu nasıl yaşantıladığı ona karşı davranışlarını da önemli ölçüde etkiler. Jill'in ona nasıl davrandığı da (tümden belirleyici araçlar olmaksızın) Jack'in onu nasıl yaşantıladığını etkileyecektir. Jack'in ona ilişkin yaşantısı ona nasıl davranacağını belirleyecektir, bu da sırasıyla vs...

Her bir kişi bu kişilerarası sistemde iki ayrı biçimde davranabilir. Kişi kendi yaşantısının üzerine veya diğer kişinin yaşantısı üzerine etkiyebilir *ve bu sistem içinde bir başka kişisel eylem biçimi mümkün değildir.* Yani

* Erving Goffman; Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1961), s. 41.

benliğin benlik veya benliğin başkası üzerindeki kişisel eylemi söz konusu olduğunda, bir kişinin etkiyebileceği tek yol ya kişinin kendi yaşantısı üzerine ya da başkasının yaşantısı üzerinedir.

Kişisel eylem ya zengin yaşantı imkânlarının kapılarını açar ya da bu imkânların önünü keser. Kişisel eylem ya ağırlıklı olarak geçerleyici, onaylayıcı, yüreklendirici, destekleyici ve ilerletici ya da geçersizleştirici, inkâr edici, cesaret kırıcı, zayıflatıcı ve daraltıcıdır. Yaratıcı da olabilir yıkıcı da.

Normal halin bir yabancılaşma hali olduğu bir dünyada, kişisel eylemin çoğu, kişinin hem kendi yaşantısını hem de başkasının yaşantısını tahrip etmelidir. Burada bunun nasıl yapılabileceğinin kimi yollarını özetleyeceğim. Bu eylem türlerinin ne denli yaygın olduğunu, varsın okur kendi yaşantılarından düşünsün.

"Savunma mekanizmaları" başlığı altında psikanaliz, kişinin kendisinden yabancılaştığı bir dizi yolu tarif eder. Sözgelimi; baskılama, inkâr, bölünme, yansıtma, içe atma. Bu "mekanizmalar" psikanalitik terimler içinde sıklıkla "bilinçdışı" olarak tarif edilirler, yani kişi bunu kendisinin yaptığının farkında değildir. Kişi o "bölünme"yi görmeye yetecek bir içgörü geliştirse bile, sözgelimi, o bu bölünmeyi, idareyi eline almış ve kendisinin gözleyebildiği ancak kontrol edip durduramadığı gerçek bir mekanizma ve kişisel olmayan bir süreç olarak yaşantılar.

Bu yüzden, böylesi "savunma"ları "mekanizma" terimiyle karşılamanın fenomenolojik bir geçerliliği vardır. Ancak burada durmamalıyız. Onların bu mekanik niteliği kendisini yaşantılayan insanın onlardan çözünmüş olması

dolayısıyladır. Kendisine ve başkalarına öyle görünmektedir ki o, onlardan ızdırap duymaktadır. Onlar onun geçirdiği süreçler olarak görünmektedir ve bu sıfatla o, kendisini belirli bir ruhsal rahatsızlığı olan bir hasta olarak yaşantılamaktadır.

Ancak bu sadece onun kendi yabancılaşmış yaşantısının bakış açısından bakıldığında böyledir. Yabancılaşması ortadan kalktıkça her şeyden önce onların farkına varacaktır, eğer hâlâ bunu yapmadıysa, o zaman ikinci ve daha elzem adımı atacak ve bunların, onun kendi başına yapıyor ya da yapmış bulunduğu şeyler olduğunu aşama aşama farkedecektir. Süreç uygulamaya geri döndürülecek ve hasta bir âmil olacaktır.

Sonuçta kaybedilmiş toprakları yeniden ele geçirmek mümkündür. Bu savunma mekanizmaları kişi tarafından kendi yaşantısının üstüne alınan eylemlerdir. Bunun üstünde o kendisini kendi eyleminden çözmüştür. Bu iki katmanlı şiddetin son ürününü, kendisini artık bütünüyle bir kişi olarak yaşantılamayan fakat bir kişinin parçası olarak yaşantılayan ve onu çaresiz bir kurbana dönüştüren yıkıcı psikopatolojik "mekanizmalar" tarafından işgal edilmiş kişi oluşturur.

Bu "savunmalar" kişinin kendisi üzerine etkidir. Ancak "savunmalar" yalnızca kişileriçi değil *kişilerarası* 'dır da. Ben yalnızca kendi üzerime etkimem, senin üzerine de etkirim. Ve sen yalnızca kendin üzerine etkimez benim üzerime de etkirsin. Her bir olguda, bir *yaşantı*.*

* Kişilerarası savunmalar kuramındaki gelişmeler için bkz. R.D. Laing, H. Phillpson ve A.R. Lee, *Interpersonal Perception: A Theory and a Method of Research* (London: Tavistock Publications, 1966; New York, Springer, 1966).

Eğer Jack bir şeyleri unutmayı başarırsa Jill ona bunu hatırlattığı sürece bunun bir yararı olmayacaktır. Jill'i böyle yapmaması için ikna etmelidir. En emin yol yalnızca onun bu konuda çenesini tutmasını sağlamak değildir, aynı zamanda onu unutmaya ikna etmektir.

Jack pek çok biçimde Jill'in üzerine etkiyebilir. Olayı "ısıtmaya" devam ettiği için onun kendisini suçlu hissetmesini sağlayabilir. Onun yaşantısını geçersizleştirebilir. Bu az ya da çok köktenci olarak yapılabilir. Önemsiz ya da değersiz olduğunu söyleyebilir yalnızca, halbuki Jill için bu önemli ve değerlidir. Daha ileri giderek onun yaşantı tarzını bellekten tahayyüle doğru kaydırabilir: "Hepsi senin hayalinde." Daha da ileride içeriği geçersizleştirebilir: "Asla öyle olmadı." En son olarak, yalnızca önemi, tarzı ve içeriği geçersizleştirmekle kalmaz, onun biricik hatırlama kapasitesini de geçersizleştirir ve ilaveten böyle yaptığı için kendisini suçlu hissetmesini sağlar.

Bu nadir değildir. İnsanlar böyle şeyleri birbirlerine hep yapıyorlar. Böylesi bir kişilerarası geçersizleştirimin işe yaraması için, yine de, üstünün kandırmacanın kalın tabakasıyla kaplanması önerilebilir.* Sözgelimi kişinin yaptığı şeyin bu olduğunu inkâr ederek ve herhangi bir algıyı "Böyle bir şeyi nasıl düşünebiliyorsun?" "Paranoyak olmalısın!" vb. atıflarla daha da geçersizleştirerek.

İnkârın Yaşantısı

Eksiklik veya yokluk yaşantısının birçok çeşitlemesi ve inkârın yaşantısı ile yaşantının inkârı arasında birçok ince ayrılık var.

* R.D. Laing, "Mystification, Confusion and Conflict" *Intensive Family Therapy* içinde, editör: I. Nagy ve J. Framo (New York: Harper & Row 1965).

Yaşantının tümü hem etken hem de edilgendir, verili olanla yapılandırılmış olanın birliğidir. Verili olan şeyin üstüne yerleştirilen yapı olumlu veya olumsuz olabilir: o kişinin arzuladığı veya korktuğu, kabul etmeye hazır olduğu veya olmadığı şeydir. İnkâr unsuru her ilişkide ve her ilişki yaşantısında mevcuttur. İlişkilerin yokluğu ile her ilişkinin bir yokluk olarak yaşantılanması arasındaki ayrım; yalnızlık ile ebedi bir ıssızlık, geçici umut veya umutsuzluk ile kalıcı umutsuzluk arasındaki ayrımdır. Olayların bu halini doğururken oynadığını hissettiğim rol bu konuda ne yapmam gerektiği hissini de belirler.

Varolmayışın ilk habercileri memenin veya annenin yokluğu olmuş olabilir. Bu Freud'un önermesi gibi görünmektedir.

Winnicott "delik"ten, memeyi yutarak hiçliğin yaratılmasından bahseder. Bion düşüncenin kökenini memenin yokluğu yaşantısına bağlar. İnsan, Sartre'ın deyimiyle varlığı yaratmaz fakat daha çok dünyaya, varlığın kökenindeki mükemmelliğe varolmayışı şıringa eder.

Hiçbir şey yaşantı kadar birisinin veya bir şeyin yokluğundan türemez. Arkadaş yok, ilişki yok, zevk yok, hayatta anlam yok, fikir yok, sevinç yok, para yok. Vücudun kısımlarına uygulandığında –meme yok, penis yok, iyi ya da kötü içerikler yok– boşluk. İlke olarak liste sonsuza uzar. Herhangi bir şeyi alın ve onun yokluğunu hayal edin.

Varoluş ve varolmayış, bütün Doğu ve Batı felsefelerinin ana konusudur. Çöküşün (dekadans) profesyonel felsefeciliği dışında, bu sözcükler, zararsız ve masum sözel arabeskler değildirler.

Her şeyin dipsiz ve sonsuz temelsizliğine yaklaşmaktan korkuyoruz.

"Korkulacak hiçbir şey yok." Nihai güvence ve nihai dehşet.

Yaşantımızın nesnelerini *orada* dünyanın dışında olarak yaşantılarız. Yaşantımızın kaynağı bizim dışımızda gibidir. Yaratıcı yaşantıda, yaratılmış imgelerin, kalıpların, seslerin kaynağını kendi içimizde fakat hâlâ kendimizin ötesinde yaşantılarız. Renkler henüz yakılmamış bir ışık-öncesi kaynağından, sesler sessizlikten, kalıplar biçimsizlikten çıkarlar. Bu daha önce oluşmuş ışık-öncesi, bu ses-öncesi, bu biçim-öncesi hiçbir şeydir ve yine de yaratılmış bütün şeylerin kaynağıdır.

Birbirimizden fiziksel olarak ayrılır ve birbirimizle fiziksel olarak ilişki kurarız. Bedenlenmiş varlıklar olarak kişiler birbirleriyle uzay ortamı aracılığıyla ilişki kurarlar. Değişik bakış açılarımızla, eğitimlerle, kökenlerle, örgütlerle, grup bağlılıklarıyla, bağlantılarla, ideolojilerle, sosyo-ekonomik sınıf çıkarlarıyla ve mizaçlarla bir araya gelir ya da ayrılırız. Bizi birleştiren bu toplumsal "şeyler" aynı nedenle pek çok "şeylerdir", aramıza giren pek çok toplumsal uydurma. Fakat bütün zaruretlerden ve ihtimallerden soyunursak birbirimize kendi çıplak varlıklarımızı gösterebilecek miyiz? Eğer her şeyi alırsanız, bütün elbiseleri, maskeleri, koltuk değneklerini, makyaj boyalarını, ortak tasarımları, kendini buluşma gibi gösteren fırsatlar için bahane sağlayan oyunları alırsanız – eğer buluşabilseydik, eğer böyle bir olay, insanlar için mutlu bir rastlantı gerçekleşseydi artık bizi ne ayırabilirdi?

İki kişi, aramızda başta da sonda da, hiçbir şey yok. Aramızda hiçbir şey. Hiçbir şey. "Aramızda" gerçekten

olan şey araya giren herhangi bir şey tarafından isimlendirilmiyor. Aranın kendisi hiçbir şey.

Bir parça kâğıda bir şekil çizersem, durumuma ilişkin yaşantımı temel alarak bir eylemde bulunuyorumdur. Kendimi ne yapıyor olarak yaşantılıyorum ve niyetim nedir? Bir şeyi birisine izah etmeye mi (iletişim) çalışıyorum? Bir tür içsel kaleidoskopik bulmacanın unsurlarını yeniden mi düzenliyorum (icat)? Ortaya çıkan *Gestalten* haberlerinin özelliklerini mi keşfetmeye çalışıyorum (keşif)? Daha önce olmayan bir şeyin zuhur edişiyle şaşkınlığa mı düşmüşüm? Bu çizgilerin ben onları oraya koymadan önce kâğıdın üzerinde olmayışına? Burada yaratmanın ve hiçliğin *yaşantısına* yaklaşıyoruz.

Şiir denilen şey belki de iletişim, icat, dölleme, keşif, üretim ve yaratının bileşimidir. Bütün bir niyetler ve güdüler içeriği aracılığıyla bir mucize gerçekleşmiştir. Artık güneşin altında yeni bir şey vardır; yokluktan varlık türemiştir; bir pınar bir kayadan fışkırmıştır.

Mucizesiz hiçbir şey olmamıştır. Makineler çoktandır insanların insanlarla kurduğu iletişimin daha iyisini kendi aralarında kurar olmuşlardır. Durum ironiktir. İletişim üzerine giderek çoğalan ilgiye rağmen iletişim kurulacak ne kadar da az insan var.

Kuram veya bilgide "bir boşluğu doldurma", bir deliği kapatma veya boş bir yeri işgal etme yaşantılarıyla çok ilgili değiliz. Bu hiçliğin içine bir şeyler koyma sorunu değildir, daha çok, hiçlikten bir şeyler yaratma sorunudur. *Ex nihilo.* Yaratışın kaynaklandığı hiçlik, en saf anlamında, boş bir uzay veya boş bir zaman süresi değildir.

Varolmayış noktasında dilin ifade edebileceği berzahların dışındayızdır, ancak dille, dilin söyleyemediğini

neden söyleyemediğini belirtebiliriz. Söylenemeyen şeyi söyleyemem ancak sesler bizim sessizliği dinlememizi sağlayabilir. Dilin sınırları içinde noktaların ne zaman başlaması gerektiğini belirtmek mümkündür... Fakat bir kelimeyi, bir harfi, bir sesi kullanırken kimse bir sesi sessizliğe sokamaz ve isimlendirilemeyeni isimlendiremez.

Dilin içinde ve dilin vasıtasıyla ifade edilen oluşum öncesi sessizliği, dil tarafından ifade edilemez. Fakat dil, söyleyemediğini iletmek için kullanılabilir – yarıkları, boşluğu ve sürçmeleriyle, sözcük salatalarıyla, söz dizimi, ses ve anlamlarıyla. Ses tonu değişiklikleri ve sesin alçalıp yükselmesi, satırlar arasındaki boşlukları doldurmayarak biçimi tam tamına belirler. Ancak bu satırları modelle, modeli de modelliğini yaptığı şeyle karıştırmak büyük bir hata olur.

"Gök mavidir" önermesi bize devamlı "mavi" olan bir "gök" bulunduğunu söyler. Burada "dir" eki gök ile mavi sözcüklerinin arasında birleştirici işlevi görmektedir. Bu sözcük dizimi (özne-nesne-ek) bir sesler ve söz dizimi, işaretler ve semboller bağıdır. Bu bağ iyiden iyiye kafamızı karıştırabileceği gibi, gök-mavi gök anlaşılmazlığına yaptığı göndermeyle, aynı zamanda bizi bu anlaşılmazlıktan kurtarır. Gök mavidir ve mavi gök *değildir*. Gök, mavi anlamını karşılamaz. "Gök mavidir" derken "gök" sadece "gök" nasıl"dır"ı söylemiş oluruz. "Dir" her şeyi birleştirmeye yarar ve aynı zamanda "dir" birleştirdiği şeylerden herhangi birisi değildir.

"Dir"in birleştirdiği şeylerden hiçbirisi onun ne olduğunu niteleyemez. "Dir" şu, bu ya da öteki değildir. Üstelik "dir" bütün şeylere dair bir imkân durumunu ifade

eder. "Dir" bütün şeylerin onun vasıtasıyla olduğu o hiçbir şeydir.

Hiçbir şey olarak "dir" onun sayesinde her şeyin olduğudur. Ve her şeyin varoluş ihtimalinin şartı bu varolmayan şeyle ilişkide olmasıdır.

Bu şu demektir: bütün varlıkların varoluş temeli aralarındaki ilişkidir. Bu ilişki, bütün şeylerin varlığı, "dir"le ifade edilir. Bütün şeylerin varlığının kendisi hiçbir şeydir. İnsan kendisini aşarken ve kendisini açıklarken, yaratır. Fakat başından sonuna kili, çömleği ve çömlekçiyi yaratan ben-değilimdir. Ben tanığımdır, ortamımdır, yaratılan şeyi açığa vuran fırsatımdır.

İnsan, en temelde, orada ne olduğunun keşfiyle, üretimle, iletişim ve icatla bile meşgul değildir. O varlığın yokluktan çıkışını mümkün kılar.

Sürekli bir yaratma sürecinin gerçek vasıtası olma yaşantısı, kişinin çöküntü veya zalimliği, beyhude zaferleri, hatta kaos ve boşluğu bir çırpıda katetmesini sağlar ve onu yoklukla varlık arasındaki sürekli oynaşmanın gizemine sokar. Kişi hiçlikten korkuyor olmaktan, korkulacak hiçbir şey olmadığının farkına varmaya doğru geçişi yaparsa bu büyük bir özgürleşimin fırsatı olabilir. Bununla birlikte herhangi bir basamakta kişinin yolunu kaybetmesi, özellikle en yakın noktadayken, çok kolaydır.

Bu da büyük neşe olabilir, fakat bu süreçle kanatlanmanın mümkün olduğu kadar onun tarafından ezilmek de mümkündür. Varlık ile yokluk arasındaki bu sınır ülkesinin nasıl bir cehenneme dönebileceğini kendi yaşantılarından bilmeyenler için tahayyül gerekecektir. Ancak tahayyül de bunun için vardır.

Birisinin eylem veya süreçle ilişki halindeki tavır veya durum alışı, delilik veya akıllılık bakış açısından sonucu belirleyebilir.

Kendilerini dahi hiçlikten türetmeye çağrılı olduklarını hisseden insanlar vardır, çünkü altta, yeterli bir biçimde yaratılmadıkları veya sadece yıkım için yaratıldıkları şeklinde bir duygu yatmaktadır.

Eğer anlamlar yoksa, değerler yoksa, gıda veya yardım kaynağı yoksa, o halde insan, yaratıcı olarak icat etmelidir. Hiçbir şey yokken anlamları ve değerleri, gıdayı ve yardımı hatırlatmalıdır. O bir büyücüdür.

Bir insan gerçekte yeni bir şey üretebilir –bir şiir, bir biçim, bir heykel, bir düşünceler sistemi– daha önce düşünülmemiş düşünceleri düşünebilir, daha önce görülmemiş görüntüler üretebilir. Kendi yaratıcılığından çok az kazanç sağlar. En yüce düşlem bile böylesi bir "dışa vurma" ile değiştirilmez. Yaratıcıyı bekleyen kader; ihmal edildikten, görmezden gelindikten, hor görüldükten sonra, şansı varsa veya bir görüşe göre şansı yoksa, yaratıcı olmayanlar tarafından keşfedilmektir.

Âni, açıkça izahı mümkün olmayan intiharlar vardır. Bunlar bir umudun şafağı olarak anlaşılmalıdır. Öylesine korkunç ve yürek parçalayıcıdır ki ona katlanılamaz.

Varlıktan "normal" yabancılaşmamızda bizim varlık saydığımız o yokluğun, o varolmayışın (hayat ve ölüm sayılan şeyin yaygın hezeyanlarının sahte istekleri, sahte değerleri ve sahte gerçeklikleri) tehlikeli farkındalığına sahip kişi, halihazırdaki çağımızda, bize hor gördüğümüz ve özlemini duyduğumuz yaratma eylemlerini sunar.

Bir şiirdeki sözcükler, hareketteki sesler, uzaydaki ritim; kişiliğinden ve insanlığından mahrum kalmış dünyanın sesleri ve görüntüleri arasından kişisel anlamı yeniden ele geçirmeye çabalarlar. Onlar yabancı bir bölgeye doğru köprü başlarıdır. Onlar başkaldırı eylemleridirler. Onların kaynağı her birimizin merkezindeki sessizliktir. Nerede ve ne zaman böylesi bir biçimli ses veya uzay halkası dış dünyada kurulsa içerdiği kudret, etkileri yüzyıllarca hissedilen yeni kuvvet çizgileri üretir.

Yaratıcı soluk "insanın alçalamadığı bir bölgeden gelir, ona yol gösteren Virgil bile olsa oraya ulaşamazdı çünkü Virgil o kadar aşağı inmezdi."*

Bu bölge, hiçlik bölgesi, sessizliklerin sessizliği bölgesi kaynaktır. Hep orada olduğumuzu unutuyoruz.

Bir etkinlik kaynaklandığı yaşantıya göre anlaşılmalıdır. Matematik doğruları gizemli bir şekilde cisimleştiren bu arabeskler –ne güzel, ne enfestirler– boğulan bir adamın çırpınışları da olsalar çok az kişi tarafından yakalanırlar.

Burada varlık ve yokluk, bedenleniş, doğum, yaşam ve ölüm dışında bütün soruların ötesindeyiz.

Ex nihilo yaratışın Tanrı için dahi imkânsız olduğu bildirilmiştir. Ancak biz mucizelerle ilgiliyiz. O Braque gitarlarının müziğini duyuyoruz. (Lorca).

Kaynağına yabancılaşmış bir insanın bakış açısına göre, yaratı umutsuzluktan doğar ve yenilgiyle sonuçlanır. Fakat böylesi bir insan yolu zamanın sonuna, uzayın sonuna, karanlığın sonuna ve ışığın sonuna dek yürümemiştir. O bilmez ki tümünün bittiği yerde, tümü başlar.

* *The Journals of Jean Coctequ*, çev: Wallace Fowlie (Bloomington: Indiana University Press, 1964).

2. BÖLÜM

PSİKOTERAPÖTİK YAŞANTI

Son yirmi yılda psikoterapi hem kuram hem de uygulamada karmaşık şekilde gelişme gösterdi. Tüm bu karışıklığa hatta bazen şaşkınlığa rağmen Pasternak'ın deyişiyle "sonunda, bu hâkim görüşün aksine benzeri görülmemiş bir basitliğe düşmemek" neredeyse mümkün değildir.

Psikoterapi uygulamasında yöntemlerin çeşitliliği temel basitliğin daha açık ortaya çıkmasına yol açtı.

Psikoterapinin indirgenemez elemanları; terapist, hasta ve düzenli, geçerli zaman ve yerdir. Bunlar sağlansa da iki insanın buluşması pek de kolay değildir. Hepimiz hâlâ insanlar arasında otantik buluşmaların gerçekleşebileceği inancını içimizde taşırız. Psikoterapi aramızda duran tüm maskeler, payandalar, roller, yalanlar, savunmalar, bunaltılar, yansıtmalar ve içe atımlardan, kısacası geçmişten getirdiğimiz, alışkanlık sonucu bilerek ya da bilmeyerek kullandığımız ve ilişkimizde geçerli olan aktarım ve karşı-aktarımdan arınmadan oluşur. Araçların çok oluşu kökende onların oluşmasına neden olan yabancılaşma durumlarını yaratıp pekiştirir.

Psikoanalizin ayırdedici katkısı bu geçmişten aktarılanlara, getirilenlere ve zoraki tekrarlamalara ışık tutması olmuştur. Şimdilerde psikanalist ve psikoterapistler arasında yaygın eğilim yalnızca geçmişte olanlara ve aktarıma odaklanmayıp daha önce yaşanmamışa ve yeni olana odaklanma yönündedir. Böylece uygulamada geçmişi hat-

ta şimdiki zamanın içindeki geçmişi açıklamada kullanılan yorumlar yalnızca bir taktik olarak kullanılmakta, kuramda da psikoterapi içindeki aktarılmayan elemanlara ilişkin sözcükleri bulmak ve daha iyi anlamak için çaba sarfedilmektedir.

Terapist kendiliğinden ve olacakları önceden kestirmeye çalışmadan hareket etmelidir. Eski yaşantı ve davranış örgülerini bozmaya çalışmalıdır. Yeni olanları da teşvik etmelidir. Şimdilerde emirler veren, gülen, bağıran, ağlayan hatta kutsal sandalyelerinden bile kalkan terapistleri işitebilirsiniz. Beklenmeyen ve aniden aydınlanma öğretisiyle Zen, giderek önem kazanıyor. Ancak hastasına yeterli ilgi göstermeyen bir terapistin elinde bu teknikler felakete yol açabilir. Bu ilerlemelere ilişkin birtakım genel ilkeler ortaya konabilirse de uygulanımları hâlâ oldukça istisnai otoritesi ve doğaçlama yeteneği olan terapiste kalacaktır.

Burada psikoterapinin tüm uygulama çeşitlerini; kısa ve uzun, yoğun, yaşantısal, yönlendirici olan ya da olmayan, bilinci genişleten ilaç ya da yardımcı kullanan ve kişiler dışında hiçbir şey kullanmayan türlerini sıralamayacağım. Daha çok kuramın eleştirel işlevi üzerine derinlemesine eğilmeyi tercih edeceğim.

Merkezden tüm yönlerde uzaklaşarak genişleyen bu büyüme her uygulama ve kuramın tüm psikoterapi türlerinin ana ilgisiyle ilişkisini ortaya koyacak güçlü bir birincil kurama olan gereksinimi pekiştirmiştir. Böyle bir kuramın temel gereksinimlerini önceki bölümde ortaya koymaya çalıştım. İsimlendirirsek; iki kişi arasındaki etkileşim ve yaşantıya işaret edecek ve aralarındaki ilişki bağla-

mında her kişinin kendi yaşantısı ve davranışını anlamamıza da yardımcı olacak yeni kavramlara gereksinim duyuyoruz. Bu ilişkiyi de genelgeçer toplumsal sistemler çerçevesinde kavrayabilmeliyiz. En önemlisi de böylesi eleştirel bir kuram tüm uygulama ve kuramları insanoğlunun ontolojik yapısı görünümü içine yerleştirebilmelidir.

Psikoterapinin yürürlükteki kuramları bize nasıl yardımcı oluyor? Burada düşünce okullarını bir diğerinden çok keskin biçimde ayırmak bizi yanlış yöne sevkedecektir. Ortodoks psikoanaliz akımı içinde, hatta İngiltere'de nesne ilişkilerine ilişkin farklı kuramlar arasında –Fairbairn, Winnicott, Melanie Klein, Bion– bile vurgulanandan daha fazla fark vardır; yine benzeri şekilde varoluşçu okul ya da gelenek –Binswanger, Boss, Caruso, Frankl– içinde de farklar vardır. Her kuramsal deyim en azından herhangi bir okul üyesinin düşüncesinden bir bölüm içerecektir. En kötü olasılıkla öğrenme kuramı, etnoloji, sistemler kuramı, iletişim analizi, enformasyon kuramı, insanlararası ilişkiler analizi, kişilerarası ilişkiler, nesne ilişkileri, oyunlar kuramı gibi sıradışı kuramların bir karışımı gözlenecektir.

Freud'un metapsikolojiyi geliştirmesi şu anda içinde çalıştığımız kuramsal bağlamı değiştirdi. Metapsikolojinin olumlu değerini kavrayabilmek için ilk çıktığı entellektüel iklimi göz önünde bulundurmalıyız. Kimileri psikanalizin, gücünü insanı doğal bir bilimsel araştırma nesnesi olarak görme girişiminden aldığına, böylece de ciddi ve saygın bir girişim olarak kabul edildiğine dikkat çektiler. Ne bugün ne de dün böylesi bir kalkanın gerekli olduğuna inanmıyorum ve metapsikoloji terimleri içinde düşü-

nüldüğünde ödenen bedelin oldukça yüksek olduğunu düşünüyorum.

Freud, Federn, Rapaport, Hartman ve Kris'in metapsikolojisi aynı anda birden fazla kişi tarafından üretilen herhangi bir toplumsal sistem yapısına sahip değil. Kendi çatısı içinde de kişiler arasında paylaşılmış ya da paylaşılmamış toplumsal yaşantı birlikteliği kavramı mevcut değil. Bu kuram Feuerbach, Buber ve Parsons'un çalışmasındaki "sen" kavramını da içermiyor. "Ben" ve "bir diğeri"nin buluşmasını içeren bir ifadeye de rastlamazsınız. "Ego" olarak nesneleştirilen dışında bir "ben" kavramı yok. Ego ise zihinsel aygıtın bir parçasıdır. Bu sistemin diğer parçaları ise içsel nesnelerdir. Diğer ego bir diğer sistem ya da yapının bölümüdür. Bu iki zihinsel aygıt ya da psişik yapı ve sistemin kendi içsel nesnelerine yerleşimleriyle birlikte birbirleriyle nasıl ilişkide bulundukları hâlâ araştırılmamıştır. Kuramın önerdiği yapı içinde de kavranabilmesi olası değildir. Projeksiyon (yansıtma) ve introjeksiyon (içe alım) kişiler *arasındaki* açıklığı kendi başlarına kapamaya yetmeyeceklerdir.

Çok azı şimdilerde bilinç ve bilinçdışının ilk psikoanalistlerin kavradığı ve somutlaştırdığı ana kavramlarını kişinin bütünlüğünden ayrışan, bir çeşit psişik elemanlardan oluşan ve her ikisi de tamamıyla kişiler *içi* olan yönüne dikkat çekerler.

Kuram ve uygulamada temel konu *kişilerarası* ilişkide yatmaktadır. İnsanlar birbirleriyle kendi yaşantı ve davranışlarıyla ilişkidedirler. Kuramlar da *yaşantı* veya *davranışa* yükledikleri önem ve yaşantı ile davranış ilişkisini kurabilme yeteneğinde görülebilir.

Farklı psikanaliz ve psikoloji okulları en azından her kişinin kendi davranışına ilişkin yaşantısının can alıcı geçerliliğini farkettiler ancak yaşantının ne olduğunu ve özellikle "bilinç"le olan ilişkisine açıklama getiremediler.

Bazı kuramlar insanlar arasındaki ilişki ve etkileşimle ilgilenir ve bireylerin yaşantısına pek önem vermez. *Yaşantı*'ya odaklanıp davranışı ihmal eden bir kuram yanıltıcı olabileceği gibi davranışa odaklanıp yaşantıyı ihmal eden kuramlar da dengelenmemiş olacaktır.

Oyunlar kuramı deyiminde, insanların öğrenilmiş özel etkileşim dizileri üzerine kurulu oyun repertuarları vardır. Diğerleri basmakalıp dramalara yol açacak şekilde iç içe girebilen oyunlar oynayabilirler. Oyunların bir kısmının gizli, bir kısmının aşikâr kuralları vardır. Bazıları diğerlerinin oynadığı oyunların kurallarını bozar. Bazı insanlar davranışlarını anlaşılmaz kılan ve ancak böylesi oyunların uzmanlarınca anlaşılabilen oyunlar oynarlar. Bu geleceğin nörotik ve psikotikleri, psikiyatri konsültasyonu gerektirebilir, tanı, tedavi ve gidişat değerlendirmelerine maruz kalabilirler. Tedavide onlara oynadıkları oyunların tatmin edici olmayan doğası gösterilmeli, belki de yeni oyunlar öğretilmelidir. İnsanoğlu *oyun* kaybına gerçek bir nesne kaybından daha ümitsizce tepki verir. Ve oyuncuların kimliğinden çok oyunun sürdürülmesi önemlidir.

Bu deyimin bir avantajı kişileri birbiriyle ilişkili kılışıdır. Kişinin davranışının bir diğerininkiyle olan ilişkisini görmedeki başarısızlık daha fazla karışıklığa yol açmıştır. $P_1 \rightarrow O_1 \rightarrow P_2 \rightarrow O_2 \rightarrow P_3 \rightarrow O_3$ gibi P ile O arasındaki bir etkileşim dizisinde P'nin katkısı olan P_1, P_2,

P_3 çıkarılır ve $P_1 \rightarrow P_2 \rightarrow P_3$ şeklinde doğrudan bağ kurulur. Bu suni olarak ortaya çıkarılmış dizi daha sonra tek başına bir varlık ya da süreç olarak çalışılır ve onu genetik yapısal etkenler ya da intrapsişik patoloji bağlamında açıklama girişiminde bulunulur.

Nesne ilişkileri teorisi, Guntrip'in de tartıştığı gibi intra ve interpersonel olanın (kişileriçi ve kişilerarası olanın) sentezini gerçekleştirmeye çalışır. Onun içsel ve dışsal nesne kavramları, kapalı ve açık sistemleri yolunda gidiyor. Yine de sorgulanan şey kişiler değil nesnelerdir. Nesneler yaşantının yanında yöresinde olan şeyler değil yaşantının ta kendisidirler. Beyin kendi başına bir yaşantı nesnesidir. Adına bilinçdışı yaşantı denen yaşantıyı, davranışa ve kişinin kişiyle ilişkisine dair yaşantıyı içeren bir yaşantı fenomenolojisini gereksiniyoruz hâlâ. Bütünü parçayla açıklama yolundaki tüm beyhude çabaları bir yana koyarak; bölünme, inkâr, kişisizleştirme ve şeyleştirmeye başvurmadan.

Sistemler, oyunlar, transaksiyon (karşılıklı eylemler, ilişkiler) elektronik sistemler arasında ve içinde de olabilir. Peki kişiye ya da insana özgül olan ne? Kişiye özgül ilişki yalnızca karşılıklı eylemsel olmayıp karşılıklı yaşantısaldır ve işte burada onun insana özgül niteliği yatmaktadır. Yaşantının olmadığı bir ilişki de kişiye ait özelliklerden yoksun kalacaktır. Endokrin sistem ve retküloendotelyal sistem karşılıklı etkileşir. Bunlar kişi değiller. İnsan hakkında anoloji yardımıyla düşünmek sonuçta homolojiye dönüşme riski taşıdığından sakıncalıdır.

Niçin kişisizleştirme, şeyleştirme, bölünme, yadsıma hakkındaki tüm kuramlar tarif etmeye çalıştıkları bul-

guları sergileme eğilimindedir? Karşılıklı ilişkilerle başbaşayız ama birey nerede? Birey var ama diğer birey nerede? Davranış örgüleri var ancak yaşantı nerede? Bilgi ve iletişim var ama pathos (merhamet) ve sempati, arzu ve acıma nerede?

Davranışçı terapi; terapist ya da hastanın kendisini dikkate almaksızın tamamen diğeri adına düşünmeyi ve davranmayı, yaşantı olmaksızın davranışı, kişilerden çok nesneler adına düşünme ve eylemde bulunmayı öneren böylesi bir şizoid kuramın en uç örneğidir. Bu nedenle kaçınılmaz biçimde bir buluşamama, yönlendirme ve kontrol etme tekniğidir.

Psikoterapi, ilişkileri aracılığıyla insanoğlunun bütünlüğünü yeniden gerçekleştirmeyi amaçlayan iki kişinin inatçı girişimi olarak kalmalıdır.

Benlik olmaksızın bir başkasıyla ilgilenen, yaşantıyı dışlayıp davranışla ilgilenen, ilişkide bulunduğu kişileri ihmal eden ve hepsinden önemlisi, kabul edilebilecek –kişiden çok değişebilecek– nesne ile ilgilenen herhangi bir teknik; iyileştirme çabasında olduğu hastalığın devamına yol açacaktır.

İnsanın doğası üzerine kurulmayan herhangi bir *kuram*, insanın kendine ihanet etmesi ve yalan söylemesi olacaktır. Şayet terapist tutarlı ise insani olmayan bir kuram kaçınılmaz biçimde insani olmayan sonuçlara yol açacaktır. Bereket versin terapistlerin çoğu tutarlı değildir. Bu ise size sevimli gelse bile ideal kabul edilmemelidir.

Ne iki nesnenin karşılıklı etkileşimiyle, ne ikili bir sistem içinde onların karşılıklı ilişkisiyle, ne de veriyi alıp işleyen ve sinyal çıkaran bilgisayar benzeri bir sistem

içindeki ilişki örgüleriyle ilgileniyoruz. Bizim ilgimiz birbiriyle bağıntılı yaşantının iki kökeni üzerine odaklanmıştır.

Davranış yaşantıyı gizleyebilir de açığa da çıkarabilir. *Divided Self* (Bölünmüş Benlik)* adlı kitabımı yaşantı ile davranışın bölünmesini tanımlamaya adadım. Davranış ve yaşantının kendileri de birçok farklı şekilde bölünmüştür. Bu durum çatlakları tutarlılıkla sıvama çabalarına rağmen böyledir.

Bu şaşkınlığın nedeni, anlamını Heidegger'in "Korkunç olan zaten olmuştur" deyiminde bulmaktadır.

Psikoterapistler insan ilişkileri uzmanıdırlar. Ama korkunç olan olup bitmiştir. Ve hepimize olmuştur. Terapistler de iç dünyanın dış dünyadan ayrıldığı bir dünyada yaşıyorlar. İç dünya dışa, dış dünya da içe dönüşemez. Bu yalnızca bir başlangıç. Bir bütün olarak çoğumuzun varolmadığına inandığı, varolsa bile çok önemli olmadığına inandığı bir iç dünya kavramından uzak yaşayan bir nesiliz. Önemli olsa bile bilimin başa çıkamadığı işlerden birisi değildir, o halde onu biraz güçleştirmeye çalışalım. Ölçülebilsin ve sayılabilsin. Keşfedildiğinde kendimizi terkedilmiş ve yoksun bırakılmış hissedeceğimiz bir iç dünyada kalbimizin can çekişmesini ve aşırı çoşkusunu ölçmeye çalışınız. İç olmazsa dış anlamını yitirir, dış olmazsa iç cevherini kaybeder.

İlişkileri ve ilişki kurmayı öğrenmeliyiz. Fakat bu rahatsız ve rahatsız edici iletişim kurma biçimleri; yaşan-

* London: Tavistock Publications, 1960; Penguin Books, 1965, [Türkçe'de aynı adla yayınlandı, Kabalcı Y, 1993]

tının kişiye özgü dünyasındaki karışıklığı yansıtır. Uygarlığımız; o kişisel dünyaların –kutsal olanı hiçe sayma ve profanlaştırma yoluyla– baskılanması, inkâr edilmesi, içe atılması ve yansıtılması esası üzerine kurulmuştur.

Kişisel dünyalarımız yeniden keşfedilip kendilerini yeni baştan oluşturmaya bırakıldıklarında yine bir karmaşa gözleriz. Yarı ölü bedenler, kalpten ayrılmış cinsel organlar, kafadan ayrılmış kalp, cinsel organlardan ayrılmış kafalar. İçsel bir bütünlük olmadan kimlik duygusuna yapışmaktır halihazırdaki çılgın tutku. İçsel çelişkilerle farklı yönlere çekilen ayrışmış beden, zihin ve ruh. Zihninden kopmuş bir adam, bedeninden kopmuş bir kişi yani çılgın dünyada yarı-deli bir yaratık.

Korkunç olan çoktan olduğunda dışa doğru yankılanma ve içe doğru yıkımdan başka bir şey beklemeyiz.

Hepimiz bu yabancılaşma durumuyla karşılaşmışızdır. Bu ise tüm psikoterapi uygulaması için yanıltıcıdır.

Psikoterapötik ilişki bu yüzden yeni ve dikkatli bir araştırma konusudur. Bazı insanların oksijensizliğe daha iyi dayanabildiği gibi, kaybına bazılarının daha kolay katlandığı şeyleri yeniden elde etme ve oluşturma için sürekli yapılan ve geçerliliğini yaşantının paylaşımı ile kazanan bir araştırma.

Gerçekte, psikoterapide terapötik sürecin sıra, ritm ve temposunu kapsayan kurallar, kuruluşuna ait yapılar vardır ve bunlar bilimsel nesnellikle çalışılmalıdır. Ama psikoterapinin gerçekten kesin anları vardır ve daha önce bunu yaşantılayan her hasta ya da terapistin bileceği gibi bunlar tahmin edilemez, biricik, unutulamaz, tekrarlana-

maz ve sıklıkla tanımlanamazdırlar. Bu psikoterapinin sahte-gizli bir inanç olduğu anlamına mı geliyor? Hayır öyle değil.

Şaşkınlığımıza rağmen çabalamaya devam etmeli ve insan üzerinde ısrar etmeliyiz.

Varoluş, kuramlarımızı sürekli eriten ve şekillendiren bir alevdir. Varoluşçu düşünce evsiz olana ev ve güvenlik önermiyor. Sen ve Ben hariç kimseye de hitap etmiyor. O kendi geçerliliğini kendi deyimlerimiz, tarzlarımız, yanlışlarımız, hatalarımız, yoldan sapmalarımızın akıntısı boyunca, başkalarıyla olan iletişimimizde bir ilişki yaşantısının kurulmuş, kaybedilmiş, yok edilmiş ve yeniden kazanılmış olmasında bulacaktır. İlişki yaşantısını paylaşmayı ümit ederiz fakat en doğru başlangıç veya hatta son, onun yokluğunu da yaşantılamayı paylaşmaktır.

3. BÖLÜM

YAŞANTININ KANDIRMACASI

Kişinin kendi yaşantısını ve başka insanların yaşantısını mahvetmesi yeterli değildir. Kişi bu tahribatı, Marcuse'nin belirttiği gibi, kendi yanlışlığına alışmış bir yanlış bilinçlilikle örtmelidir.

Sömürü olduğu gibi görülmemelidir. Şefkat olarak görülmelidir. Zulüm tercihen paranoid bir muhayyilenin uydurması olarak geçersizleştirilmeye ihtiyaç duymamalıdır; nezâket olarak yaşanmalıdır. Marx kandırmayı tarif etmiş ve kendi zamanındaki işlevini göstermiştir. Orwell'in zamanı çoktan bizimle. Fanon'un* apaçık gösterdiği gibi sömürgeciler yalnız yerlileri kandırmakla kalmıyor kendilerini de kandırmak zorundalar. Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bizler sömürgecileriz ve bizim açlık içinde kıvranan insan soyunun büyük çoğunluğuna Tanrı'nın bir bağışı olduğumuz yolundaki muhteşem imgelerimizi korumak için şiddetimizi içe, kendimize ve çocuklarımıza döndürmeli ve bu süreci tanımlarken ahlâklılık retoriğini kullanmalıyız.

Endüstriyel-askeri kompleksimize bir kılıf uydurmak için burnumuzun bir karış ötesinde neler olup bittiğini açıkça görme yeteneğimizi mahvetmeliyiz. Termonükleer savaş patlak vermeden çok önce kendi akıl sağlığımızı

* Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (London: Mac-Gibbon and Kee, 1965); [Türkçe'ye *Yeryüzünün Lanetlileri* adıyla çevrildi, Burhan y., 1984] yine Frantz Fanon, *Studies in a Dying Colonialism* (New York: Monthly Review Press, 1965).

yakıp yıkmak zorundayız. Çocuklarla başlarız. Onları zaman içinde yakalamak zorunlu. En ayrıntılı ve hızlı bir beyin yıkama olmaksızın da, kirli zihinleri, bizim kirli hilelerimizle görecektir. Çocuklar henüz aptal değiller ancak biz onları kendimiz gibi –mümkünse yüksek IQ'lu– ahmaklara çevireceğiz.

Doğum anından itibaren, Taş Devri bebeği yirminci yüzyıl annesiyle karşı karşıya gelir gelmez bebek adına sevgi denen şiddet kuvvetlerine maruz kalacaktır. Buna kendi anne ve babası ve onların ebeveynleri de maruz kalmıştı. Bu kuvvetler esasta onun potansiyellerini yok etmekle ilgilidirler ve sonunda bu girişim başarıya ulaşır. Yeni insanoğlu onbeş yaşına geldiğinde, bizim gibi bir varlıkla başbaşa kalırız: deli bir dünyaya iyi kötü uyum sağlamış yarı-çılgın yaratık. Halihazırdaki çağımızda normallik budur.

Sevgi ve şiddet, doğru ifade edersek, zıt kutuplardır. Sevgi bir başkasının var olmasına ancak merhamet ve ilgiyle izin verir. Şiddet başkasının özgürlüğünü kısıtlar ve onu bizim istediğimiz biçimde davranmaya zorlar – ancak tam bir ilgi eksikliği ve başkasının kendi varlığına ve kaderine kayıtsızlıkla.

Sevgi biçiminde gizlenen şiddetle kendimizi fiilen mahvediyoruz.

Bir uzmanım ben, Tanrı yardımcım olsun, iç uzay ve zamandaki olaylar, düşünceler, imgeler, hülyalar, düşler, görüntüler, varsanılar, anı düşleri, düş anıları, görüntü anıları, varsanı düşleri, yaşantının ve hakikatin Alfa ve Omega'sının kırılmalarının kırılmalarının kırılmaları hakkında bir uzman. O Hakikat ki bizim uygarlığımız

onun baskılanması, inkâr edilmesi, bölünmesi, yansıtılması, yanlışlanması üzerine, kutsal olana genel bir saygısızlık ve lakaydlık üzerine kurulmuştur.

Vücutlarımızın dışında olduğu kadar zihinlerimizin de dışında yaşıyoruz.

Bu iç dünyayla ilgili ve gece gündüz onun yok oluşunu gözleyen birisi olarak niçin diyorum, niçin oldu bu?

Birinci bölümde, cevabın bir bileşeni önerilmiştir: Kendimize, başkalarına ve dünyaya ilişkin *yaşantılarımızı etkileyebileceğimiz* gibi davranışın kendisi yoluyla dünyada bir tavır da takınabiliriz. Özgül olarak bu tahribat büyük oranda, oklarını her birimizin üzerine doğrultan ve herbirimizin de kendi üzerimize doğrulttuğumuz şiddetin eseridir. Bu şiddetin çoğu *sevgi* ismiyle yürürlüktedir.

Başkalarıyla uyum içinde nasıl davranacağımızı öğrendiğimiz gibi başkalarının buyruğuyla yaşantımızı da etkileyebiliriz. Hangi hareketleri yapıp hangi sesleri çıkaracağımız bize nasıl öğretiliyorsa neyi yaşantılayıp neyi yaşantılamayacağımız da öğretilir. İki yaşındaki çocuk çoktan ahlaklı bir yürüyücü, ahlaklı bir konuşmacı ve ahlaklı bir duyumcu olmuştur. O çoktan *doğru* yolu yürür *doğru* sesleri çıkarır ve neyi hissedip neyi hissetmemesi gerektiğini bilir. Hareketleri stereometrik biçimlerdedir ve bu da uzman antropologun, onların ritmi ve stilinden yola çıkarak; ulusal ve hatta yöresel özelliklerini belirlemesini mümkün kılar. Bütün bir muhtemel hareketler yelpazesi içinden, kendisine nasıl özgül biçimlerde hareket etmesi öğretiliyorsa bütün bir muhtemel yaşantılar yelpazesi içinde de nasıl yaşantılayacağı öğretilir.

Mevcut toplumsal bilimlerin çoğu kandırmacayı derinleştirmektedir. Şiddet pozitivizmin bakışları aracılığıyla görülemez.

Bir kadın, bir kazın boynundan aşağı bir huninin içine yiyecek ufalıyor. Bu bir hayvana yapılan eziyetin tarifi midir? Kadın herhangi bir eziyet isteği ve güdüsünü reddediyor. Eğer bu sahneyi "nesnel" olarak tarif edecek olsaydık, onu yalnızca durumda "nesnel" veya daha iyi ifadeyle, ontolojik olarak bulunan şeyden soymuş olurduk. Her tarif, bizim ontolojik öncüllerimizi insanın, hayvanların ve onların arasındaki ilişkinin doğasından (oluşundan) sayacaktır.

Eğer bir hayvan imal edilmiş bir ürün parçasına, bir tür biyokimyasal komplekse dönüştürülürse (değersizleştirilirse) –ki o zaman gövdesi ve organları, ağızda bıraktıkları tat, yapı (yumuşak, sert, kolayca dağılan) ve belki de bir kokudan ibaret olan maddeler olacaktır– o zaman, hayvanı o terimler dahilinde pozitif olarak düşünmek varlığın kendisini değersizleştirirerek kendimizi değersizleştirmek olur. *Pozitif* bir tarif "tarafsız" veya "nesnel" değildir. Pâte için –hammadde olarak– kaz durumunda eğer tarif geçerli bir ontoloji tarafından destekleniyorsa, kişi ancak negatif bir tarif verebilir. Bu şu demektir: tarif bu etkinliğin neyin anlamını, kutsallığını ve değerini yok ettiğinin ışığında ilerliyor. *Neyi yok etmiştir?* İnsanoğlunun ve hayvanların gerçek doğasını. Tarif şu gerçeğin ışığında olmalıdır: İnsanoğulları kendilerini öylesine vahşileştirmişler, öyle bayağı ve işe yaramaz bir hale gelmişlerdir ki kendi değersizliklerinin farkında değildirler. Bu, "tarafsız" tarife "nesnel" geçerliliğin tüm ölçütlerini yitirmiş

belirli değer yargılarını yüklemek şeklinde alınmamalıdır. Bu, herhangi birinin hissettiği herhangi bir geçerliliğin gerçekten ciddiye alınması gerektiğini ifade eder. "Öznel" konularda kim kime, dum duma. Öte yanda politik ideolojiler değer yargılarıyla delik deşik edilmişlerdir ve böyle tanınmadıkları sürece ontolojik bir geçerlikleri yoktur. Ukalâlar gençliğe değer kesbeden soruların cevaplanamaz, sınanamaz ve araştırılamaz olduğunu veya bunların gerçekte soru olmadığını veya bizim ihtiyaç duyduğumuz şeyin *meta*sorular olduğunu öğretmektedirler. Bu arada Vietnam devam etmektedir.

Yabancılaşma belirtisi altında insan gerçekliğinin her bir tekil boyutu yanlışlanmaya açıktır ve pozitif bir tarif, kendi başına tarif edemediği yabancılaşmayı yalnızca tırmandırır. Onu gizlediği ve maskelediği için bir tarif ancak yabancılaşmayı daha da derinleş tirmeyi başaracaktır.

O halde "güvenilirliği"ni neyin olup neyin olmadığını başarıyla maskeleyerek, gözlemcinin dünyasını tefrika ederek, gerçekten verileni *verili olarak alan capta*'ya dönüştürerek, varlık dünyasını soyarak ve varlığın hayaletini öznel "değerler"in hayal ülkesine sürgün ederek elde eden bir pozitivizmi reddetmeliyiz.

Toplumsal bilim araştırmalarının çoğunun kuramsal ve betimleyici dili açık bir "nesnel" tarafsızlığı benimser. Ancak bunun ne denli yanıltıcı olabildiğini gördük. Söz diziminin ve sözcüklerin seçimi "gerçekler"in yaşantılandığı üslubu tanımlayan ve çerçevesini çizen bir politik eylemdir. Gerçekte, bir anlamda daha da ileri gider ve hatta incelenen gerçekleri yaratır.

Araştırmanın "data"sı (verileri) pek de verili değildir, anlaşılması güç bir olaylar matrisinden *alınmışlardır*. Datadan çok *capta*'dan söz etmemiz gerekiyor. Güvenilirlik çalışmalarının ve derecelendirme skalalarının değirmenlerine yollanan değişik miktarlardaki zahire, gerçekliğin üzerinde (on reality) yaptığımız bir işlemin (processing) ifadesidir, gerçekliğin (of reality) süreçlerinin (processes) ifadesi değil.

Doğa bilimsel araştırmalar; nesneler, şeyler, şeyler arasındaki ilişki örüntüleri veya "olaylar"ın sistemleri üzerinde yürütülür. Kişiler şeylerden ayrılır; şöyle ki kişiler dünyayı yaşantılar, şeyler ise dünya içinde hareket ederler. Şey-olaylar yaşantılamaz. Kişisel olaylar yaşantısaldır. Doğal bilimcilik kişileri bir şeyleştirme işlemiyle şeylere dönüştürme hatasıdır ki bu işlemin kendisi, doğru doğal bilimsel yöntemin parçası değildir. Bu şekilde elde edilen sonuçlar insan söyleminin alanına yeniden katılabilmek için niceliklerinden ve şeyliklerinden arındırılmak zorundadırlar.

Temelde hata, insanlarla şeyler arasında ontolojik bir devamsızlık olduğunun farkına varılamamasıdır.

İnsanlar birbirleriyle iki bilardo topu gibi dışardan ilişki kurmazlar yalnızca, iki insan buluştuğunda tezahür eden iki yaşantı dünyasıyla ilişki kurarlar.

İnsanlar insan olarak incelenmedikçe bu bir kez daha şiddet ve kandırmaca olacaktır.

Birey ve aile üzerine çağdaş yazıların çoğu, doğa (nature) ve yetişme (nurture) arasında önceden kurulmuş bir uyumdan çok, pek mutsuz olmayan bir birliktelikten söz ediyorlar. Her iki tarafta da kimi ayarlamalar yapmak

gerekiyor ancak yalnız emniyet ve kimlik isteyenler için her şey birlikte iyi işliyor.

Uçup gidense muhtemel trajedi, tutku duygusudur. Uçup giden neşe, haz, tutku, seks ve şiddetin dilidir. Dil bir mütevelli heyeti odası dilidir. İlk sahneler yoktur artık ancak ebeveyn koalisyonları vardır; ebeveynlere duyulan cinsel bağlar artık baskılanmaz ancak çocuk Ödipal arzularını "yürürlükten kaldırır". Sözgelimi:

"Ailenin ekonomik desteği, statüsü ve korunması baba tarafından sağlanırsa, anne enerjisini tastamam küçük çocuğunun bakımına yatırabilir. Kadınlık ihtiyaçları kocası tarafından tatmin edilirse, çocuk kateksisini anne duygularına çevirebilir."*

Burada cinsel ilişkiden veya hatta "ilk sahne"den arsızca bir bahis yok. Ekonomik metafor yerinde kullanılmış. Anne çocuğuna "yatırım yapar". En açıklayıcı olansa kocanın işlevi. Sırasıyla ekonomik desteği, statüyü ve korunmayı sağlamak.

Güvenliğe, diğerlerinin saygısına sık sık atıf var. Kişinin uğruna yaşamak için isteyeceği şey, "diğerlerinin saygı ve sevgisinden haz duymak"** farzedilir. Yok değilse, o bir psikopattır.

Böylesi ifadeler bir anlamda doğru. Bunlar eğer anormal olsaydık içine düşeceğimiz korkmuş, yılmış, düşkün yaratık durumunu betimliyor ve bizi uyarıyorlar. Böylece kendi şiddetimizden karşılıklı bir korunma sunuyoruz her birimize. Bir "koruma raketi" olarak aile.

* T.Lidz, *The Family and Human Adaptation* (London: Hogarth Press, 1964)., s. 54.

** a.g.e., s. 34.

Bu dilin ardında, bütün bu karşılıklı sırt sıvazlamaların, bu saygı, statü, korunma, emniyet alış verişinin ardında tedhiş gizlidir. O hoş nezaketi boyunca, çatlaklar hâlâ onu ele vermektedir.

Dünyamızda biz "tehlike içinde kavrulan, alevlerle bir sinyal gönderen kurbanlar"ız ancak kimileri için her şey süt liman. "Çağdaş yaşam uyum ister." Aynı zamanda "zekâmızı kullanmamız" gerekir. "Kişinin esnek olup değişerek kimliğini kaybedeceği korkusunu duymadan başkalarına uyum sağlamasına izin verecek bir duygusal dengeyi" gereksiniriz. "Diğer insanlara temel bir güven duymak ve kendi benlik bütünlüğünden emin olmak gerekir."*

Bazen daha dürüst bir bakış açısı yakalanır. Sözgelimi, "bireyden çok toplumu düşündüğümüzde her toplum, kendisinin yeni *askerlerini* oluşturan bebeklerin *endoktrinasyonuna* yaşamsal bir ilgi duyar." **

Bu yazarların söyledikleri şeyler alaycı bir üslupta yazılmış olabilir ancak bunun böyle olduğuna dair kanıt yok.

Neye uyum? Topluma mı? Çıldırmış bir dünyaya mı?

Ailenin işlevi Eros'u baskılamak; yanlış bir güvenlik bilinci uyandırmak; hayattan uzak durarak ölümü inkâr etmek; aşkınlıkla bağları koparmak, Tanrı'ya inanmak ancak Boşluğu yaşantılamamak; kısaca, tek boyutlu insan yaratmak; saygıyı, rahatlığı, itaati çoğaltmak; çocukları

* a.g.e., s. 28-9.
** a.g.e., s.19.

oyundan alıkoymak; bir başarısızlık korkusu yaratmak; işe saygıyı artırmak; "saygınlığa" saygıyı artırmaktır.

Burada, aile ve insan uyumu üzerine iki değişik görüşü sunmama izin verin:

İnsanlar, fırsatlarının onları getireceği noktaya değil toplumun onları bıraktığı noktaya gelirler.... yüce gönüllülük duyguları.. dünyayla olan etkileşimimiz için üstümüzde daha iyi dursun diye büzülmüş, dağlanmış, vahşice eğilip bükülmüş ve kesilip biçilmiştir. Tıpkı dilencilerin çocuklarını gelecekteki durumlarına uydurmak için onlara zarar verip sakatlamaları gibi."* Ve:

"Gerçekte dünya hâlâ, yeni doğan çocuklarında yeniden bedenlenmiş atalarını görecek kadar aptal vahşilerin mesken tuttuğu bir yer. Ölü adamlara ait silah ve mücevherat bebeğin burnunun altında sallanır, bir hareket yaparsa bağırış çağırıştır gider. Büyükbaba hayata geri gelmiştir. Bu 'yaşlı adam' emzirecek, yatağını kirletecek ve atasının adını taşıyacaktır; onun eski soyundan hayatta kalanlar av ve savaş arkadaşlarını ufak bacaklarını sallayıp ağlarken görmekten mutluluk duyacaklardır. Konuşmaya başlar başlamaz ölmüş kişinin anılarını onun kafasına sokacaklardır. Ciddi bir eğitim önceki karakterini 'iade edecek'tir. Ona ne kadar öfkeli, zalim ve muhteşem olduğunu hatırlatacaklar ve o da, aksi yöndeki onca yaşantıya rağmen, buna inanacaktır. Ne barbarlık! Yaşayan bir çocuğu alın, ona ölü bir adamın derisini dikin ve böylesi yaşlı bir çocukluğun içinde –atalarının mimiklerini yinelemekten başka fırsatı, ölümünden sonra müstakbel ço-

* E. Colby (ed.) *The Life of Thomas Holcroft*, continued by William Hazlitt (London: Constable & Co., 1925), Cilt 2, s. 82.

cukları zehirlemekten başka umudu olmaksızın– boğulsun. Bundan sonra, kendisinden, fısıltıyla ve fazlasıyla tedbirli, üçüncü bir kişiden bahseder gibi bahsederse şaşırmayın. Bu zavallı yaratık, kendi kendisinin büyükbabası olduğunun ziyadesiyle farkındadır.

Bu gelişmemiş yerliler Fiji adalarında, Tahiti'de, Yeni Gine'de, Viyana'da, Paris'te, Roma'da, New York'ta –insanların olduğu her yerde– bulunabilirler. Onlara ebeveyn denir. Doğumumuzdan çok önce, hatta henüz ana rahmine bile düşmemişken ebeveynlerimiz bizim kim olacağımıza karar vermişlerdir."*

Bazı çevrelerde bilimin tarafsız olduğuna ve bütün bunların bir değer yargıları sorunu olduğuna dair bir bakış açısı vardır.

Lidz, şizofreninin insan uyumunda bir başarısızlık olduğunu söylüyor. Şu durumda, bu da bir değer yargısıdır. Yoksa bunun nesnel bir gerçek olduğunu söyleyen birileri var mı ? Pekala, şizofreniye sahte-toplumsal gerçekliklere uyum sağlamamak için başarılı bir teşebbüs diyelim haydi. Bu da nesnel bir gerçek midir? Şizofreni ego işleyişinde bir yetersizliktir. Bu tarafsız bir tanımlama mıdır? Fakat nedir yahut kimdir "ego"? Egonun ne olduğunu ve hangi aktüel gerçekliğe yakın düştüğüne geri dönmek için onu ayrımcılıktan, kişisizlikten, genelleştirmeden, soyutlamadan, nesnelleştirmeden, şeyleştirmeden kurtarmalı ve sana ve bana, bizim toplumsal bağlam içinde birbirimizle ilişki kurduğumuz özel dil ve üsluplara geri dönmeliyiz. Ego tanımı gereği, tüm sorulara geri dö-

* J.-P.Sartre, *The Traitor*'a Önsöz, André Gorz (London: Calder, 1960), s. 14-15.

nüyoruz. Şizofreni, ego-tipi uyumdan başarılı bir kaçınma mı? Şizofreni, kimi insanların diğerlerine özel bir tür kişilerarası kopma gerçekleştiğinde yapıştırdıkları bir yaftadır. Bu, şu anda "nesnel" bir ifade denen şeye en yakın düşen açıklamadır.

Aile, ilk elde, adına toplumsallaşma denen, her yeni üyenin insan soyuna kendisinden öncekilerle aynı şekilde davranmak ve yaşantılamak üzere kabul edilişinin bildik bir aracıdır. Hepimiz günahkâr Kehanet Oğulları'yız. Ruh'ta ölmeyi öğrenmiş ve bedende yeniden doğmuşuz.

Bu aynı zamanda birisinin doğum hakkını bir tas çorba için satması olarak bilinir.

Burada bir Amerikalı antropoloji ve sosyoloji profesörü olan Jules Henry'nin Amerika'daki okul sistemi üzerine incelemesinden kimi örnekler var:

"Gözlemci gözlem süresi için beşinci sınıf dershanesine girmektedir. Öğretmen sorar, 'Bu tatlı, kibar çocuklardan hangisi (gözlemcinin) paltosunu alıp asmak ister?' Yukarı kalkan ellerden hepsinin bu onura ulaşmak istediği anlaşılır. Öğretmen bir çocuğu seçer ve o gözlemcinin paltosunu alır... Öğretmen aritmetik derslerini çoğunlukla şöyle sorarak yürütür: 'Kim gelecek problemin cevabını vermek ister?' Bu sorunun ardından, cevap vermek için büyük bir rekabet halinde o bildik, büyük ve tedirgin eller ormanı sökün eder.

Burada bizim için çarpıcı olan öğretmenin çocukların imkânlarını doğru toplumsal davranış için seferber edebilmesindeki isabet ve çocukların buna tepki verirken gösterdikleri hızdır. Havaya uzanan çok sayıda el, bize çocukların çoğunun çoktan anlamsızlaştığını kanıtlamaktadır;

ancak başka seçenekleri yoktur. Ya orada donmuş bir halde otursalardı?

Yetenekli bir öğretmen çoğu durumu öyle bir kurar ki *olumsuz bir tutum yalnız ihanet olarak yorumlanır*. 'Bu tatlı, kibar çocuklardan hangisi paltoyu alıp asmak ister?' gibi soruların işlevi çocukları anlamsızlığa mahkûm etmektir. Hiç varolmamaktansa anlamsızca varolmanın daha iyi olduğunu kabule zorlamak. Okuyucu sorunun 'Gelecek probleme kimin cevabı var?' şeklinde değil de 'Kim cevabını vermek ister?' şeklinde konulmasına dikkat etmiş olmalıdır. Kültürümüzde bir zaman aritmetik yeteneğinde bir meydan okuma olarak ifade edilen şey grup katılımına bir davet halini alır. Asıl olan hiçbir şey değil ancak sistemin simyasınca ne yapıldığı, ne hale getirildiğidir.

Temel kültürel ürünler için rekabetin hareket ekseni olarak alındığı bir ülkede insanlara birbirlerini sevmeleri öğretilemez. O halde okulun çocuklara nasıl nefret edileceğini öğretmesi gerekiyor, nefret ettiğini göstermeden öyle yapmayı, çünkü toplumumuz bebeklerin birbirinden nefret etmesi gerektiği fikrini hoş göremez. Okul nasıl alt eder bu belirsizliği?"*

Aşağıda Henry tarafından verilen bir başka örnek var:

"Boris 12/16 kesrini sadeleştirmekte güçlük çekiyor ve en fazla 6/8'i buluyordu. Öğretmen sessizce, ancak bu kadar mı sadeleştirebildiğini sordu ve 'düşünmesini' önerdi. Bütün çocuklar onu düzeltmek için ellerini kaldırıyorlardı. Hayli mutsuz olan Boris'in zihni muhtemelen felç

* J. Henry, *Culture Against Man* (New York: Random House, 1963), s. 293.

olmuştu. Öğretmen sessiz ve sabırlı, diğerlerini görmezden geliyor ve –sesiyle olsun bakışıyla olsun– Boris'in üzerinde yoğunlaşıyor. Bir iki dakika sonra sınıfa dönüyor ve 'Peki, sayının ne olduğunu Boris'e kim söyleyecek?' diyor. Bir eller ormanı dalgalanıyor ve öğretmen Peggy'i çağırıyor. Peggy hem pay hem de paydanın dörde bölünebileceğini söylüyor."*

Henry yorumluyor:

"Boris'in başarısızlığı Peggy'nin başarmasına olanak sağladı; Boris'in ıstırabı Peggy'nin sevinci için fırsat. Bu çağdaş Amerikan ilkokulunda standart bir durum. Bir Zuni, Hopi veya Dakota kızılderilisi için Peggy'nin marifeti inancın ötesinde zulüm olarak görülecektir. Çünkü rekabet, başkasının başarısızlığından başarı devşirme, bu rekabetçi olmayan kültürlere yabancı bir işkence biçimidir.

Boris'in açısından bakıldığında karatahtadaki kâbus belki de kendini kontrol etme dersiydi, böylece muazzam kamu baskısı altındayken feryadı basıp odadan kaçmayacaktı. Böylesi yaşantılar kültürümüzde yetişmiş her insanı, tekrar tekrar, gece gündüz, başarının doruğunda bile, başarıyı değil başarısızlığı düşünmeye zorlar. Okulda dış kâbus hayat için içselleştirilir. Boris yalnızca aritmetik öğrenmiyordu; *aynı zamanda esas kâbusu öğreniyordu.*"

Henry'nin iddiası şudur: pratikte eğitim hiçbir zaman insanın zihnini ve ruhunu özgürleştirmenin bir aracı olmamış aksine onları zaptetmenin bir aracı olmuştur. Ya-

* a.g.e., s. 27.

ratıcı çocuklar istediğimizi sanıyoruz ama onlardan ne yaratmalarını istiyoruz?

"Bütün bir okul boyunca gençler On Emir'i, dinin dokunulmazlığını, yurtseverliğin dayanaklarını, kâr güdüsünü, iki parti sistemini, tek eşle evliliği, ensest kurallarını vb. sorgulamaya teşvik edilselerdi..."*

...toplumun nereye yönelteceğini bilemeyeceği kadar yaratıcılık olurdu.

Çocuklar doğuştan gelen imgelemlerini, meraklarını ve hayalciliklerini kolay kolay bırakmazlar. Bunu yapmalarını sağlamak için onları sevmelisiniz. Sevgi hoşgörüden disipline uzanan yoldur, disiplinden de sıklıkla kendini ele verişe.

Okulun yapması gereken, okulun onların düşünmesini istediği biçimde çocukları düşünmeyi istemeye yöneltmektir. Amerikan kreşi ve erken okul sürecinde "gördüğümüz şey" diyor Henry "bebeklerin acıklı teslimiyetidir". Teslim olacaksınız, er ya da geç, okulda ya da evde.

Bunu kendi kültürümüz içinde ayırdetmek dünyadaki en zor şey.

Ortalama yaşın on olduğu bir Londra dershanesinde kızlar için bir yarışma düzenlenmişti. Kek pişirmeleri gerekiyordu ve oğlanlar onları değerlendirecekti. Bir kız kazandı. Daha sonra "arkadaşı" onun, keki kendisi pişirmek yerine satın aldığını ihbar etti. Bütün sınıfın önünde kız rezil edildi.

* a.g.e., s. 295-6.

Yorumlar:

1. Okul burada çocukları çok özgül bir tür cinsiyete bağlı rollere özendirmektedir.

2. Kişisel olarak, kızlara itibarlarının oğlanların damaklarında bıraktıkları tada bağlı olduğunun öğretilmesini ayıp bulurum.

3. En iyi ihtimalle bir eşek şakası olacak bir durumda ahlaki değerler sahneye çıkarılır. Eğer yetişkinler tarafından böylesi bir oyuna zorlanırsa bir çocuğun yapabileceği en iyi şey yakalanmadan sisteme göre oynamaktır. En çok kazanan kızı beğeniyor ve ileride "arkadaşlarını" daha iyi seçeceğini umuyorum.

Henry'nin Amerikan okullarında betimlediği şey, benim ve arkadaşlarımın incelediğimiz İngiliz ailelerinde sıklıkla gözlemlediğimiz bir stratejidir.

Bir yanda kendimizi mahvetme öte yanda buna sevgi adını vermenin çifte etkisi şaşılacak bir marifettir. İnsanların kendilerini kandırmak, kendi yalanlarını gerçek sayacak kadar kendilerini kandırmak için neredeyse sınırsız bir kapasitelerinin olduğu görülüyor. Böylesi kandırmacalarla uyumumuzu ve toplumsallaşmamızı sağlar ve sürdürürüz. Toplumumuza böylesi bir uyumun sonucu, aldatılmış ve zihinlerimizden uzak kendimizi aldatmış bir halde yani kendi kişisel yaşantı dünyalarımızdan uzak, potansiyel olarak dış dünyaya bahşedebileceğimiz biricik anlamdan uzak bir halde, halihazırda ayrı "deriyle zırhlanmış egolar" olduğumuz yanılsamasına tutulmuşuz. *Benliklerimizi* kaybettiğimiz ve özerk *egolar* olduğumuz yanılsamasını geliştirdiğimiz zaman bizden beklenen şey, dışa-

rıdaki yasaklara neredeyse inanılmaz bir raddeye kadar bir iç huzuruyla itaat etmektir.

Kimliklerin ve tanımların, ihtiyaç ve korkuların, umutların, aydınlanmaların belirsiz olmadığı bir dünyada yaşamıyoruz. Zamanımızın olağanüstü toplumsal gerçeklikleri gulyabaniler, katledilmiş tanrıların hayaletleri ve bizi tuzağa düşürmek ve yok etmek için geri dönen insanlığımız. Zenciler, Yahudiler, Kızıllar. *Onlar*. Sadece sen ve ben değişik giyinmişiz. Bu toplumsal olarak paylaşılan varsanıların yapı örgüsü bizim gerçeklik dediğimiz şeydir ve bizim toptan deliliğimizin adı akıl sağlığıdır.

Bu deliliğin yalnızca gece ve gündüz gökyüzünde bir yerde, ölüm kuşlarımızın stratosferde durdukları yerde varolduğunu sanmayın. O, en mahrem ve kişisel anlarımızın yarıklarına yerleşmiştir.

Hepimiz Procrustean yataklarda işlemden geçiririz. En azından kimimiz bizden ortaya çıkardıkları şeyden nefret etmeyi başarmışızdır. Kaçınılmaz olarak başkasını kendi benliğimizin bölünmesi fırsatının bir yansıması şeklinde görürüz.

Başkaları bizim kalbimize yerleştirilmiştir ve biz onlara kendimiz deriz. Her kişi, ne kendine ne de başkasına kendisidir. Tıpkı başkasının kendisine ve bize kendisi olmadığı gibi. Bir başkası için bir başkası olarak ne başkasında kendini tanır ne de kendisinde başkasını. En azından bir çifte yokluk durumudur bu, kendi katledilmiş benliğinin hayaleti tarafından avlanmış olan modern insan bu yüzden diğer insanlara bağımlı hale gelir, bağımlı hale geldikçe de daha az tatmin bulur ve daha çok yalnızlaşır.

Bir kez daha spiral kıvrımı yapmıştır, kısır döngünün bir başka yuvarlağı, turnikenin bir başka bükümü. Şimdi sevgi daha fazla bir yabancılaşma olur, daha fazla bir şiddet eylemi olur. Benim gereksinimim gereksinilme gereksinimi, benim özlemim özlenilme özlemi. Şimdi başka kişinin kalbi sandığım şeyin içine kendim sandığım şeyi yerleştirmeye davranıyorum. Marcel Proust şöyle yazar:

"Yaşamayı arzulama cesaretine nasıl sahibiz? Aşkın, bir yalanla kışkırtıldığı ve yalnızca bize acı çektiren kişinin, acılarımızı gidermesi gereksiniminden ibaret olduğu bir dünyada, kendimizi ölümden koruyacak bir hareketi nasıl yapabiliriz?"

Fakat kimse bize acı çektirmez. Yaptığımız ve bize yapılan şiddet, suçlamalar, uzlaşmalar, bir aşk macerasının vecdleri ve acıları, toplumsal olarak şartlanmış bir yanılsamaya, yani iki gerçek insanın ilişkide olduğu yanılsamasına dayanır. Bu şartlar altında bu, tehlikeli bir varsanı ve sanrı halidir, hayal gücünün bir karmaşası, kırık kalplerin içe ve dışa doğru patlaması, onarım ve intikamdır.

Bütün bunlara rağmen, çoğu yitik aşığın birbirini keşfettiği fırsatları, tanımanın gerçekleştiği anları, cehennemin cennete dönüşüp yeryüzüne indiği, bu çılgın oyalanmanın çoşku ve şenliğe dönüştüğü anları görmezden gelmiyorum.

Ve, en azından, masum insanlara birbirine karşı daha nazik olmak, daha çok anlayış ve merhamet göstermek düşer. Eğer harcayacak bir duygu ve pathos kaldıysa.

Fakat şiddet sevgi kılığına girdiğinde, benlik ve ego, iç ve dış, iyi ve kötü arasında bir yarılma gerçekleşir, artık her şey yanlış ikiliklerin cehennemî bir dansından ibarettir. Varlık'ı ortadan ikiye ayırırsanız, o olmaksızın buna yapışmakta ısrar eder, kötülük olmadan iyiliğe tutunursanız –birisi için diğerini inkâr ederek– olacak şey şudur: çözülmüş kötülük dürtüsü şimdi çifte kez kötü olarak, iyiliğe nüfuz edip hakim olmak ve onu kendine çevirmek için geri döner.

Büyük Tao yitirildiğinde iyilik ve hakseverlik yeşerir.

Hikmet ve basiret yükseldiğinde büyük münafıklar ortaya çıkar.

Aile ilişkileri eskisi denli uyumlu olmadığında hürmetkâr evlatlar ve adanmış anne babalar zuhur eder.

Bir ulus şaşkınlık ve bozulma içindeyse yurtseverler ayrımsanır.

Seçici körlüğümüz konusunda çok dikkatli olmalıyız. Almanlar çocukları Yahudileri katletmeyi, liderlerine tapmayı, yurtları için ölmeyi ve öldürmeyi görev sayacakları şekilde yetiştirmişlerdi. Benim kuşağımın büyük çoğunluğu kızıl olmaktansa ölü olmanın daha iyi olduğu hissini zırdelilik olarak görmedi, görmezler de. Sanırım hiçbirimiz insan soyunun ani bir yok oluş tehlikesi ve bizim olayların bu duruma gelmesindeki sorumluluğumuz yüzünden saaatlerce uykudan olmamıştır.

Geçen elli yılda biz insanoğulları kendi ellerimizle soyumuzdan neredeyse bir yüz milyonu katlettik. Hepimiz kendi toptan imhamızın sürekli tehdidi altında yaşıyoruz. Hayatı ve mutluluğu istediğimiz kadar ölümü ve yıkımı da ister gibiyiz. Yaşamaya ve yaşatmaya olduğu gibi öl-

meye ve öldürmeye de güdülenmişiz. Kişiliklerimizi insafsızca çiğneyerek, kendini yok etmeye yazgılı bir uygarlığa görece bir uyum içinde yaşamayı başarabilmişiz ancak. Belki bir dereceye kadar bize yapılanları ve bizim kendimize yaptıklarımızı bozabiliriz. Belki de erkekler ve kadınlar, birbirlerini sadelikle ve samimiyetle, adına aşk dediğimiz bu gülünçlükle değil, sevmek için doğmuşlardı. Eğer kendimizi yok etmeyi durdurabilirsek başkalarını yok etmeyi de durdurabiliriz. Kendimizi körlemesine onunla yok etmektense, şiddetimizi itiraf ve hatta kabul ederek başlamalıyız. Bununla farkına varmalıyız ki, yaşamaktan ve sevmekten, ölmekten korktuğumuz gibi derin bir korkuyla korkuyoruz.

4. BÖLÜM

BİZ VE ONLAR

Ancak bir şey sorunlu hale geldiğinde sorular sormaya başlarız. Anlaşmazlık bizi uykularımızdan sarsarak uyandırır ve kendi bakış açımızı, onu paylaşmayan bir başka insanın karşıtlığıyla görmeye zorlar. Ancak, böylesi yüzleştirmelere direniriz. Her türden sapkın düşüncelerin tarihi, değişik dogma ve fikirleri benimseyenlerle iletişimi kesme (ex-communication) eğiliminden çok *yaşantının* değişik *temel yapılarına* karşı hoşgörüsüzlüğümüze tanıklık etmektedir. İnsan varlığına dair ortaklaşa bir anlamı paylaşmaya gereksinir, başkalarıyla birlikte dünyaya ortak bir anlam verir, bir *consensus*'u sürdürür görünürüz.

Fakat öyle görünüyor ki yaşantının temel yapıları bir kez paylaşılmaya görsün, artık nesnel antiteler olarak yaşantılanmaya başlanırlar. Bizim kendi özgürlüğümüzün bu şeyleşmiş yansıtmaları daha sonra içe alınır. Sosyologlar bu yansıtılmış-içe alınmış şeyleştirmeleri inceledikleri zaman, onlar çoktan şey görünümü edinmişlerdir. Onlar ontolojik olarak şey değillerdir. Fakat sahte-şeylerdir. Bu yüzden Durkheim kollektif temsillerin, dışında birisi tarafından şeyler olarak yaşantılandığını vurgularken oldukça haklıydı. Kısmen özerk gerçekliklerin kuvvet ve karakterini edinir ve kendi yaşam biçimlerini sürdürürler. Toplumsal bir norm, çok az kişi onu kendilerine ait hissetse de, herkese baskıcı bir zorunluluk yükleyebilir.

Tarihin bu anında hepimiz çılgın bir edilgenliğin cehennemine yuvarlanmışız. Kendimizi kimsenin ispat ede-

mediği, herkesin korktuğu tam da bize olabilecek "çünkü" kimsenin nasıl durduracağını bilmediği, karşılıklı bir imhanın tehdidi altında buluyoruz. Eğer benliklerimizin yaşantımızdan yabancılaşmasının yapısını anlayabilirsek, yaşantılarımızın eylemlerimizden, eylemlerimizin insan kaynağından yabancılaşmasını anlayabilirsek buna bir son verme ihtimali var. Herkes buyrukları yerine getiriyor olacak. Nereden geliyor onlar? Her zaman bir başka yerden. Bu cehennemî ve gayrı insani felaketten kendimize yeni bir kader örmemiz mümkün mü?

Bu hayli kısır döngü içinde sadece biz onları icad edip onlara nüfuz ettiğimiz sürece varolacak varlıklara itaat eder, onları savunuruz. Bu grup varlıkların ontolojik statüsü nedir ki?

Bu insanlık sahnesi bir seraplar, şeytanî sahte gerçeklikler sahnesi, çünkü herkes başka herkesin onlara inandığına inanıyor.

Kendi benliklerimize dönen yolu nasıl bulabiliriz? Bunun hakkında düşünmeye çalışarak başlayalım.

Yalnızca bizim kendi yaşantımıza göre davranmayız, aynı zamanda, *onların* ne yaşantıladığını düşünmemize ve onların bizim *nasıl* yaşantıladığımızı düşündüklerini düşünmemize göre de davranırız. Bu, böylece baş döndürücü bir spiral halinde sonsuzluğa uzanır.*

Olayların bu durumunu açıklamak için bizim dilimiz yalnızca kısmen yeterli. 1. seviyede iki insan veya iki grup

* Bu konuların bir kısmı üzerinde düşünmeye çalışmak için bir başka yerde de bir şema çıkardım. Bu bir dizi düşünürün kuramlarına dayalıdır: Durkheim, Sartre, Husserl, Schultz, Mead ve Dewey gibi... Bkz. R.D. Laing, H.Phillipson ve A.R.Lee, *Interpersonal Perception: A Theory and a Method of Research* (London: tavistock Publications, 1966; New York: Springer, 1966).

uzlaşır ya da uzlaşamaz. Söylediğimiz gibi göz göze ya da başka biçimdedirler. Ortak bir bakış açısını paylaşırlar. Fakat 2. seviyede uzlaşmadıklarını düşünebilir ya da düşünmeyebilirler ve her iki durumda da haklı ya da haksız olabililer. 1. seviye uzlaşma veya uzlaşmamayla ilgiliyken 2. seviye anlama veya yanlış anlamayla ilgilidir. 3. seviye farkındalığın üçüncü bir seviyesiyle ilgilidir. Benim ne düşündüğümü düşündüğünüzü düşünüyorum?

Bu karmaşayla başa çıkmak için bir kısaltma yapabiliriz. A uzlaşmayı D de uzlaşmamayı temsil etsin. U anlamayı M de yanlış anlamayı gösteriyor olsun. R anlama ya da yanlış anlamanın farkına varılması, F de farkına varılamaması anlamına gelsin. O zaman R U A U R karı ve kocaya uygulandığında şu anlamı verebilir: Koca, karısının uzlaşma halinde olduklarını anladığını farkediyor ve karısı da onun anladığının farkına varıyor

Böylece:

Koca	Kadın		Koca	Kadın
R	U	A	U	R

Öte yanda

Koca	Kadın		Koca	Kadın
F	M	D	M	F

şu anlama gelecektir:

Karı ve koca uzlaşamamaktadır; her ikisi de birbirini yanlış anlamaktadır ve her ikisi de karşılıklı yanlış anlamalarının farkına varamamaktadırlar.

Bu şema bir yerde daha ayrıntılı olarak ve dallanıp budaklandırılarak incelenmiştir.*

* Laing, Phillipson ve Lee, a.g.e.

Bakış açısının üç seviyesinin olasılıkları şu şekilde ortaya konabilir.*

	Farkına Varma		Farkına Varamama	
	Anlama	Yanlış Anlama	Anlama	Y. Anlama
Uzlaşma	RUA	RMA	FUA	FMA
Uzlaşamama	RUD	RMD	FUD	FMD

Pek çok insan için, çoğu insanın düşündükleriyle uzlaştıklarını düşünmek (ikinci seviye) ile çoğu insanın onları kendileri gibi görüp görmediklerini düşünmek (üçüncü seviye) arasında muhtemel bir fark vardır. Başka herkesin düşündüğünü düşünmek ve bir azınlığa mensup olduğuna inanmak da mümkün. Çok az kişinin düşündüğünü düşünmek ve çoğunluğa mensup olduğunu sanmak da. Onların kişinin Onlar gibi olduğunu hissettiklerini hissetmek de mümkün, kişi ve onlar öyle olmadığı halde. Şu da söylenebilir: Ben buna inanıyorum ancak onlar şuna inanıyorlar, o halde üzgünüm, yapabilecek hiçbir şeyim yok.

Onlar

Dedikodu ve skandal her zaman ve her yerde başka yerdedir. Her kişi başkalarına başkasıdır. Bir skandal ağının üyeleri, hiçbirinin kendi kişiliği hesabına kabul etmeyeceği fikirler etrafında yek vücut olabilirler. Her kişi başkasının ne düşündüğünü düşünüyordur. Sırasıyla, başkası da bir diğerinin ne düşündüğünü düşünüyordur. Her kişi renkli bir kiracıyı dert etmez ancak komşusu

* Sosyolog Thomas Scheff tüm bu birimlerin iki kişi ilişkisinde mümkün olabileceğini söylemekle birlikte, ikisinin, RMA ve RMD'nin grup şartlarında anlamsız olgular olduğuna işaret etmiştir.

eder. Mamafih her kişi komşusunun bir komşusudur. Onlar ne söylerse kanaat getirilir. Kesin ve su götürmezdir söyledikleri. Skandal grubu, her dizi sayısının kendisinde inkâr edildiği bir başkaları dizisidir.

Her zaman başkalarıdır ve hep başka yerdedir ve her bir kişi Onlar'ı değiştirmeye kendisini muktedir hissetmez. *Gerçekten* de kızımın Yahudi olmayan birisiyle evlenmesine itirazım yok ama eni konu bir Yahudi mahallesinde yaşıyoruz. Bu kollektif iktidar herkesin kendi iktidarlarını ve iktidarsızlığını yaratması nispetindedir.

Bu aşağıdaki tersyüz edilmiş Romeo ve Juliet durumunda çok açık görülmektedir.

John ve Mary'nin bir aşk macerası vardır ve bunu sonlandırmak üzerelerken Mary hamile olduğunu farkeder. Her iki aileye haber verilir. Mary John'la evlenmek istemez. John Mary'le evlenmek istemez. Ancak John Mary'nin onunla evlenmek istediğini düşünür ve Mary onunla evlenmek istemediğini söyleyerek John'u incitmek istemez, çünkü Mary onun kendisiyle evlenmek istediğini düşünmektedir.

Bununla birlikte, iki aile, iyiden iyiye ortalığı karıştırırlar. Mary'nin annesi çığlıklar ve gözyaşları içinde yataklara düşer, utanç yüzünden – insanlar kızını nasıl yetiştirdiği hakkında ne diyeceklerdir. Durumu "kendi içinde" dert edinmez, özellikle kız evleneceği için, ancak herkesin ne diyeceğini dert edinir. Her iki ailede de kimse kendi hatırını düşünmez ("...eğer yalnız beni etkileseydi...") ancak herkes fazlasıyla "dedikodu" ve "skandal"ın diğer insanlar üzerindeki etkisi için kaygılanır. Kaygı özellikle oğlanın babası ve kızın annesi üzerinde odakla-

nır, her ikisinin de bu korkunç darbe için teselli edilmeleri gerekir. Oğlanın babası kızın annesinin kendisi için ne düşüneceğinden kaygılanmaktadır. Kızın annesi "herkes"in kendisi hakkında ne düşüneceğinden kaygılanmaktadır. Oğlan babasına yaptıkları için ailesinin ne düşüneceğiyle ilgilidir vb.

Her iki ailenin bütün üyelerinin; gözyaşları, el oğuşturmalar, suçlamalar ve özürlerin bini bir para halinde bütün mesailerini alan bu gerilim, birkaç gün içinde tırmanır.

Tipik sözler şöyledir:

ANNE KIZ'a : Seninle evlenmek istese bile insanların senin hakkında son söylemiş olduklarından sonra sana nasıl saygı duyabilir?

KIZ (bir süre sonra): Hamile olduğumu farketmeden önce ondan sıkılmıştım ama onu incitmek istemedim çünkü beni seviyordu.

OĞLAN: Eğer benim için yaptığı onca şeyden ötürü babama borçlu olmasaydım Mary'nin bundan kurtulmasını sağlardım. Ancak o zaman herkesin haberi olurdu.

Herkesin haberi oldu çünkü oğul babasına, baba karısına, karısı en büyük oğluna, o karısına... vs. anlattı.

Böylesi süreçlerin bireylerden bağımsız bir dinamizmleri var görünüyor. Ancak bu durumda olsun, başka durumlarda olsun süreç bir yabancılaşma biçimidir. Bu süreç yalnız ve yalnız, her bir kişinin birbirinden yabancılaşmasının değişim basamaklarının her an varolan tek kökenine, her tekil kişinin yaşantı ve eylemlerine iz sürerek kavranabilir.

Onlar hakkında garip olan şey Onlar'ın kendi kişiliğini inkâr eden her birimiz tarafından yaratılmasıdır. On-

lar'ı kalplerimize yerleştirdiğimiz zaman yalnızca bir yalnızlıklar çokluğu oluruz. Burada her kişiye ortak olan kendi eylemlerine duyulan ihtiyacı diğerleriyle üleşmesidir. Mamafih her kişi, başkasına başka olduğu için, başkasının ihtiyacıdır. Herkes başkalarıyla olan herhangi bir içsel bağı yalanlar, her kişi kendi önemsizliğini iddia eder: "Ben yalnızca vazifemi yaptım. Ben yapmasaydım, nasıl olsa birisi yapardı." "Niye imzalamıyorsun? Herkes imzaladı" vs. Bir değişiklik yapamadığım gibi değişik de davranamam. Ben hiçbir tekil kişiye Onlar'ın bana gereksindiği kadar gereksinmem. Fakat o da "Onlar'dan biri" olduğuna göre ben de onun için "Onlar'dan biri"yim. Bu karşılıklı kayıtsızlık, karşılıklı önemsizlik ve yalnızlık koleksiyonunda hiç özgürlük yokmuş gibi görünüyor. Her yerde *başka yerde* olan bir *varlığa* uyum var.

Biz

Grup üyelerinin kendi bakış açısından bakıldığında herhangi bir grubun varlığı çok tuhaftır. Ben seni ve onu benimle birlikte düşünüyorsam ve başkalarını da benimle birlikte düşünüyorsam çoktan iki basit senteze –Biz ve Onlar– varmışım demektir. Mamafih bu özel sentez eylemi kendi içinde bir grup değildir. *Biz*'in bir grup olarak varlık kazanması için yetmez, senin ve onun da bizi *Biz* olarak görmeniz gerekir. Bir dizi insanı tekil bir birliktelik olarak yaşantılama eylemine, bir basit grup sentezi adını vereceğim. Ancak halihazırda bunlar üç özel grup sentezi eylemidir. Bir grubun gerçekten kaynaşması için, ben senin kendini Biz'den biri olarak gördüğünü farketmeliyim, tıpkı benim gibi, ve o kendisini Biz'den biri gibi görmeli,

tıpkı senin ve benim gibi. Üstüne üstlük, hem senin hem de onun benim kendimi seninle ve onunla düşündüğümü farketmenizi sağlamalıyım. Sen ve o da benzeri şekilde diğer ikisinin bu Biz'in bizim aramızda her yerde hazır ve nazır olduğunu farketmelerini sağlamalısınız. Bunun sadece benim, senin veya onun özel bir yanılsama veya üçümüzün tümünün değil de ikimizin paylaştığı bir yanılsama olmadığını temin etmeliyiz.

Yukardaki paragrafı çok yoğun bir şekilde aşağıdaki gibi aktarabilirim:

Ben senin ve onun sentezlerini "içselleştiriyorum", sen onun ve benimkileri içselleştiriyorsun, o benim ve seninkileri içselleştiriyor; ben senin benim ve onun sentezlerini içselleştirmeni içselleştiriyorum, sen benim senin ve onunkini içselleştirmemi içselleştiriyorsun. Üstelik o, benim onun ve senin sentezlerini içselleştirmemi içselleştiriyor – karşılıklı bakış açıları halinde sonsuzluğa uzanan bir mantık spirali.

Grup, kendi üyelerinin *yaşantısının* bakış açılarından bakıldığında dışarıda, uzayda duran bir toplumsal nesne değildir. Her kişinin aynı *Biz* çokluğu senteziyle ve her kişinin sentezlerin çokluğunun senteziyle oluşturulan sıradışı bir varlıktır.

Dışarıdan bakıldığında grup toplumsal bir nesne gibi görünür, görünümü ve içinde süregiden süreçleriyle organizmik yanılsama inancına yol açar.

Bu bir yanılsamadır; yaklaşıldığında hiçbir yerde bir organizma yoktur. Birleşmesini her birinin bir başkasını karşılıklı içselleştirmesiyle başaran, ne bir "ortak nesne"nin ne de örgütsel veya kurumsal yapıların bir tür grup

"çimentosu" olarak birincil bir işlev görmediği bir gruba ben bir *bağ* diyeceğim.

Her bir bağın birliği her bir senteze içkindir. Her bir böylesi sentez eylemi aynı bağın tüm diğer sentezleriyle karşılıklı bir içsellik taşımaya yükümlüdür. Bağın birliği sentezler çoğulluğunda herkesin gerçekleştirdiği birleşmedir.

Tamamıyla sağlanmış bağın toplumsal yapısı *her yerde hazır ve nazır olarak birlik*tir. O buraların bir heryerde hazır ve nazırlığıdır, öte yanda başkalarının oluşturduğu dizi hep başka yerdedir, hep oradadır.

Bağ ancak her bir kişi bağı somutlaştırdığı sürece yaşar. Bağ her yerde, her kişidedir ve her birinden başka yerde değildir. Bağ Onlar'ın zıt kutbundadır çünkü herkes ona biat ettiğini itiraf eder, bir başkasını kendisi için kendisini bir başkası için gerekli görür.

> Hepimiz fırtınalı bir denizde aynı gemideyiz,
> Ve borçluyuz birbirimize berbat bir sadakati.
> (G. K. CHESTERTON)

Bu karşılıklı sadakat, ölüme kadar kardeşlik grubunda, her özgürlük karşılıklı olarak bir diğerine rehinlidir.

Bağları kuvvetli ailede grubun birliği grubun her bir üyesinin yaşantıları vasıtasıyla sağlanır ve her bir kişiye yönelik tehlike (kişi bağ için gerekli olduğundan bağ da kişi için gereklidir) "aile"nin çözülmesi ve dağılmasıdır. Bu ancak her bir kişi birbirinin peşi sıra onu içlerinde eritirse olabilir. Birleşik bir "aile" yalnız her bir kişi onun varlığına göre davrandığı sürece var olur. Her bir kişi daha sonra diğer kişi üzerine etkiyerek onu değişmez grubun içselleştirmesini sürdürmeye zorlar. (Sempatiyle,

şantajla, borçlandırmayla, suçla, takdirle veya çıplak şiddetle).

Bağları kuvvetli aile o halde her kişide korunması ve hizmet edilmesi gereken bir "varlık"tır, kişinin uğruna yaşadığı ve öldüğü, sırası geldiğinde sadakat için hayat, ayrılık için ölüm sunan bir varlık. Bağdan herhangi bir ayrılma (ihbar, ihanet, sapkınlık vs.) bağ ahlakına göre cezayı hak edebilir; "grup adamları"nın tasarlayabileceği en kötü ceza, sürgün ya da iletişimin koparılmasıdır: grubun ölümü.

Böylesi bir bağda süreklilik durumu, ki yegâne varlığı her kişinin ona ilişkin yaşantısıdır, böylesi bir yaşantıya varoluş nedenini sağlayan şeyin başarılı bir yeniden icadıdır. Bir dış tehlike yoksa, tehlike ve dehşet icad edilmeli ve sürdürülmelidir. Her kişi diğerleri üzerine onların içindeki bağı sürdürmek için etkimelidir.

Kimi aileler, kendilerine göre kaynağının dışarıdaki zalim dünya olduğu bir sürekli kaygı içinde yaşarlar. Aile üyeleri önceden de olduğu gibi bir aile gettosunda yaşarlar. Adına anaya özgü aşırı korumacılık denen şeyin temellerinden birisi de budur. Annenin açısından ve gerçekte sıklıkla ailenin diğer üyelerinin açılarından bakıldığında bu bir "aşırı" korumacılık değildir.

Böylesi bir ailenin üyelerine sunduğu korumanın birkaç önşarta dayandığı görünüyor: (i) dış dünyanın fazlasıyla tehlikeli olduğu fantezisi (ii) bağın içinde bu dış tehlikeye karşı dehşet yaratmak. Bağın "iş"i bu dehşetin üretilmesidir. İş *şiddet*'tir.

Bağın istikrarı, üyeleri içinde, grup üyelerinin birbirleri üzerine uyguladıkları iş (şiddet) vasıtasıyla yaratılan

dehşetin ürünüdür. Aile "denge"si şiddet ve dehşet kanunları altında yürütülen karşılıklı durumların ürünüdür.

Bağın en yüce ahlâkı karşılıklı ilgidir. Her bir kişi başkasının ne düşündüğü, hissettiği ve yaptığıyla ilgilidir. Başkalarının da kendisiyle ilgilenmesini beklemeyi hakkı saymaya ve bunun karşılığında kendisini onlara bir ilgi duymakla yükümlü saymaya başlayabilir.

Senin benim yaptığım şeyden mutlu veya üzgün, gururlu veya mahçup olman gerektiğini hakkım olarak görmeden asla bir hareket yapmam. Benim her hareketim her zaman grubun diğer üyelerinin ilgisini celbeder. Ve sen hiçbir şey yapmazken, seninle ilgilenmemi eğer sen ilgiye değer bulmuyorsan, seni taş yürekli sayarım.

Bir aile gangsterler gibi davranıp her birinin şiddetine karşı karşılıklı koruma sunabilir. Karşılıklı bir terörizmdir bu, herkesin bir diğerini onunla tehdit ettiği ve birisi çizgi dışına çıkarsa onunla tehdit edildiği şiddete karşı koruma-güvenlik sunar.

Benim ilgim, senin ilgin için ilgim, senin ilgin ve benim ilgim için ilgin vs. sonsuz bir spiral halinde uzanır, benim babam, kız kardeşim, erkek kardeşim, annem, oğlum ve kızımla ilgili gururum ve utancım da buna bağlıdır.

Bağın ana özelliği bir kişinin her eyleminin herkese atıfta bulunması ve herkesi etkilemesidir. Bu etkinin doğasının karşılıklı olması beklenir.

Her bir kişinin kontrol edilmesi ve herkesin birbiri üzerinde sahip olduğu karşılıklı etkiyle, diğerlerini kontrol etmesi umulur. Başkalarının eylem ve duygularından etkilenmek "doğal"dır. Eğer baba oğlundan, kızından,

anasından vs. gurur veya utanç duymuyorsa bu "doğal" değildir. Bu ahlaka göre başkalarını memnun etmek, mutlu kılmak ve takdirini göstermek için yapılan eylem en yüce eylemdir. Bu kişilerarası karşılıklı neden-sonuç kendini gerçekleştiren bir karnedir. Bu "oyun"da bu karşılıklı bağımlılığı, bağın hizmetinde olmadığı sürece, başkalarını incitmek için kullanmak ayıptır. Ancak bütün suçların en kötüsü bu karneye göre davranmayı reddetmektir. Bunun eylem halindeki örnekleri:

Peter Paul'e bir şey verir. Paul memnun olmaz veya hediyeyi reddederse kendisine yapılan şeye nankörlük etmiş olur. Veya: Paul bir şey yaparsa Peter mutsuz kılınmış olur. Eğer Peter mutsuz kılınmışsa Paul düşüncesiz katı yürekli, bencil ve nankördür. Veya: Peter Paul için fedakarlık yapmaya hazırsa Paul de Peter için fedakârlık yapmaya hazır olmalıdır, öyle olmazsa o bencildir, nankördür, katı yüreklidir, zalimdir vs.

Bu şartlar altında "fedakârlık" Peter'in Paul için bir şeyler yaparken kendisini yoksullaştırmasından ibarettir. *Cebren borç* taktiği. Bu her kişinin *diğerine yatırım yaptığı* şeklinde de açıklanabilir.

Biz, Siz veya Onlar olsun, grup toplum sahnesinde yeni bir birey, bir organizma veya üstün-organizma değildir. Kendi başına hareket etmez, kendine ait bir bilinçliliği yoktur. Yine de bu kansız varlık için kendi kanımızı ve başkalarının kanını akıtabiliriz.

Grup şu veya bu tür bir gerçekliktir. Ama ne tür bir gerçeklik? Biz, bir çoğunluğun birleşmesinin bir biçimidir. O çoğulluğu oluşturanlar, her yerde hazır ve nazır bir Biz'i kendi aralarında icad eden ve bu ortak yaşantıyı paylaşanlardır.

Dışarıdan bakıldığında, bir Onlar grubu başka bir biçimde görünebilir. O hâlâ bir çokluktan elde edilmiş bir birleşmedir ancak bu kez birleşmeyi icad edenlerin kendileri açıkça onu oluşturmamaktadırlar. Burada kuşkusuz dışarıdan bakan birisinin Biz'i kendi içinden çoktan yapılanmış olarak algılamasına atıfta bulunmuyorum. Onlar bir tür toplumsal serap olarak görünür. Kızıllar, Beyazlar, Siyahlar, Yahudiler. Mamafih, insanlık sahnesinde böylesi seraplar kendilerini gerçekleyebilirler. Onlar'ın icadı Biz'i yaratır ve Biz kendimizi yeniden icad etmek için Onlar'ı icad etmeye gereksiniriz.

Bizim aramızdaki dayanışmanın en müteredditi biçimlerinden biri hepimizin aynı şeyi istediği ancak birbirimizden hiçbir şey istemediğimiz zaman var olur diyelim. Trendeki son koltuğu kapmak ya da alışverişte en iyi pazarlığı yapmak ortak arzusunda birizdir. Memnuniyetle birbirimizi boğazlayabilir, buna rağmen aramızdaki belirli bir bağı, olumsuz bir birliği duyumsayabiliriz. Yani her bir kişi diğerini fazlalık olarak görür ve herkesin meta-bakış açısı kendisinin diğeri için bir fazlalık olduğunu ona gösterir. Diğeri-için-diğeri olarak herkes çok-fazla-birdir. Bu durumda, aynı ortak nesneye veya nesnelere yaklaşmak için bir tutkuyu paylaşırız: yiyecek, yurt, toplumsal bir konum. Gerçek olsun hayal olsun. Ancak kendi aramızda hiçbir şey paylaşmaz ve bunu arzulamayız. İki adamın her ikisi de aynı kadını sever, iki insan ikisi de aynı evi ister, iki başvuranın her ikisi de aynı işi ister. Bu ortak nesne böylece aynı anda hem ayırıp hem de birleştirebilir. Anahtar bir soru, onun kendisini hepsine verip veremediğidir. Ne kadar *az bulunur* bir şeydir?

Nesne; hayvan, sebze, mineral, insani veya ilahi, gerçek veya hayali, tekil veya çoğul olabilir. Sözgelimi insanları birleştiren bir insan nesne, hayranlarına göre bir pop şarkıcısıdır. Büyüsel bir şekilde bile olsa hepsi ona sahip olabilir. Bu büyü gerçekliğin diğer düzeniyle yüzleştiğinde idol kendisinden ufak bir parça koparmak isteyen çılgın hayranları tarafından lime lime edilme tehlikesiyle karşılaşır.

Nesne çoğul olabilir. İki rakip firma, her biri müşterilerini diğer firmaya kaptırdığı izlenimiyle yoğun bir reklam yarışına girebilir. Pazar araştırması bazen böylesi toplumsal çeşitliliklerin nasıl fanteziyle parçalandığını açıklar. "Müşteriler" gibi toplumsal varlıkların algılanmalarını, icad edilmelerini ve devamlarını idare eden kanunlar meçhuldür.

Bizim aramızdaki ortak bağ Başkası olabilir. Başkası birisinin gösterebileceği, tanımlanabilir bir Onlar kadar yerleşik olmayabilir. Skandal, dedikodu, gizli ırk ayrımının toplumsal yapışmasında; Başkası her yerde ve hiçbir yerdedir. Herkesi yöneten başkası, benliğinin değil başkasının konumundaki herkestir. Her benlik o başkası için olduğu sürece kendisi olmayı reddeder. Başkası herkesin yaşantısıdır. Her bir kişi başkası yüzünden hiçbir şey yapamaz. Başkası her yerde bir başka yerdedir.

Belki de Bizi birleştirebilecek en içten yol, hepimizin içinde olacağı ve kendi içimizde taşıyacağımız aynı varlık vasıtasıyladır. Herhangi bir dış duyuda bu bir anlam ifade etmez ancak burada biz analitik mantığı tanımayan bir yaşantı biçimini keşfediyoruz. Bu şeytani grup mistisizminin Nazi Nuremberg toplantılarının savaş öncesi ko-

nuşmalarında tekrar tekrar uyarıldığını görüyoruz. Rudolph Hess bildirmektedir: Biz Parti'yiz, Parti Almanya'dır, Hitler Parti'dir, Hitler Almanya'dır vb.

Biz İsa'da kardeş olduğumuz sürece Hıristiyanlarız. Biz İsa'nın içindeyiz ve İsa bizim her birimizin içinde.

Hiçbir grubun böylesi birleşik yaşantıların saf aleviyle bir arada tutulması beklenemez. Gruplar diğer grupların saldırıları veya açlık ve hastalığın yaptığı tahribata karşı duramama, iç anlaşmazlıklardan kaynaklanan bölünmeler vb. nedenlerle yok olmaya yatkındırlar. Fakat bütün gruplara yönelik en basit ve sürekli tehlike üyelerin bozulmalarından gelir. Bu, tabir caizse buharlaşma tehlikesidir.

Grup sadakati, kardeşlik ve sevgi biçimi altında bir ahlak yürürlüğe sokulur. Bu ahlakın temeli benim başkasına, eğer o bana sadıksa, kendi şiddetimden korunma sağlama hakkım, ben ona sadık olduğum sürece, onun şiddetinden korunma beklentim ve o sadık kalmazsa onu benim şiddetimin tehdidiyle tedhiş etme yükümlülüğüdür.

Bu Gadara'lı domuz ahlakıdır, eğriye eğri doğruya doğru. Kardeşlik içinde kendi yıkımımıza gark olurken birimiz hepimiz için ve hepimiz birimiz için.

Bırakın insanın kardeşliği hakkında artık yanılsamalar olmasın. Bana canım kadar yakın kardeşim, ikizim, benzerim, etim kemiğim bir yoldaş linççi olabileceği gibi yoldaş bir şehit de olabilir. Her iki durumda da, eğer farklı bir görüşü benimsemişse ölümü benim elimden olabilir.

İnsanın kardeşliği, kimi insanların kendi koşullarına göre uyandırılır. Ancak çok nadir olarak bütün insanları kuşatır. Özgürlüğümüz ve kardeşliğimiz adına insanlığın

yarısını havaya uçurmaya ve sırası gelince havaya uçurulmaya hazırızdır.

Mesele mümkün olan en acil anlamda bir hayat memat meselesidir. Çünkü benim ve senin, o adamın ve o kadının, Bizim ve Onların kim ve ne olduklarına dair toplumsal fanteziler temelinde dünya birleştirilir veya ayrılır; biz ölür, öldürür, yok eder, parçalar ve parçalanır, cehenneme düşer veya cennete yükseliriz, kısacası, bu temelde yaşarız hayatlarımızı. "Kızıllar"ın sizin ve benim için "varlığı" nedir? Bu büyülü sesin sihriyle hatırlatılan varlığın doğası nedir? "Doğu"nun sempatizanları mıyız? Şunu, bunu veya onu tehdit etmemiz, yıldırmamız, yatıştırmamız gerektiğini mi hissediyoruz? "Rusya" ve "Çin"in varlığı "Ruslar" ve "Çinliler" de dahil herkesin fantezisinden başka bir yerde değildir: hiçbir yerde ve her yerde. "Ruslar" tarafından içinde yaşadıkları ve savunmak zorunda oldukları bir "varlık" olarak, Rus olmayanlar tarafından kişinin ondan "özgürlüğünü" korumak zorunda olduğu bir yabancı üstün–özne–nesne olarak düşlenir. Eğer hepimiz böylesine halk tefrikasına dönüşmüş pre-ontolojik fantezilere göre davranırsak hiç varolmamış, yalnız ve yalnız hepimizin icad etmiş olduğu bir "varlık" tarafından yok edilebiliriz.

İnsan gruplaşmalarının özgül insani niteliği bu gruplaşmaları gayrı insani sistemlere çevirmek için istismar edilebilir.

Şimdi kimyasal elementlerin birbirlerini sevdikleri için bir araya geldiklerini varsaymıyoruz. Atomlar öfke yüzünden patlamıyorlar. Öfkeyle ve sevgiyle davranan insanlar savunmayı, saldırıyı ve zevki harmanlarlar.

Çok sayıda başka insanın davranışını kontrol etmek isteyen tüm bu insanlar, o başka insanların yaşantıları üzerinde çalışırlar. İnsanlar bir durumu benzeri şekilde yaşantılamaya ikna edilirlerse, benzeri şekillerde davranmaları da umulabilir. Herkesi aynı şeyi istemeye, aynı şeyden nefret etmeye, aynı tehdidi duyumsamaya teşvik edin; o zaman davranışları çoktan esaret altına alınmış olur – müşterilerinizi veya savaşta harcanacak askerlerinizi kazanmışsınızdır. Zencilerin insandan bir gömlek aşağı veya beyazların kısır ve işe yaramaz olduğuna dair ortak bir algıyı teşvik edin, buna uygun davranış devreye girebilecektir.

Mamafih yaşantı ve eylemin çoğu, niceliksel olarak kendi arasında değişebilir birimlere dönüştürülebilir. Grup yapıları ve sürekliliğinin kavranabilirlik şeması, fiziksel sistemlerdeki görece değişmezleri açıklarken kullandığımız şemadan hayli farklı bir düzendedir. İkinci durumda, bir örüntünün değişmezliğinden yola çıkarak geriye doğru, o örüntüyü oluşturan birimlerin onu karşılıklı içselleştirmesine doğru iz sürmeyiz. Mamafih, praxisin olumsuzlanması olarak görünen insan gruplarının ataleti gerçekte praxisten başka bir şeyin ürünü değildir. Bu grup ataleti eğer "şeylerin doğal düzeni" olarak alınırsa bir kandırmacaya alet olabilir yalnız. Böylesi bir düşüncenin ideolojik istismarı açıktır. Çıkarları, insanların statükonun ilahi ve "doğal" yasaların buyruğunda bir "doğal düzen" olduğuna inandırmakta olanların çıkarlarına hizmet eder bu açıkça. Aynı ölçüde kafa karıştırıcı fakat o denli açık olmayan şey doğal sistemlerden elde edilen bir epistemolojik şemanın insan gruplarına uygulanmasıdır. Buradaki

teorik duruş yalnızca praxisin yapıdan çözülmesine hizmet ediyor.

Grup bir makina halini alır – insan yapımı öyle bir makina ki onda onu yapan insanlar unutulur. İnsanların yaptığı, kendi başına bir varlığı olan bir makinaya pek benzemez. Grup, kendilerini örüntüler, tabakalar halinde düzenleyen, kendilerine değişik güçler, işlevler, roller, haklar ve yükümlülükler takınan ve atfeden insanlardır.

Grup insanlardan ayrı bir varlık haline gelemez. Fakat insanlar diğer insanları kuşatacak daireler oluşturabilirler. Görece süreklilik ve katkıları hayal gücü buna elverebilse ve insanlar örüntülerin örüntülerinin ve örüntülerin uzay-zamandaki görece sürekliliğinin uğruna yaşadıkları ve öldükleri şey olduğu fantezisiyle yaşamaya başlayabilseler bile, uzay ve zamandaki örüntüler hiçbir zaman doğal bir sisteme veya bir üstün organizmaya dönüşmezler.

Sanki hepimiz gölgelerimizi korumak için ölmeyi tercih etmişiz.

Grup için, üyelerinin bakış açılarının ve eylemlerinin çeşitliliğinden başka bir şey olamaz. Herkesin sentezlediği bu çeşitliliğin içselleştirilmesi yoluyla, uzayda her yerde hazır ve nazır, zamanda mukavim bir hale gelen bu çeşitlilik durumunda bile doğrudur bu.

İnsanın toplumsal bir hayvan olması pek uygun, zira içinde yaşamak zorunda olduğu toplumsal alanın bütün karmaşası ve çeliş kisi çok korkunç. Bu, bazılarını yukarıda incelediğimiz fantastik basitleştirmelerle bile böyle.

Bizim toplumumuz pek çok anlamda çoğul bir toplum. Herhangi bir kişinin bir dizi grubun katılım-

cısı olması muhtemel. Bu grupların yalnız üyelikleri farklı değil, yanısıra, çok değişik birleşme biçimleri var.

Her grup kendisini oluşturan kişilerden az veya çok, kökten bir içsel dönüşüm ister. Bir adamın toplumsallığın bir tarzından diğerine yer değiştirirken bir günde geçirebileceği metamorfozları düşünün – aile erkeği, kalabalıkta bir zerre, örgütte görevli, dost. Bunlar sadece değişik roller değillerdir: her biri farklı fırsatlar ve zorlamalar, değişik derecelerde değişim ve atalet, değişik türlerde yakınlık ve mesafe, değişik hak ve yükümlülük dizileri, değişik taahhüt ve vaatler sunan bütün bir geçmiş, bugün ve gelecektir.

Bunu tümüyle ayrımsayan bir birey kuramı bilmiyorum. Varsayılan temel bir kişilik nosyonuyla başlamak için her türlü ayartma vardır ancak hâle etkileri (halo effects) bir içsel sisteme indirgenemezler. Bürodaki yorgun aile erkeği ve evdeki yorgun iş adamı şu gerçeğe delalet ederler: İnsanlar sadece bir dizi içsel nesne taşımazlar; taşıdıkları, sıklıkla bir bağlamdan diğerine hayli çelişkili olan, *varlığın* içselleştirilmiş muhtelif toplumsal tarzlarıdır*. Veya aşk, nefret, öfke, güven veya güvensizlik gibi sürekli duygular yoktur. Bütün bunlardan en yüksek düzeyde soyutlamalarla hangi çıkarımlar yapılırsa yapılsın, özgül ve somut, her bir duygu içinde oluştuğu grup tarzının bir kıvrımında yahut diğerinde hep bulunur. Temel duygular, temel güdüler veya kişilik; bir kişinin, bir top-

* Bkz. "Individual and Family Structure", *Psychoanalytic Studies of the Family* içinde, editör P.Lomasz (Londra: Hoqarth Press, 1966)

lumsal bağlamın yahut diğerinin içinde sahip olduğu ilişkiler dışında yoktur.*

Zamana karşı bir yarış var. İnsanlar kendilerini *Bizden Biri* olarak görmeye başlarlarsa daha ileri bir dönüşüm mümkün. En koyu kişisel çıkar temelinde bile Biz ve Onlar'ın insan soyunun bütününde aşkınlaştırılması gerektiğini farkedebiliriz. Tabi onları yok ederken hepimiz toptan yok olmazsak.

Savaş sürdükçe her iki taraf giderek daha fazla benzeşiyor. Uroborus kendi kuyruğunu yemekte. Tekerlek tam çember yapmakta. Biz ve Onlar'ın birbirinin gölgesi olduğunu farkedecek miyiz? Onlar'ın Biz'e Onlar olması gibi biz de Onlar'a Onlar'ız. Ne zaman kalkacak peçe? Bilmece ne zaman karnavala dönecek? Azizler hâlâ cüzzamlıları öpüyor olabilirler. Cüzzamlının azizi öpmesinin ise tam zamanı.

* Bu bölüm özelde J.P. Sartre'ın *Diyalektik Aklın Eleştirisi*'ne (1960) çok şey borçlu. Bu *Reason and Violence* (Akıl ve Şiddet) içinde özetlenmiştir. (Londra: Tavistock, 1964). R.D. Laing ve David Cooper.

5. BÖLÜM

ŞİZOFRENİK YAŞANTI

JONES(*Yüksek sesle güler, sonra susar*) Bendeniz Mc D
bu değildir.)

SMITH:Yaşamak için ne yaparsın sen ufak dostum? Bir sın yahut başka bir şey?

J: Hayır, ben bir sivil denizciyim. Yüksek şıkıdım sosyeteden.

S: Şarkı söyleyen bir kayıt cihazı ha? Sanırım bir kayıt cihazı da arasıra şarkı söyler. İyi ayarlanırsa. Mmm. Sanırım o. Havlum, mmm. Gerçi sekiz dokuz aya kadar denize geri döneceğiz. Bozulmuş parçalarımızı tamir ettirir ettirmez. (*Sessizlik*).

J: Ben de aşk hastalığı var, gizli aşk.

S: Gizli aşk ha? (*Güler*)

J: Evet

S: Benim hiç gizli aşkım yok.

J: Aşık oldum ama hiç kur yapmıyorum. Benim gibi birisi, orada gezinip duruyor.

S: Benim, benim bir tane, benim biricik aşkım köpek balığı. Yolundan çekil onun.

J: Benim de yaşamam gereken bir hayatım olduğunu bilmiyorlar mı? (*Uzun sessizlik*)

S: Hava üssünde mi çalışıyorsun? Hm?

J: İş hakkında ne düşündüğümü bilirsin. Haziran'da otuz-üçüme basıyorum, ne dersin?

S: Haziran'da?

J: Haziran'da otuz üç yaşında. Ben bunu yaşadığımda, bu şey uçup gidiyor pencereden. Bu hastaneyi terkettiğimde. O yüzden sigaralara yol veriyorum, uzaysal bir durumum ben, dış uzaydan, cidden.

S: (*Güler*) Ben ötelerden gerçek bir uzay gemisiyim.
J: Çok kişi böyle çılgın gibi konuşur ama, Ripley'in İster İnan İster İnanma'sı, ister al ister bırak, yalnız Gözleyen'dedir, komik bölümde, Ripley'in İster İnan İster İnanma'sı, Robert E. Ripley, İster İnan İster İnanma, fakat onun gibi hissetmediğimiz sürece hiçbir şeye inanmamız gerekmez (*Sessizlik*). Her küçük rozet – çok fazla yalnız. (*Sessizlik*).
S: Mümkün olabilir. (*Cümle uçak gürültüsünden duyul muyor*).
J: Ben sivil bir denizciyim.
S: Mümkün olabilir (*İç çeker*). Ben okyanusta yıkanırım.
J: Yıkanmak kötü kokar. Neden biliyor musun? Onun gibi hissettiğinde vazgeçemezsin. Servistesindir.
S: Vazgeçmek istersem vazgeçerim. Çıkıp gitmek istersem giderim.
J: (*Aynı anda konuşur*) Beni al. Ben bir sivilim, vazgeçebilirim.
S: Sivil?
J: Kendi, kendi yoluma gidebilirim.
S: Sanırım limanda sivilimiz var. (*Uzun sessizlik*).
J: Bizden ne istiyorlar?
S: Hm?
J: Senden ve benden ne istiyorlar?
S: Senden ve benden ne istiyorlar? Senden ne istediklerini nasıl bilebilirim? Benden ne istediklerini biliyorum. Kanunu çiğnedim şimdi cezasını ödüyorum. (*Sessizlik*).*

Bu şizofren olarak teşhis edilmiş iki kişi arasında bir konuşmadır. Bu teşhis ne anlama geliyor?

* J.Haley, *Strategies of Psychotherapy* (New York: Grune and Stratton, 1963), s. 99-100.

Smith ve Jones'un atışmalarını *birincil* olarak psikolojik bir eksikliğe bağlamak, aşağıda güvenlik ağı olmaksızın 100 feet yukarıdaki bir ip üzerindeki bisikletin üzerinde amuda kalkan bir kişinin, iki ayağı üzerinde durma kusuru olduğunu varsaymak gibidir. Bu insanların neden kendilerini iflah olmaz bir biçimde anlaşılmaz kılmak için sıklıkla hayli parlak, ayrıksı, tuhaf ve mahir olmaya mecbur hissettiklerini sorabiliriz.

Geçen on yılda psikiyatride radikal bir görüş değişimi vuku bulmaktadır. Bu, eski önermelerin sorgulanmasını içeriyor. Bu önermeler on dokuzuncu yüzyıl psikiyatrlarının gözlemlerine klinik tıp çerçevesini oturtma çabalarından köken alıyorlardı. Böylece psikiyatrinin asıl konusu akıl hastalığı olarak düşünülmüştü; bir kimse zihin fizyolojisi ve patolojisi üzerine düşünürken belirti ve bulguları arıyor, teşhis koyuyor, gidişi değerlendiriyor ve tedavi veriyordu. O kimse felsefi eğilimine göre akıl hastalıklarının nedenini zihinde, vücutta, çevrede veya kalıtsal özelliklerde arıyordu.

Şizofreni sözcüğü de, bu referans çerçevesi içinde çalışan İsviçreli psikiyatr Bleuler tarafından ortaya atılmıştı. Şizofreni sözcüğünü kullanırken fiziksel olmaktan çok zihinsel saydığım bir duruma veya zatürre gibi bir hastalığa değil bazı özel toplumsal şartlar altında kimi insanların diğerlerine yapıştırdıkları yaftalara atıfta bulunuyorum. *Şizofreni*'nin *nedeni* yalnızca teşhis edilenin değil, psikiyatri merasiminin yürütüldüğü bütün bir toplumsal bağlamın incelenmesiyle bulunur.*

* Bkz. H. Garfinkel, "Conditions of Successful Degradation Ceremonies" *American Journal of Sociology,* Volume LXI (March, 1956), s. 420-4; aynı zamanda R.D.Laing, "Ritualization in Abnormal Behavior", *Ritualization of Behavior in Animals and Man* içinde. (Royal Society, Philosophical Transactions, Series B).

Bir kez esrar perdesi kaldırıldığında, en azından bazı insanların kendilerini çoğu insana –kendilerine bile– garip ve anlaşılmaz gelecek biçimlerde yaşantıladığı ve öyle davrandıkları açığa çıkar. Eğer bu davranış ve yaşantılar belirli geniş kategorilere dahil oluyorlarsa şizofreni denen bir durumun öznesi olmaya adaydırlar. Halihazırda doğan 100 çocuktan biri –kırk beş yaş öncesinde– bu kategoriye girmektedir ve yine şu anda İngiltere'de akıl hastanelerinde yaklaşık 60.000 erkek ve kadın, hastane dışında daha fazlası, şizofreni etiketini taşımaktadır.

İngiltere'de doğan bir çocuk bugün bir üniversiteye kabul edilme şansından on kat fazla olarak bir hastaneye kabul edilme şansına sahiptir. Akıl hastanelerine yatırılan hastaların beşte biri de şizofreni teşhisi alırlar. Bunu şöyle yorumlamak da mümkün: çocuklarımızı doğru dürüst eğitmektense onları çıldırtma (delirtme) konusunda daha başarılıyız. Belki de onları eğitme biçimimizin kendisi onları delirtiyordur.

Tümü değilse bile hâlâ pek çok psikiyatr, şizofren dedikleri insanların tevarüs edilmiş bir yatkınlığın kurbanı olduğunu ve bu yatkınlık yüzünden hayli anlaşılmaz biçimlerde davrandıklarını düşünüyor. Henüz belirlenememiş bir genetik etkenin (muhtemelen bir genetik morfizm) iyi kötü düzenli bir çevreyle etkileşerek biyokimyasal-endrokrinolojik değişiklikler ortaya çıkardığını ve bunların da sonra, altta yatan örtük patolojik sürecin davranışsal belirtilerini ürettiğini düşünüyorlar.

Fakat *o* aksini ispatlayamadığı sürece, nedeni bilinmeyen ve patolojisi keşfedilmemiş varsayımsal bir rahatsızlığı birisine isnad etmek yanlıştır.*

Şizofren garip yaşantıları olan ve/veya garip bir biçimde davranan birisidir – akrabalarının ve bizim bakış açımızdan bakıldığında...

Teşhis edilen hastanın patolojik bir sürecin kurbanı olduğu ya bir gerçektir (fact) ya da bir varsayım, bir önerme veya bir yargıdır.

Onu bir gerçek olarak düşünmek şüphesiz yanlıştır. Meşru olan onu bir varsayım olarak düşünmektir. Önermede bulunmak yahut yargıya çarketmek gereksizdir.

Teşhis-öncesi kişinin karşısında klinik bir bakışı benimsemekle, psikiyatr, onu zaten bir hasta olarak görüyor ve dinliyordur ve bu yüzden şizofreni gerçeğiyle karşı karşıya bulunduğuna inanma eğilimindedir. Onun varlığı kurulu bir gerçekmişçesine davranmaktadır. O halde nedenini veya çoğul nedensel etkenleri keşfetmek, gidişatını belirlemek ve seyrini iyileştirmek durumundadır. Hastalığın özü de bu durumda kişinin gücü dışında yatmaktadır. Yani hastalık kişinin maruz kaldığı veya geçirdiği bir süreç olarak alınır. İster kalıtsal olsun, ister yapısal, içsel veya dışsal, organik veya psikolojik olsun, ister tüm bunların bir karışımı olsun.**

* Bkz. T. Szasz, *The Myth of Mental Illness* (New York: Harper & Row, 1961; London: Secker & Warburg, 1962).

** R.D.Laing ve A.Esterson; *Sanity, Madness and the Family,* Volume I, *Families of Schizophrenics* (London: Tavistock Publications, 1964; New York: Basic Books, 1965).

Pek çok psikiyatr artık bu başlama noktasını benimseme konusunda daha tedbirli davranıyor. Peki bunun yerini ne alacak?

Şizofreni konusundaki yeni bakış açısını anlarken altı kör adam ve bir filin hikâyesini kendimize hatırlatabiliriz: birisi vücuduna dokunur ve onun bir duvar olduğunu söyler, biri kulağına dokunur ve bir huni olduğunu söyler, biri bacağına dokunur ve bir sütun olduğunu söyler vb. Sorun örneklemdedir ve hata tedbirsiz ekstrapolasyon yapmaktır.

Şizofrenlerin davranışını örneklemenin eski yolu klinik muayene yöntemiyle idi. Aşağıdaki, yüzyılın başında gerçekleştirilen muayene biçimidir. Hikâye Emil Kraepelin'in kendi ağzından verilmektedir:

"Baylar, bugün size takdim edeceğim vakalar özeldir. İlkin yirmi dört yaşında bir hizmetçi kız göreceksiniz. Yoğun bir zayıflamanın bedensel iz ve özelliklerini taşıyor. Buna rağmen hasta sürekli hareket halinde, birkaç adım ileri gidiyor sonra yine geri; saçlarını örüyor, bir dakika sonra çözmek için. *Onun hareketini durdurmaya çalıştığımızda* hiç beklemediğimiz güçlü bir dirençle karşılaşıyoruz. Onu durdurmak için *kollarımı açarak onun önüne geçtiğimde* eğer beni bir kenara itemiyorsa aniden dönüyor ve yoluna devam etmek için kollarımın altından kayıveriyor. *Eğer birisi onu sıkı sıkıya tutarsa* umumiyetle katı ve ifadesiz olan özelliklerini müessif bir ağlamayla bozuyor ve bu ancak kendi yoluna gitmesine izin verildiğinde bitiyor. Bunun yanı sıra sol elinin parmakları arasında bir parça ezilmiş ekmeği sıkı sıkıya kavradığını ve bunun *elinden alınmasına kesinlikle izin vermediğini*

görüyoruz. Onu yalnız bıraktığınız sürece en azından çevresine zarar vermiyor. *Alnına bir iğne batırdığınızda* çığlık atarak kaçıyor ve iğnenin orada kalmasına aldırmadan yırtıcı hayvan misali ileri geri koşuşturmaya devam ediyor. *Sorulara* neredeyse hiç cevap vermiyor, en fazla başını sallıyor. Fakat zaman zaman 'Ey sevgili Tanrım! Ey sevgili Tanrım! Ey sevgili anne! Ey sevgili anne!' diyerek inliyor ve aynı ifadeleri tekdüze yineliyor."*

Burada bir adam ve genç bir kız var. Eğer durumu tamamıyla Kraepelin'in bakış açısından görürsek her şey yerli yerinde. O akıllı, genç kız delidir; o mantıklı, genç kız mantıksızdır. Bu, hastanın eylemlerine, onun yaşadığı durumun bağlamı dışından bakmayı gerektirir. Fakat eğer Kraepelin'in eylemlerini (italikler) –onun hareketlerini durdurmaya çalışıyor, kollarını açarak onun önünde duruyor, elinden zorla bir parça ekmeği almaya çalışıyor, alnına bir iğne batırıyor ve benzerleri– onun tarafından tanımlandığı ve yaşantılandığı durumun bağlamı dışında ele alırsak nasıl da sıradışıdır *onlar*!

Psikiyatr ve hasta arasındaki etkileşimin bir özelliği de hastanın davranışlarının klinik tanımda yapıldığı üzere, bağlamı dışında ele alındığında çok garip görünebilecek olmasıdır. Psikiyatrın davranışları ise bizim kamusal normallik görüşümüzün mihenk taşı olarak değerlendirilir. *Ipso facto* akıllı olarak psikiyatr, hastasının onunla ilişki kuramadığını gösterir. Onun hastayla ilişki kuramadığı gerçeği psikiyatrda değil ancak hastada bir şeylerin bozuk olduğunu göstermektedir.

* Emil Kraepelin, *Lectures on Clinical Psychiatry*, editor: T. Johnstane (London: Balliére, Tindall and Cox, 1906), s. 30-31.

Ancak eğer birisi bu klinik tavırla özdeşleşmez ve psikiyatr-hasta çiftine (New öylesi zanlar olmaksızın bakarsa durumun bu naif görüşünü sürdürmek zordur.

Psikiyatrlar hastanın *yaşantısına* pek az dikkat göstermişlerdir. Psikanalizde bile şizofrenin yaşantılarını her nasılsa gerçekdışı ve geçersiz sayma yolunda sürekli bir eğilim vardır; birisi onları ancak yorumlayarak anlamlandırabilir; doğruluğa götürücü yorumlar olmaksızın hasta bir hezeyanlar ve kendini kandırmaca dünyası içinde boğulmaktadır. Amerikalı bir psikolog olan Kaplan psikotik olma yaşantısına ait harika bir iç dökmeler toplamında dürüstçe şunları söyler:

"Bütün meziyetleri kendi hanesinde toplamış olarak, o (psikiyatr veya pisikanalist) hastanın hile ve tahrifatları arasından elini uzatır ve onları içgörünün ve aklın ışığına tutar. Psikiyatr ve hasta arasındaki bu görüşmede ilkinin gayretleri bilim ve tıpla, anlayış ve ihtimamla bağlantılandırılır. Hastanın yaşantıları ise hastalık ve gerçekdışılığa, sapkınlık ve bozulmaya bağlanır. Psikoterapi süreci büyük oranda, hastanın yanlış öznel bakış açılarını terapistin nesnel bakış açıları için feda etmesinden ibarettir. Ancak bu kavramın özü şudur: psikiyatr ne olup bittiğini anlarken hasta anlamaz."*

H.S. Sullivan genç psikiyatrlar kendisiyle çalışmaya geldiğinde onlara şöyle söylermiş: "Hatırda tutmanızı isterim ki toplumumuzun bugünkü durumunda hasta haklı ve siz haksızsınız." Bu aşırı bir basitleştirmedir. Ondan

* Bert Kaplan (ed.), *The Inner World of Mental Illness* (New York and London: Harper and Row, 1964), s vii. [Bu kitap *Akıl Hastalarının İç Dünyası* adıyla Türkçe'de yayınlandı.]

bahsedişim, psikiyatrın haklı ve hastanın haksız olduğu yolundaki, aşırılıkta hiç de aşağı kalır yanı olmayan sabit düşünceleri biraz yerinden oynatmak içindir. Yine de şizofrenlerin psikiyatrlara iç dünya hakkında, psikiyatrların hastalara öğretebileceğinden çok daha fazla öğretecek şeyleri olduğunu düşünüyorum.

Hastaların kendi aralarındaki etkileşim önceden farzedilen şeyler (presuppositions) olmaksızın incelenirse farklı bir tablo gelişmeye başlar. Bunun en iyi tanımlamalarından birini Amerikalı sosyolog Erving Goffman yapmaktadır.

Goffman bir yılını Washington yakınlarında, yaklaşık 7000 yatağa sahip bir büyük akıl hastanesinde yardımcı fizik terapist olarak geçirdi. Hizmetli olarak düşük statüde olması üst kademede çalışanların beceremediği bir biçimde hastalarla ahbaplık etmesini mümkün kıldı. Vardığı sonuçlardan birisi şöyledir:

"Eski bir darb-ı mesel vardır, buna göre normal insanlarla akıl hastaları arasına keskin bir çizgi çekilemez. Daha çok, bir ucunda iyi uyum gösteren vatandaşın, öbür ucunda ise kendini iyice koyvermiş psikotiğin bulunduğu bir süreklilikten (continuum) söz edilebilir. Akıl hastanesinin havasını bir dönem kokladıktan sonra, bir süreklilik fikrinin bana hayli küstahça geldiğini söylemeliyim. Bir topluluk bir topluluktur. Onun içinde olmayanlara garip geldiği gibi onu içerden yaşayanlara da, istenmese bile, doğal gelir. Hastaların birbirlerine duyduğu ilgilerin sistemi, hiçbir şeyin ucunda yer almaz, ancak insan dostluğunun bir örneğini sunar bize. Kuşkusuz kaçınılmalıdır bundan, ancak aynı zamanda öğrenci bunu dosyaya geçir-

meli ve toplayabildiği diğer dostluk örnekleriyle birlikte dosya dolabına yerleştirmelidir."*

Bu çalışmanın önemli bir kısmı, bir kişinin hasta rolüne sokulduğunda nasıl da yaptıklarının faili olmayan, sorumsuz biri gibi tanımlanmaya başlandığının, kendisine nasıl da böyle davranıldığının ve hatta kendi kendisini bile bu şekilde görmeye başlamasının ayrıntılı bir hikâyesidir.

Goffman yine gösteriyor ki, bir kimse dikkatini kişiyi bağlamı dışında görmekten o kişiyi bağlamı içinde görmeye doğru kaydırırsa, hayli anlaşılmaz olarak görünebilecek ve en iyi ihtimalle intrapsişik regresyon veya organik bozulma olarak açıklanacak davranış hayli sıradan ve insani bir anlam ifade edebilir. Böylesi davranışı yalnızca, akıl hastanesi *içindeki* hastalarda tarif etmez Goffman, onu kişisel etkileşim ve içinde gerçekleştiği sistemin bağlamı içinde tarif eder.

"...işte bir kısır döngü süreci vardır. *Kötü* koğuşlara yerleştirilen kişiler kendilerine çok az bir eşya verildiğini görürler – giysiler her gece onlardan geri alınabilir, uğraşı maddeleri verilmeyebilir ve mobilya olarak yalnızca ağır tahta sandalyeler ve sıralar sağlanır. Kuruma karşı düşmanlık eylemleri sınırlı ve kötü kotarılmış aygıtlarla yetinmek zorundadır. Bir sandalyeyi yere çalmak veya sinir bozucu bir patlama sesi çıkarmak için bir gazete yaprağına sert bir şekilde vurmak gibi. Hastaneyi red mesajını iletmek için seçilen eşya ne kadar uygunsuzsa, eylem o kadar psikotik bir semptom olarak görünür ve idarenin hastayı

* E. Goffman, Asylums. *Essays on the Social Situation of Mental Patients and other Inmates* (New York: Doubleday Anchor Books, 1961), s. 303.

kötü bir koğuşa gönderme ihtimali o kadar artar. Bir hasta görülür (visible) ifade araçları olmaksızın ve çıplak bir halde kendisini tecrit odasında bulduğunda şiltesini tahrip etmek ve –eğer yapabilirse– dışkısıyla duvara yazı yazmaktan başka bir çıkar yolu kalmamış demektir. Bu edimler de idarenin kişiyi tecrit odasında tutması için yeterli mazeretler olurlar."

Mamafih hastane dışındaki davranışları nedeniyledir ki insanlar şizofren olarak teşhis edilir ve ilk elde hastanelere kabul edilirler.

Toplumsal etkenlerin şizofreniyle ilişkisini araştıran birçok çalışma olmuştur. Bunlar, şizofrenin şu ya da bu etnik grupta, toplumsal sınıfta, cinsiyette, aile içindeki kıdem durumunda vb. daha fazla veya az ortaya çıkıp çıkmadığını keşfetmeye dönük çabalardır. Böylesi çalışmalar sıklıkla toplumsal etkenlerin *şizofreninin etiyolojisinde* önemli bir rol oynamadığı sonucunu vermişlerdir. Bu sorgulanmaya muhtaçtır ve üstelik böylesi çalışmalar ilgili durumun yeterince kıyısına bucağına gelememektedirler. Eğer polis bir adamın doğal nedenlerden mi öldüğünü, intihar mı ettiği yoksa bir cinayete mi kurban gittiğini belirlemek isterse, yaygınlık ve sıklık sayılarını araştırmaz. Sırasıyla her tekil olguya eşlik eden durumları (teferruatı) soruşturur. Her soruşturma özgün bir araştırma projesidir ve ilgili soruları cevaplayacak yeterlikte kanıt toplandığında bir son bulur.

Yalnızca son on yıldadır ki *şizofrenler*'in yakın kişilerarası (interpersonal) çevresi kendi ortamlarında incelenmeye başlanmıştır. Bu inceleme, ilk elde, eğer hastalar rahatsızsa, ailelerin de sıklıkla rahatsız edici olduğu izle-

nimini edinen psikoterapistlerce yürütülmüştür. Mamafih, psikoterapistler, tekniklerine sadık kalarak aileleri doğrudan incelememişlerdir. Başlangıçta dikkat annelere yöneltilmiştir (her şeyin suçunu ilk yüklenenler hep onlardır) ve çocuğunda rahatsızlık yarattığı varsayılan *şizofrenojenik* anne fikri ortaya atılmıştır.

Daha sonra dikkat, bu tereddüde mahal bırakmayacak kadar mutsuz olan kadınların kocalarına, sonra ebeveyn ve (aile içindeki her bir kişinin ayrı ayrı ele alınmasındansa) ebeveyn-çocuk etkileşimlerine çevrilmiştir. Daha sonra ebeveyn ve çocukların çekirdek aile grubuna ve nihayet hastaların büyükbaba ve annelerini de içeren, aile içinde ve çevresindeki tüm ilgili ağ örgüsüne yöneltilmiştir dikkat. Bizim kendi araştırmalarımız başladığında bu metodolojik atılım gerçekleşmiş ve önemli bir kuramsal ilerleme sağlanmıştı.

Bu, şef mimarı antropolog Gregory Bateson olan "çifte-bağ" varsayımıydı. İlk 1956'da yayınlanan kuram ilk düzenin kuramsal bir ilerlemesini temsil ediyordu. Fikrin tohumu Bateson'un zihnine 1930'larda Yeni Gine'de çalışırken düşmüştü. Yeni Gine'de kültürün, bütün kültürler gibi kendi iç dengesini korumaya yönelik gizli saklı teknikleri vardı. Sözgelimi, tehlikeli rekabeti tesirsiz kılmaya yarayan bir teknik, cinsel transvestizmdi. Mamafih misyonerlikler ve şark yönetimi böylesi uygulamalara karşı çıkıyorlardı. Bu yüzden kültür, dış imha veya iç bozulma riskleri arasında sıkışıp kalmıştı.

Kaliforniya'daki araştırma ekibiyle birlikte Bateson bu çözümlenemez bir *kazanamama* durumu paradigmasını, ki özgül olarak özkimliği (self-identity) zedeliyordu,

şizofren ailelerindeki içsel iletişim örüntüleriyle ilişkilendirdi.

Palo Alto, Kaliforniya, Yale Üniversitesi, Pennsylvania Psikiyatri Enstitüsü ve Ulusal Akıl Sağlığı Enstitüsü'nde ve başka yerlerde yürütülen şizofren aile çalışmaları, teşhis edilen kişinin, hayli sıkıntılı ve sıkıntı verici iletişim örüntüleri olan daha geniş bir şebekenin bir parçası olduğunu göstermiştir. Bu çalışmalarda, benim bildiğim kadarıyla hiçbir şizofren yoktur ki sıkıntılı iletişim örüntüsünün ailesindeki sıkıntılı ve sıkıntı verici örüntüye bir tepki olduğu, onların bir yansıması olduğu gösterilmesin. Bu bizim araştırmalarımızla da doğrulanmıştır.*

Bir kişinin şizofren sayılmaya başlandığı toplumsal olayın etrafındaki gerçek şartları aşağı yukarı 100 vakada inceledik.** Bize öyle göründü ki, *istisnası olmaksızın*, şizofren olarak etiketlenen yaşantı ve davranış, *bir kişinin yaşanamaz bir durumda yaşamak için icad ettiği özel bir stratejidir*. Hayat koşullarında kişi artık savunulamaz bir konumda olduğunu hissetmeye başlamıştır. Hem içsel olarak kendinden hem de dışsal olarak etrafındakilerden gelen çelişkili ve paradoksik baskılar ve istekler, itmeler ve çekmeler tarafından kuşatılmaksızın bir hareket yapamaz veya hiç kıpırdayamaz. O önceden olduğu gibi, bir şahmat konumundadır.

Olayların bu hali onun içinde bulunanlar tarafından böyle algılanmayabilir. Yığının en dibinde bulunan adam, kimse dikkat etmez ve dikkat etmeye niyet de etmezken,

* R.D. Laing ve A.Esterson, *Sanity, Madness and the Family* (London: Tavistock Publications, 1964; New York: Basic Books, 1965)

** R.D.Laing, Dr. Cooper ve A. Esterson.

ezilmekte ve boğularak ölmekte olabilir. Burada tarif edilen durumu, onun içindeki farklı insanları tek tek inceleyerek görmek mümkün değildir. Ondan ekstrapole edilen tekil bireyler değil toplumsal sistemin kendisi inceleme konusu edilmelidir.

Kişinin biyokimyasının toplumsal şartlara hayli duyarlı olduğunu biliyoruz. Bir şahmat durumunun biyokimyasal bir tepkiye yol açtığı ve onun da, sırasıyla belirli tip davranış ve yaşantıları kolaylaştırdığı yahut engellediği *a priori* kabul edilebilir.

Teşhis edilen hastanın davranışı sıkıntılı davranışın daha geniş bir şebekesinin parçasıdır. Bireyin *içselleştirdiği* çelişki ve karışıklıklara, daha geniş toplumsal bağlamlarında bakılmalıdır.

Bir yerde bir şeyler yanlıştır ancak bu yanlış artık yalnızca ve hatta ilk elde, teşhis edilen hastanın *içinde* aranmamalıdır.

Bu, kimseye kara çalma meselesi değildir. Savunulamaz konum, *kazanamama* çifte bağı, şahmat durumu tanım gereği kahramanlarına aşikâr değildir. Bu yapay, kasti ve müstehzi yalanlar veya birini çıldırtmak için zalim bir niyet –bu sanılandan çok daha sık olüyorsa da– meselesi de değildir. Kendilerinin gerçeğin farkına varmasındansa çocuklarının deli olmasını tercih edeceklerini söyleyen anne babalarla karşılaştık. Bu noktada bile gerçi kişinin *aklını kaybetmesinin bir bağış* olduğunu söylüyorlar. Bir şahmat konumu birkaç sözcükle tarif edilemez. Önce, bütün durum kavranmalıdır ki hiçbir hareketin mümkün olmadığı ve hiç kıpırdayamamanın da aynı ölçüde yaşanamaz olduğu görülebilsin.

Bunları mahfuz tutarak *The Self and Others*'da* verdiğimiz şizofrenik süreçten iyileşmekte olan yirmi yaşında bir oğul, bir baba ve bir anne arasındaki etkileşim örneğini ele alalım.

Bu görüşmede hasta bencil olduğunu öne sürerken ebeveynleri ona öyle olmadığını anlatıyorlardı. Psikiyatr hastaya *bencil*'le ne demek istediğine dair bir örnek vermesini istedi.

OĞUL: Peki, annem bazen bana nefis bir yemek yapar ve ben canım istemezse yemem.

BABA: Fakat her zaman böyle değildi biliyorsunuz. Her zaman iyi bir çocuk olmuştur.

ANNE: Bu onun hastalığı, değil mi doktor? Hiçbir zaman nankör olmadı. Her zaman nazikti ve iyi yetiştirilmişti. Onun için elimizden ne geliyorsa yaptık.

OĞUL: Hayır, ben her zaman bencil ve nankör oldum. Benim kendime saygım yok.

BABA: Fakat var.

OĞUL: Olabilirdi, siz bana saygı duysaydınız. Kimse bana saygı duymuyor. Herkes gülüyor bana. Ben dünyanın maskarasıyım. Beceriksizin tekiyim, tamam.

BABA: Fakat evladım, ben sana saygı duyuyorum çünkü ben kendisine saygı duyan bir insana saygı duyarım.

Dehşet içindeki kişinin, kendisini kontrol eden çözümsüz ölçüde çelişkili toplumsal "güçleri" kontrol etmek çabasıyla içine girdiği garip durumlar şaşırtıcı değildir.

* R.D.Laing (London: Tavistock Publications, 1961; Chicago: Quadrangle Press, 1962).

O, içerdekini dışarıya yansıtır, dışardakini içeri atar, kısaca mümkün olan her vasıtayla; yansıtma, içe atma, ayırma, yadsıma ve benzerleriyle kendisini yıkımdan korumak ister.

Gregory Bateson ondokuzuncu yüzyılda yazılmış otobiyografik bir şizofreni öyküsünün parıltılı girişinde şunları yazar:

"Öyle görünüyor ki bir kez psikoza girdiğinde hastanın gidecek bir yolu olur. O, önceden de olduğu gibi, bir keşif yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculuk ancak onun normal dünyaya dönmesiyle bir son bulur. O, hiç böylesi bir yolculuğa çıkmamış dünya sakinlerinden çok farklı içgörülerle gelir geri. Bir kez başladığında, şizofrenik bir episod, bir giriş (initiation) merasimi –ölüm ve yeniden doğum– kadar belirli bir gidişe sahip olacaktır. İşin başında kişi bu merasime aile yaşantısıyla veya arızi şartlarla girmiş olabilir ancak gidişatı içinde dizginler daha çok içsel sürecin eline geçecektir.

Bu tablo dahilinde, ani düzelme sorun değildir. Bu bütün sürecin tek doğal ve nihai sonucudur. Açıklanması gereken, bu yolculuğa çıktıktan sonra, kimilerinin geriye dönememiş olmasıdır. *Kurumsal bakımda veya aile hayatındaki karşılaşma şartları bu denli mi uyumsuz ki en zengin ve en örgütlü varsanı yaşantısı bile onları kurtaramıyor?*"*

Bu görüşle bütünüyle hemfikirim.

Akıllılık ve delilikle ilgili bir devrim, psikiyatrinin hem içinde hem de dışında sürüyor. Hem varoluşçu hem

* G.Bateson (ed.), *Perceval's Narrative. A Patient's Account of His Psychosis* (Stanford, California: Stanford University Press, 1961) s. xiii-xiv, [italikler benim, R.D.Laing]

de toplumsal bir bakış açısının öncesinde, klinik bakış açısı çöküyor.

Zeminde üstün bir bakış noktasından havada bir düzlemler oluşumu gözlemlenebilir. Bir düzlem oluşum dışı olabilir. Ancak tüm oluşum sıradışı olabilir. *Oluşum dışı* olan düzlem anormal olabilir, oluşumun bakış açısından bakıldığında kötü veya *deli* olabilir. Ancak ideal gözlemcinin bakış açısından bakıldığında oluşumun kendisi kötü veya deli olabilir. Oluşum dışı olan düzlem, oluşumun kendisinden daha fazla veya az sıradışı olabilir.

Oluşum dışı ölçütü klinik pozitivist ölçüttür.

Sıradışı ölçütü ise ontolojiktir. Kişi, bu farklı parametreler boyunca iki yargıda bulunmalıdır. Özelde, *oluşum dışı* olan kişiyi, *sıradışı* olarak nitelememek gerekir. O *sıradışı* değildir ve bunu karıştırmamak büyük bir önemi haizdir. Şu pozitivist hatayı yapmamak da önemlidir: Bir grup *oluşum içi*'yse bu, mutlaka onların *sıradan* olduklarını gösterir. Bu vahim bir hatadır. *Oluşum dışı* olan kişi oluşumun kendisinden daha *sıradan* olmak zorunda değildir. Birisini, *oluşum dışı* olarak etiketlendiği için idealize etmeye gerek yoktur. Veya *oluşum dışı* olan kişiyi, şifanın, oluşumun içine geri dönmekte olduğuna kandırmaya da bir gerek yoktur. *Oluşum dışı* olan kişi sıklıkla oluşuma dönük bir nefret içindedir ve dışardaki acaip adam olmanın korkusunu duyar.

Eğer oluşumun kendisi sıradışıysa, gerçekten *sıradan*'laşan insan oluşumu terketmelidir. Bunu yapmak mümkündür. Kişi isterse çığlıklar ve bağırışlar olmaksızın, terketmek zorunda olduğu, zaten dehşet içinde bulunan oluşumu daha da fazla tedhiş etmeden bunu yapabilir.

Şizofrenik teşhis kategorisinde pek çok tip koyun ve keçi vardır.

Şizofreni bir teşhistir, bazı insanların diğerlerine iliştirdiği bir etikettir. Bu, etiketlenen kişinin, doğası ve kökeni bilinmeyen, vücudunun içinde süregiden esasta patolojik bir sürecin öznesi olduğunu kanıtlamaz. Sürecin, birincil veya ikincil olarak psikopatolojik bir süreç olduğu ve kişinin psişesi içinde sürdüğü anlamına gelmez. Fakat toplumsal bir gerçeği tesis eder: Etiketlenen kişi Onlar'dan biridir. Sürecin bir varsayım olduğunu unutup onun bir gerçek olduğunu arzetmek ve sonra da biyolojik olarak uyumsuz ve böylece patolojik olduğu yargısına varmak kolaydır. Ancak işlevsel olarak bozuk bir topluma uyum sağlamak da çok tehlikeli olabilir. Mükemmel uyum gösteren bombacı pilot, türümüzün hayatta kalması için, Bomba'nın kendi içinde olduğu hezeyanına kapılmış hastanedeki bir şizofrenden daha büyük bir tehdit oluşturabilir.

Toplumumuzun kendisi biyolojik olarak bozuk işlevli bir hale gelmiş olabilir ve toplumun yabancılaşmasına yabancılaşan kimi şizofrenik yabancılaşma biçimleri, henüz tanıyamadığımız bir sosyobiyolojik işlev gösteriyor olabilirler. Kimi şizofrenik davranış biçimlerini hazırlayan bir genetik etken olsa da bu böyledir. Genetik çalışmalarının yakın zamanlı eleştirileri* ve en yakında yapılmış deneysel genetik incelemeler bu konuyu açık bırakmaktadır.

Jung, yıllar önce, psikiyatri sendromunun ailelerde sürüp sürmediğini araştırmanın ilginç bir deney olacağını

* Sözgelimi bkz., Pekka Tienari, *Psychiatric Illnesses in Identical Twins* (Copenhagen: Munksgaard, 1963).

söylemişti. *Psikiyatrozis* denilen patolojik bir süreç, aynı yöntemlerle bedensel bağıntıları ve psişik mekanizmalarıyla, kalıtsal veya en azından yapısal temeliyle, doğal öyküsü ve şüpheli gidişiyle bulunabilirdi.

Yakın zamanlarda psikiyatrideki en önemli gelişme, psikiyatrinin kendisinin temel kategori ve önermelerinin yeniden tanımlanması olmuştur. Şu anda biz bir geçiş aşamasındayız ve bir nebzeye kadar yeni şarap için eski şişeleri kullanmayı sürdürüyoruz. Eski terimleri yeni biçimlerde mi kullanacağız, yoksa onları tarihin mahzenine mi kaldıracağız, bir karar vermemiz gerekiyor.

Şizofreni diye bir *durum* yoktur, fakat etiket toplumsal bir gerçektir ve topumsal gerçek bir *politik olay*dır.* Toplumun sivil düzeninde gerçekleşen bu politik olay, tanımları ve sonuçlarını etiketlenen kişiye empoze eder.

Toplumsal bir reçete etiketlenen kişinin başkalarınca ilhak edildiği bir dizi toplumsal eylemi meşrulaştırır. Kimdir başkaları? Yasal olarak onaylı, tıbbi olarak iktidar sahibi ve ahlaki olarak yükümlü kişilerdir ve etiketlenen kişiyi sorumlulukları altına alırlar.

Ailenin, aile hekiminin, akıl sağlığı görevlisinin, psikiyatrların, hemşirelerin, sosyal hizmet uzmanlarının ve sıklıkla dostu hastaların koalisyonunun bir meşveretiyle (bir *tertibiyle*) etiketlenen kişi, yalnız bir role değil aynı zamanda bir hasta kariyerine başlatılır. Hasta ve özelde *şizofren* olarak etiketlenen *mahpus* kişi âmil insan ve

* T. Scheff, "Social Conditions for Rationality: How Urban and Rural Courts Deal with the Mentally Ill", Amer. Behav. Scient., March, 1964. Yine, T.Scheff "The Societal Reaction to Deviants: Ascriptive Elements in the Psychiatric Screening of Mental Patients in A Midwestern State", *Social Problems*, no.4, Bahar, 1964.

sorumlu kişi olarak sahip olduğu bütün varoluşsal ve yasal statüden bir tenzil-i rütbeye uğratılır. Artık o, kendi kendisini tanımlayamayacak birisidir, kendi mülkiyetini korumaya muktedir değildir. Kiminle buluşacağına, ne yapacağına karar vermesi engellenir. Zamanı artık onun değildir ve işgal ettiği mekân artık onun seçimi olmayacaktır. Psikiyatrik muayene denilen bir tenzil-i rütbe merasimine maruz bırakıldıktan sonra sivil özgürlüklerinden mahrum edildiği, *akıl* hastanesi adı verilen bir mutlak kuruma hapsedilir. Toplumumuzda bir başka yerde olabileceğinden daha eksiksiz ve daha köktenci bir biçimde, bir insanoğlu olarak hükmü silinir, geçersizleştirilir. Etiket lağvedilene veya *salâh, yeniden uyum* gibi terimlerle nitelenene dek akıl hastanesinde kalmak zorundadır. Bir kez *şizofren*'se her zaman bir *şizofren* sayılma eğilimi vardır.

Şimdi, bu niçin ve nasıl oluyor? Ve bu işlem sivil düzenin sürdürülmesinde ne gibi işlevler görüyor? Bu sorular henüz yeni sorulmaya başlanmıştır ve çoğu da cevaplanmamıştır. Sorular ve cevaplar öteden beri bir alt sistem olarak aile üzerinde odaklanmıştır. Toplumsal olarak bu çaba bir adım öne gitmeli ve yalnız aileler içindeki rahatsız edici iletişim biçimlerini, çifte-bağ işlemlerini, sahte karşılığı, benim kandırmacalar ve savunulamaz konumlar dediklerimi değil, aynı zamanda bütün bunların toplumun sivil düzeninin daha geniş bir bağlamı içindeki anlamını keşfetmeye çalışmalıdır. Bu daha geniş bağlam, *politik* düzendir, yani kişilerin birbirleri üzerinde kontrol ve iktidarı uyguladıkları biçimlerdir.

Şizofren etiketli kimileri (hepsi değil ve zorunlu olmaksızın) alışıldık olmayan bir sözcük, jest ve eylem

(linguistik, paralinguistik ve kinetik olarak) davranışı sergilerler. Bazen (her zaman değil ve zorunlu olmaksızın) bu alışıldık olmayan davranış (bize, başkalarına ses ve görüntüyle sergilenir) bilgece yahut öyle olmaksızın, bize kişinin geçirdiği alışıldık olmayan yaşantıları açıklar. Bazen (her zaman değil ve zorunlu olmaksızın) bu alışıldık olmayan davranışlarla açıklanan alışıldık olmayan yaşantılar potansiyel olarak düzenli, doğal bir yaşantı dizisinin bir parçası olabilirler.

Bu dizinin ortaya çıkmasına nadiren izin verilir çünkü hastayı *tedavi* etmekle pek meşgulüzdür. Bu tedavi kemoterapiyle, şok terapiyle, ortam terapisiyle, grup terapisiyle, psikoterapiyle, aile terapisiyle olabilir; şimdi, en iyi ve ileri yerlerde bunların birçoğu kullanılıyor.

Şizofren olarak etiketleyip *tedavi* ettiğimiz kimi insanlarda gördüğümüz, bazen, deneysel bir dramın davranışsal anlatımlarıdır. Ancak biz bu dramı tahrif edilmiş bir biçimde görürüz, tedavi çabalarımız onu daha da tahrif eder. Bu talihsiz diyalektiğin sonucu, olmasına izin vermediğimiz ve potansiyel olarak doğal bir sürecin *forme frustre*'sidir.

Bu diziyi genel terimler içinde canlandırırken tamamen bir dizi yaşantı hakkında yazacağım. Bu yüzden yaşantının dilini kullanmam gerekecek. Birçok insan, bilimsel olmak için *öznel* olayları *nesnel* olaylara çevirmek zorunda olduklarını hisseder. Gerçekten bilimsel olmak, seçilmiş bir gerçeklik alanında sahih bilgiye sahip olmak demektir. Bu yüzden aşağıda, yaşantının olaylarını tarif etmek için yaşantının dilini kullanacağım.

Farklı ve ayrı olayların oluşturduğu dizileri, bir tek diziyi farklı açılara ve çeşitli deyimlere yaslanarak betimler gibi betimlemeyeceğim.

Bizim etiketlenmemizin ve iyi niyetli tedavi çabalarımızın tahrif edip durdurduğu bu doğal süreç şöyledir:

Yaşantımızı, yine iki dünyaya ayırarak başlıyoruz, iç ve dış.

Olayların normal halinde ikisi hakkında da pek az şey biliriz ve ikisinden de yabancılaşmışızdır, ancak galiba dış dünya hakkındaki bilgilerimiz iç dünyadan biraz daha fazla. Mamafih, dış ve içten bahsetme zorunluluğunun bize bildirdiği bir hakikat vardır ki o da tarihsel olarak koşullanmış bir ayrılmanın gerçekleştiğidir. Öyle ki iç, çok zamandır maddesini (cevherini), dış da anlamını yitirmiştir.

İç dünya hakkında habersiz olmamız gerekmiyor. Çoğu zaman onun varlığının farkına varmayız. Fakat pek çok kişi ona girer –ne yazık ki rehberler olmadan, dış gerçeklikleri içle, iç gerçeklikleri dışla karıştırarak– ve genellikle sıradan ilişkilerde yetkinlikle işlev görme kapasitelerini kaybederler.

Bunun böyle olması gerekmez. Bu dünyadan başka dünyaya girme ve diğer dünyadan bu dünyaya dönme süreci, ölüm gibi, doğurmak veya doğmak gibi doğal bir süreçtir. Ancak diğer dünyadan hem bîhaber olan hem de ondan dehşet duyan halihazırdaki dünyamızda, bu dünyanın dokusunu oluşturan *gerçeklik* patladığında ve bir kişi başka dünyaya girdiğinde, onun tamamıyla kaybolması ve dehşete düşmesi ve başkalarından yalnızca anlayışsızlık görmesi şaşırtıcı değildir.

Kimi insanlar bilerek kimi de bilmeksizin daha fazla veya az mutlak olan iç uzaya veya zamana girer veya fırlatılırlar. Toplumsal olarak, dış uzaya ve zamana toptan gömülmeyi normal ve sağlıklı saymaya koşullanmışız. İç uzaya ve zamana gömülmek ise antisosyal çekilme, bir sapma, kendiliğinden hükümsüz ve marazi, bir anlamda yüz kızartıcı sayılmış.

Aynadan, iğnenin deliğinden geçtikten sonra o bölge, kişinin yitirdiği yuvası olarak tanınabilir; ancak şimdi iç uzay ve zamanda olan pek çok kişi, başlangıçta, âşina olmadıkları bir bölgededirler, korkmaktadırlar ve şaşkındırlar. Kaybolmuşlardır. Orada daha önce bulunduklarını unutmuşlardır. Ejderhalara gebedirler. Şaşkınlıklarıyla uzlaşarak, yansıtmayla (içi dışa koyarak) ve içe atmayla (dış kategorileri içe taşıyarak) yönlerini yitirmemeye çalışırlar. Ne olup bittiğinden habersizdirler ve kimse de onları aydınlatacak gibi değildir.

Egoik olarak sınırlı yaşantımızın tüm silsilesinden bile kendimizi şiddetle savunuruz. Ego-kaybı yaşantısına nasıl da dehşetle, şaşkınlıkla ve *savunmalarla* tepki veriyoruz! Ego-kaybı yaşantısında içsel olarak patolojik olan bir şey yoktur ancak kişinin çıktığı yolculuğa yaşayan bir bağlam bulmaktır zor olan.

Bu iç bölgeye giren kişi (bunu yaşamak için gerekli izin lütfedilirse) kendisini bir yolculuğa çıkar ya da çıkarılır olarak –insan etken ve edilgeni burada açıkça ayıramıyor– bulacaktır.

Bu yolculuk daha da *içe* giderek yaşantılanır. Kişisel hayatı gerisin geri katederek, bütün insanlığın yaşantısını içe, geriye, öteye doğru katederek, ilk insanın,

Adem'in yaşantısına uzanarak ve belki de daha ileri gidip hayvanların, bitkilerin ve minerallerin ruhlarına sokularak.

Bu yolculukta kişinin yolunu kaybedebileceği çok neden vardır. Şaşkınlık, kısmi başarısızlık ve sonunda geminin karaya vurması için çok neden vardır. Karşısına ne korkular, ne cinler, ne şeytanlar çıkacaktır; kimini altedecek kimini altedemeyecektir.

Bir cangılı keşfetmeyi ya da Everest Dağı'na tırmanmayı patolojik olarak sapkın saymayız. Kolomb'un Yeni Dünya'ya geldiğinde keşfettiği şeyin, çizim yanlışlarının ona sağladığı bir hak olduğunu hissederiz. Dış dünyanın menzilleriyle bir ünsiyetimiz var, ancak iç dünyanın sonsuz menzillerine en yakın yaklaşımlardan bile bîgâneyiz. Seyyaha, kâşife, tırmanıcıya, uzay adamına saygı duyarız. Bana geçerli bir tasarı olarak daha anlamlı gelen –aslında zamanımızın umutsuz ve acil gereksindiği bir tasarısı– iç uzayı ve bilinçlilik zamanını keşfetmektir. Belki de bu tarihsel bağlamımızda hâlâ bir anlam ifade eden birkaç şeyden biri. Bu alandan öylesine uzağız ki artık pek çok kişi ciddiyetle onun olmadığını öne sürebiliyor. Böylesi yitik bir ülkeyi keşfetmenin neden tehlikeli olduğu ortada. Bu durum tıpkı dış dünya dediğimiz şey her neyse, ona ait bilgilerimizi tümden yitirmemize benziyor. İçimizden bazıları görmeye, dokunmaya, duymaya, koklamaya ve tatmaya başlasaydı ne olurdu? İç uzaya ve zamana belli belirsiz adım atan ve sonra ona taşınan kişiden daha az şaşkın olmazdık. Bu katatonik olarak etiketlenen kişinin gittiği yerdir. Tümden burada değildir: tümden oradadır. Neler yaşantıladığı konusunda sık sık yanılır ve muhtemelen onu yaşantılamak istemez. Gerçekte kaybolmuş

olabilir. Çok azımız onun kaybolduğu bölgeyi bilir, çok azımız ona nasıl ulaşacağımızı ve onu nasıl geri getireceğimizi bilir.

İnsanlık tarihinde belki de hiçbir çağ bizimki kadar şizofren olarak etiketlediğimiz kimi insanları içine alan bu doğal sağaltım süreciyle böylesine irtibatını yitirmemiştir. Hiçbir çağ onu böylesine değersizleştirmemiş, hiçbir çağ ona karşı böylesine yasak koyup, ket vurmamıştır. İnsani yıkımlar için bir tür tamir atelyesi olan akıl hastanesinin yerine; ötelere seyahat etmiş ve sonunda psikiyatrlardan ve diğer akıllı insanlardan daha çok yitmiş bulunan insanların, iç uzaya ve zamana, oradan da gerisin geriye daha fazla bir yol bulabilecekleri bir yere ihtiyacımız vardır. Psikiyatrik muayenenin tenzil-i rütbe merasimi, teşhis ve gidiş değerlendirmesi yerine ona hazır olanlar için bir başlangıç (initiation) merasimine ihtiyaç vardır. (Psikiyatrik terminolojide, hazır olanlar sıklıkla şizofrenik bir yıkıma girmek üzere olanlardır.) Bu merasimde kişiye iç uzaya ve zamana doğru bütün bir toplumsal yüreklendirme ve onaylamayla, orada daha önce bulunmuş ve geri gelmiş insanlar rehberlik eder. Psikiyatrik anlamda bu, eski hastaların müstakbel hastalara delirmeleri için ettikleri yardım olarak görülebilir.

O halde istenen şudur:

(I) dıştan içe bir yolculuk
(II) hayattan bir tür ölüme
(III) ileri gitmekten geri gitmeye
(IV) zamansal hareketten zamansal sübûta
(V) günlük zamandan ebedi zamana
(VI) egodan benliğe (self)

(VII) dışarıdan (doğum-sonrası) her şeyin rahmine geri (doğum öncesi) ve sonrasında bir dönüş yolculuğu:

(1) içten dışa
(2) ölümden hayata
(3) geri hareketten biraz daha ileri harekete
(4) ölümsüzlükten ölümlülüğe
(5) ebediyetten zamana
(6) benlikten yeni bir egoya
(7) kozmik bir döllenmeden varoluşsal bir yeniden doğuma

Bu harikulade doğal ve gerekli sürecin yukarıdaki unsurlarını psikopatoloji ve klinik psikiyatrinin jargonuna çevirme işini, buna istekli olanlara bırakıyorum. Bu süreç şu veya bu biçimde hepimizin gereksindiği bir şey olabilir. Aklı hakikaten başında bir toplumda bu süreç merkezi bir işlev görebilir.

Deneysel basamak taşlarının doğal bir dizisinin etraflı incelenmesi ve anlaşılması için kısaca başlıklar sundum. Bu basamak taşları *şizofreni* etiketinin patoloji çağrışımları ve iyileştirilecek-hastalık etkileriyle kimi zamanlar sular altında kalır, örtülür, tahrif edilir ve durdurulur.

Belki de bize geri dönen sözümona şizofrenlere uyum sağlamayı öğreneceğiz. Belki de yıllar sonra, Rönesans'ın onlar kadar yitik kâşiflerine duyduğumuz saygıyı onlara da duyacağız.

İnsan soyu ayakta kalırsa, geleceğin insanları korkarım bizim aydınlanmış çağımıza gerçek bir Karanlık Çağı olarak bakacaklardır. Bu durumun ironisinin tadını bizim devşirebildiğimizden daha çok alacaklar ve bundan

epey de eğleneceklerdir. Güleceklerdir bize. Göreceklerdir ki bizim *şizofreni* dediğimiz, sıklıkla sıradan insanlar aracılığıyla, ışığın o hep kapalı zihinlerimizin çatlaklarından sızmaya, ortaya çıkmaya başladığı biçimlerden biridir.

Şizofreni *dementia praecox* (erken bunama) için yeni bir isimdir. *Dementia praecox* özellikle genç insanlara musallat olan yavaş, sinsi bir hastalıktı ve nihayetinde bir bunamaya doğru gidiyordu.

Şimdi eskimiş olan ismi belki hâlâ tutabilir ve etimolojik anlamını yorumlayabiliriz. *Schiz:* "kırılmış", *Phrenos* "ruh" veya "kalp"...

Şizofren bu anlamda "kalbi kırık" olan kimsedir ve kırık kalplerin bile, eğer buna izin verecek kalbimiz varsa, tamir edildiği bilinir.

Ancak "şizofreni"nin, bu varoluşsal anlamda klinik muayene, teşhis, gidiş ve "şizofreni" tedavisi reçeteleriyle bir alıp vereceği yoktur.

6. BÖLÜM

AŞKIN YAŞANTI

Zemini kayan ve temelleri sarsılan bir çağda yaşıyoruz. Belki hep böyle olmuştur ama başka zamanlar ve yerler için konuşamam. Bugün bunun doğru olduğunu biliyoruz.

Bu koşullarda güvensiz olmak için her nedene sahibiz. Dünyamızın nihai temeli söz konusu edildiğinde, zeminin farklı kutuplarına gidiyoruz; rollere, durumlara kimliklere, kişilerarası ilişkilere koşturuveriyoruz. Yalnızca havada olabilecek kalelerde yaşamaya çalışıyoruz, çünkü toplumsal kozmosun üzerine bina edileceği sağlam bir zemin yok. Hepimiz bu olup bitenlere tanığız. Her birimiz, kimi zaman bütün durumun aynı parçasını farklı olarak görüyoruz, sıklıkla da asıl felaketin farklı görünümleriyle ilgileniyoruz.

Bu bölümde *kimi zaman* psikozda görünen aşkın yaşantıları, bütün dinlerin canlı kaynağı olan kutsal yaşantılarla ilişkilendirmek istiyorum.

Geçen bölümde kimi psikiyatrların, deliliğin anlaşılmasında klinik-tıbbi kategorilerini elden çıkarmaya başladıkları biçimin ana hatlarını vermiştim. Akıllılığı ve deliliği varoluşçu toplumsal anlamda anlamaya başlarsak, ne dereceye kadar ortak sorunlarla hemhal olduğumuzu ve ortak ikilemleri paylaştığımızı anlayabileceğiz.

Yaşantının, meşru yoldan mistik, gayrimeşru yoldan ise delice olduğuna hükmedilebilir. Ayrım kolay değildir; çünkü toplumsal bakış açısından böyle farklı davranış bi-

çimleriyle nitelenen hükümler, toplumumuzda sapma olarak değerlendirilmiştir. Kendine dair yaşantıları farklı olduğundan bu şekilde davranır insanlar. Şimdi üzerinde durmak istediğim ise, böyle benzersiz bir yaşantının varoluşsal anlamı.

Psikotik yaşantı, bizim ortak (kamuoyumuz anlamına) ufkumuzu aşar.

Yaşantının hangi kısımları buna yol açmaktadır? Bu, birbirimizle paylaştığımız dünyaya dair "anlam"ın bildik temellerinin bir kaybını gerektirir. Eski amaçlar uzun süre canlılıklarını koruyamazlar, eski anlamlar anlamsızlaşır; hayal, rüya, dışsal algılar arasındaki ayrımlar sıklıkla eski biçimlerde işlemez olurlar. Dışsal olaylar sanki sihirli biçimde olup bitiyordur. Rüyalar, başkalarından doğrudan doğruya gelen haberler olarak görünebiliyor. Hayal, nesnel gerçeklik sanılabilir.

Ama hepsinin en köktenci olanı, hakiki ontolojik temellerin sarsılmasıdır. Olguların varlığı yer değiştirebilir ve varlık olgusu artık kendisini bize eskisi gibi göstermeyebilir. Ne bir destek, ne tutunacak bir yer vardır; belki enkazın parçaları dışında; birkaç anı, isim, ses, bir-iki eşya, çoktandır kaybolmuş dünyayla bir bağlantı sağlayabilir. Bu boşluk, boş olmayabilir. Görüntüler, sesler, hayaletler, acayip biçimler, şekiller oranın cemaati olabilirler. Dış gerçeklik tantanasının ne kadar temelsiz, ne kadar zayıf olduğunu yaşayan tek bir kimse yoktur ki, ulviliğe ulaşamasın, onun yerini alabilecek veya onunla birlikte var olabilecek yüce varlıkları anlayamasın.

Birisi delirdiğinde, onda bütün varoluş alanlarıyla bağlantı içinde derin bir konum değişimi oluşur. Yaşantı-

sının merkezi ego'dan benliğe hareket eder. Mutad zaman yalnızca anekdotal, yalnızca dışarısının sorunu haline gelir. Deli, şaşkındır da. Egosunu benliğiyle, içeriyi dışarıyla, doğalı doğa üstüyle karıştırır. Yine de o, sefaletiyle, parçalanmışlığıyla, kutsanmışlığın mirasıyla olsa bile sıklıkla bizden biri olabilir. Biz onu varoluş tablosundan bir sürgün olarak biliriz, bir yabancıdır, düştüğü boşluktan bize haber veren bir yabancı. Onun boşluğundaysa bizim rüyamızda bile göremeyeceğimiz varlıklar cirit atmaktadır. Onlar, cinleri ve ruhları çağırmaya alışkındırlar; onları bilirler, isimler verirler. O, benliğinin anlamını, duygularını, bizim bildiğimiz şekliyle dünyadaki yerini kaybetmiştir. Bize öldüğünü söyler. Ama biz, anlamsız görünen görüntü ve sesleriyle bizi usandıran bu deli hayalet tarafından hiç değilse bir teselli olan güvenliğimizden çekilip çıkarılırız ve onu kurtarmak, arıtmak, iyileştirmek için kendimizi mecbur hissederiz.

Deliliğin mutlaka bir yıkım olması gerekmez. O bir hamle de olabilir. O, köleleşme ve varoluşsal ölüm olduğu kadar potansiyel bir yenileşme ve özgürlüktür de.

Şimdilerde delilik yaşantısı aracılığıyla varlıklarını gösteren insanların sayısında büyüyen bir artış var.[1]

Aşağıda Karl Jaspers'in *General Psychopathology*'sinden alınmış çağdaş bir öykünün bir bölümünü bulacaksınız.

"Ben kendi kendimi hastalandırdığıma inanıyorum. Başka dünyayı anlama girişimimde, onun doğal gardiyan-

1. Bkz. Örn: *The Anthology: The Inner World of Mental Illness*, (ed. Bert Kaplan) Newyork and London: Harper and Row, 1964 ve Beyond All Reason, Morag Coate (London: Constable and Co.,1964.) [Bert Kaplan'ın kitabı Türkçe'ye çevrildi.]

ları olan kendi zayıflık ve suçlarımla karşılaştım. Önce bu cinlerin, öteki dünyanın benimle top gibi oynayabilecek mütevazi ikâmetçileri olduklarını düşündüm. Çünkü yolumu kaybetmiş ve buraya hazırlıksız girmiştim. Sonra onların kendi nefsimin (arzularımın) uzayda yanımda varolmuş ve duygularımı zenginleştirmiş bölük pörçük parçaları olduklarını düşündüm. Herkesin bunlara sahip olduğunu, fakat kişisel varoluş duygusunun başarılı ve koruyucu hilekârlığı sayesinde onları kavrayamadıklarımı aklımdan geçirdim. Bana öyle geldi ki, daha sonraki düşünce bir bellek kusuru: Dışardan bakıldığında yeterince güzel, ama gerçekte içi bomboş olan bir bellek!...

Kişisel benliğim, bulanıklaşmış bilincim nedeniyle delik deşik olmuştu. Onunla kendimi, yaşamın daha yüksek kaynaklarına daha yakın hale getirmek istiyordum. Kendim, içimdeki yüceliği, gayrişahsi nefsimi yardıma çağırarak, uzun bir süre, bunun için hazırlanmış olmalıydım, 'Âb-ı hayat' ölümlü dudaklar için değildir çünkü. Hayvan-insan benliğimi tahrip etmeye giriştim, onu paramparça ettim. Ama bu tedrici bir parçalanmaydı. Sonuçta bebek gerçekten kırılmış ve beden zedelenmişti. 'Yaşamın kaynağı'na, başıma üşüşen 'tanrılar'ın gazabına mevsimsiz ulaşmak için çaba sarfettim. Ama bir tarafı saran kuvvet unsurlarını çok geç tanıdım. Onlar öncekilerden çok daha güçlü olduktan sonra bilebildim onları. Geriye dönüş yoktu. Şimdi ben görmeyi istediğim ruhlar dünyasındaydım. Cinler cehennemden gelmişlerdi. Cehennemin gardiyanıydılar, otoritesizliği reddediyorlardı. Yaşam ve ölüm mücadelesini kaldırmaya karar verdim. Bu benim için, sonuçta bir ölüm kararı anlamına geliyordu.

Çünkü düşmanı koruyan her şeyi bir kenara koymak zorundaydım, ama bu, yaşamı koruyan her şeydi de. Delirmeden ölmek istedim ve Sfenks'in önünde durdum: 'Ya sen cehenneme gideceksin ya da ben!'

Sonra, aydınlanma geldi. Hızlandım ve öylece beni kışkırtanların gerçek doğalarına nüfuz ettim. Onlar hiçbir şeyden daha çok şey'lermiş gibi görünüp benim sevgili kişisel benliğimi aldatan muhabbet tellallarıydı. Daha büyük ve daha kapsamlı bir benlik ortaya çıktı ve ben bütün mahiyetiyle önceki kişiliğimi terkettim. Bu önceki kişiliğimin asla aşkın bir alana giremediğini gördüm. Sonuç olarak, öldürücü bir hamle gibi müthiş bir ağrı hissettim. Ama kurtulmuştum, cinler günahlarını itiraf etmiş, kaybolmuş, yok olup gitmişlerdi. Şimdi benim için kendimi başkalarından farklı hissettiğim yeni bir hayat başlamıştı. Geleneksel bağlar, yapmacıklar, kendini kandırmalar, bellek hayallerinden ibaret bir benlik, tıpkı başka insanlarınki gibi bir kendilik gelişmişti bende tekrar. Ama bu öncekinden öteydi. Dahası dışsal, değişmeyen, ölümsüz ve nakzedilemez bir şeyle beni etkilemiş daha büyük ve daha kapsamlı bir benlik orada duruyordu. O zamandan beri koruyucum ve sığınağım olmuştu. Daha zarif yollarla bu amaca erişen insanlar olduğuna ve böyle daha yüksek bir benlik elde edilirse birçok kişi için iyi olacağına inanıyorum."

Jaspers şöyle açıklar:

"Böyle kendini yorumlamalar, açıktır ki, sanrı benzeri eğilimlerin ve derin psişik güçlerin etkisi altında yapılırlar. Derinlikli yaşantılardan ve böyle şizofrenik yaşantı bolluğundan köken alırlar; bunu yalnızca içeriklerin kao-

tik bir kargaşası olarak kavramayan düşünceli bir hastayı olduğu gibi, gözlemciyi de ara sıra yoklarlar. Nefs ve ruh, sağlıkta nasıl varlarsa hastalıklı psişik yaşamda da vardırlar. Ancak bu türden yorumlamalar, bilerek bir miktar ilgiden mahrum bırakılmışlardır. Onların yapabildikleri ancak ışığı içerik üzerine çekmek ve onu birtakım bağlamlar içine sokmaktır."

Bu hasta, çok eski macerayı, tuzakları ve tehlikeleri yüzünden düzeltmeyebilirdim diye net olarak tanımlamıştır. Jaspers, henüz bu yaşantıyı hastalık olarak anlamakta ve hastanın kendisini yapılandırmasını da göz önünde tutmaya eğilim göstermektedir. Oysa hem yaşantı, hem yapılaşma kendi terimleri içinde geçerlidirler.

Kimi *aşkın yaşantılar*, bana bütün dinlerin asıl kaynağı olarak görünüyorlar. Kimi psikotiklerin de aşkın yaşantıları vardır. Onların en iyi hatırladıkları, çoğu kez önceden böyle yaşantılara asla sahip olmadıkları ve onlara tekrar sahip olamayacaklarıdır. Ben söylemesem de, psikotik yaşantı, bu unsuru ister istemez sağlıklı yaşantıdan daha belirgin biçimde kapsayacaktır.

Hepimiz farklı şekilde yaşıyoruz. Dış gerçekleri kavrıyor, rüya görüyor, hayal ediyoruz. Yarı bilinçli dalgınlıklarımız var. Kimi insanlar ise önsezilere, varsanılara sahipler, yüzeyleri birbirine geçmiş figürler olarak yaşıyor ve garip şeyler (auralar) görüyorlar.

Çoğu zaman pek çok insan kendilerini ve başkalarını şu veya bu şekilde *egoik* diye adlandıracağım bir tarzda yaşarlar. Bu, merkez veya çevresel olarak onların, dünyayı ve kendilerini, kimlikleriyle uyumlu 'sen-orada'ya karşı 'ben-burada' olacak şekilde, toplumun diğer üyeleriyle paylaşılmış mekân ve zamanda yaşamalarıdır.

Bu kemikleşmiş kimlik, zaman ve mekâna bağlı yaşantı, felsefi olarak Kant ve daha sonraları Husserl, Merleau-Ponty fibi fenomenologlar tarafından incelenmiştir. Onun tarihsel ve ontolojik göreliliği, günümüzde insan üzerinde çalışanlarca bütünüyle ortaya konabilecektir. Kültürel ve sosyo ekonomik göreliliği Marksistler ve neo-Marksistler için bir yavanlık olsa da antropologlar arasında yaygın bir yere sahip olmuştur. Biz onun görünen mutlak geçerliliğini metafiziksel, tarihsel, ontolojik, sosyo ekonomik ve kültürel olarak bir yanılsama gibi görsek de, kişilerarası doğrulanması ve görüş birliği sağlanamamış olsa da, o bize, ontolojik bir güvenlik duygusu verir, onun geçerliliğini kendi kendini geçerleme olarak yaşarız.

Gerçekte bütün dinler ve bütün varoluşçu felsefeler böyle bir *egoik yaşantı*'nın bir başlangıç yanılması, bir örtü, bir *maya* filmi (Heraclitus için, Lao Tzu için bir rüya, bütün Budistler için temel bir yanılsama, bir uyku hali, toplumda deli ve ölü kabul edilme, onun için ölmek zorunda olunan ve onda doğmak zorunda olunan bir rahim) olduğu konusunda uzlaşmaktadırlar.

Ego kaybına uğrayan ve aşkın yaşantılara giren kişi, değişik biçimlerde şaşırabilir ya da şaşırmayabilir. Ona daha sonra meşru olarak deli diye bakabilirler. Ama her ne kadar bizim kültürümüzde iki kategori birbirine karışmışsa da deli olmak için hasta olmak gerekmez. Varsayılır ki, eğer bir kişi deliyse (veya bu anlama gelen ne varsa), o daha sonra *ipso facto* bir biçimde (yalnız bu nedenle) hastadır (veya bu anlama gelen ne varsa). Bir başkası onu sıradan bir hasta, deli olarak görüyorken, o kişi yaşantıyı teneffüs ediyor olabilir ve yaşantı onun için, cen-

netten gelme, hakiki bir ruh gıdası olabilir. Bir kişinin tüm yaşamını değiştirebilen böyle bir görüntünün sahiciliğinden şüphe etmemek zordur. Üstelik hiç kimse bize onu tekrar geri getirmez.

Bu yaşantılar, basitçe patolojik bir sürecin mi yoksa özel bir yabancılaşmanın mı parıltılarıdırlar? Öyle olduklarını hiç sanmam.

Belirli durumlarda, doğuştan kör bir adama, düzeltici bir operasyonla görmesi tekrar kazandırılabilir. Sonuç, çoğu kez bedbahtlık, şaşkınlık, ne yapacağını bilememedir. Deli adamı aydınlatan ışık, bu dünyadan olmayan bir ışıktır. Onun dünyevi hayat şartlarının optik kırılması daima çarpıtılmıştır. O, başka dünyalardan gelen ışıkla tenvir ediliyor olabilir. Onu (o ışık) dışardan ışıtabilir.

Bu "başka" dünya, aslında orijinal nesne yüklenimlerinden (object-cathexis) türemiş veya başka yöne sapmış, yer değiştirmiş veya yüceltilmiş psikolojik güçlerin bulunduğu yanıltıcı bir kavgayla bağlantılı bir savaş alanı değildir. Ancak tıpkı sözümona dış gerçeklikleri onların kapaması gibi böyle güçler de bu gerçeklikleri kapatabilir.

Karamazof Kardeşler'de İvan, "Eğer Tanrı yoksa her şey mübahtır" diye söylediğinde, "Eğer benim yansıtılmaz süper egom ortadan kaldırılabilirse, iyi bir bilinçle her şeyi yapabilirim" demez. Der ki: "Eğer varolan yalnızca bilincimse, irademin bir hükmü yok demektir."

Hekimler ve din adamları arasında bu dünyada kişiyi eğitebilecek, onlara rehberlik yapan, başkaları için vazifelendirilmiş insanlar olabilir. Ona rehberlik eden onun içindedir, yol göstermek için onu sırtlanmıştır.

Başka dünyaya bir kabuğu parçalayarak veya bir kapı aracılığıyla veya bir bölme vasıtasıyla, perdelerin ayrılması veya yukarı çekilmesiyle girilir. Bir tül kaldırılır: Yedi tül, yedi mühür, yedi cennet.

"Ego" *bu* dünyada yaşamanın vasıtasıdır. Eğer "ego" (belirli hayat şartlarının başa çıkılamaz çelişkileri, zehirler, kimyasal ajanlar vs. ile) parçalanır veya tahrip edilirse insan başka dünyalarla karşı karşıya kalır. Hayal görme, algılama ve fantazinin daha uygun alanından farklı biçimlerdeki "gerçek" keşfedilebilir.

Girilen dünyada kişinin onu yaşama kapasitesinin, kısmen onun "ego"sunun durumuna bağlı olduğu görülür.

Çağımız, her şeyden çok, dış dünyayı kontrol etmek itkisi ve iç dünyanın bütüncül bir unutuluşu tarafından temayüz edilmektedir. Eğer insanın evrimi dış dünyanın bilgisi açısından değerlendirilirse, o vakit biz, birçok bakımdan ilerliyoruz gibi görünmektedir.

Eğer iç dünya ve içsel olanla dışsal olanın birliği açısından değerlendirilirse, o zaman yargı hayli farklı olmak zorundadır.

Fenomenolojik olarak "içsel" ve "dışsal" terimleri az bir geçerliliğe sahiptir. Fakat tüm bu alanda bu gerçeklik, basit sözel ifadelerle indirgenir – kelimeler, yalnızca ayda bir noktayı gösteren parmaktır. Günümüzde bu noktadan bahsetmenin güçlüklerinden birisi, içsel gerçekliklerin hakiki varlığının şimdilerde yalancı çıkarılmasıdır.

"İçsel"le ben, dış dünyayı görme biçimimizi ve "dışsal", "nesnel" varlığa sahip olmayan, –imgeler, rüyalar, fantaziler, vecd, tefekkür ve düşünceye dalma durumları gibi-modern insanın, birçok bakımdan, en ufak bir farkın-

dalığına bile sahip olmadığı gerçekliklerin tümünü kastediyorum. Örneğin, İncil'in hiçbir yerinde tanrıların, şeytanların ve meleklerin *varlığı* hakkında bir argüman yoktur. İnsanlar ilkin Tanrı'ya "inanmadılar"; onlar, diğer manevi varlıkların durumunda olduğu gibi, O'nun varlığını yaşantıladılar (experience). Sorun Tanrı'nın var olup olmadığı sorunu değildi; bu özel Tanrı'nın tüm tanrıların en büyüğü olup olmadığı, ya da O'nun tek Tanrı olup olmadığı ve çeşitli manevi varlıkların diğerleriyle ilişkisinin ne olduğu sorunuydu. Bugün, Tanrı'nın güvenilirliği, farklı manevi varlıkların manevi hiyerarşideki yeri vb. konularda değil, fakat Tanrı'nın ya da benzeri manevi varlıkların *var olup olmadığı* konusunda genel bir tartışma vardır.

Günümüzde aklıbaşındalık, büyük bir oranda, dış dünyaya –kişilerarası (interpersonal) dünyaya ve insan birlikteliklerinin alanına– uyum yeteneğine dayanır görünür.

Bu dış insan dünyası, hemen hemen tamamen ve bütünüyle içsel olandan yabancılaştığı için, içsel dünyanın herhangi bir kişisel doğrudan farkındalığı, zaten vahim riskler taşır.

Fakat toplum, farkında olmasa da, içsel olanın *açlığını* çekmektedir. Bu yüzden "içsel olan"ın varlığını "emin" bir yolla hissetme ihtiyacı, bu konudaki ikircikli tutum da aynı şiddette olmakla birlikte, muhteşemdir. Örneğin, son 150 yıldır, bu kayalıklarda gemisi kazaya uğrayan sanatçı listesinin uzunluğu, hayret verici değildir – Hölderlin, John Clare, Rimbaud, Van Gogh, Nietzsche, Antonin Artaud...

Bunların dışındakiler, yalnızca karşılaştıkları manevi alanlarda değil, aynı zamanda bu meşguliyetle uğraşmış arkadaşlarının düşmanlıklarından kaçarak karşılaşacakları risklerin adamakıllı bir gerçekçi tahminiyle birlikte, istisnai niteliklere sahiptirler – gizlilik, kurnazlık ve hilekârlık kapasitesine...

Onları *iyileştirelim*. Esin perisini gerçek bir kadınla karıştıran şairi... Tanrı'yı araştırmak için yelken açan genç adamı...

İçin nurundan mahrum kalan dışardaki, karanlık bir durumdadır. Biz, karanlık bir çağda yaşıyoruz. Dışardaki karanlık bir günahkârlık halidir. *İçimizin nurundan*[2] uzaklaşma veya yabancılaşma... Belirli eylemler, daha büyük yabancılaşmaya neden olurlar; diğer bazıları insanın fazla ileri gitmesine engel olurlar. Birincisine günahkârlık denilegelmiştir.

Bir kimsenin yolunu kaybetmesinin yolları hayli fazladır. Delilik, kesinlikle zerre kadar muğlak olmayan bir şey değildir. Kraepelinci psikiyatrinin karşı deliliği (counter-madness), "resmi" psikozun tam bir kopyasıdır. Kelimenin tam anlamıyla ve kesin olarak önemli bir biçimde, eğer biz delilikle halihazırda olan şeyin bütünlüğünden herhangi kökten bir yabancılaşmayı kastediyorsak, o, deli gibidir. Kierkegaard'ın nesnel deliliğini hatırlayın.

Dünyayı yaşantıladığımız gibi davranırız. Kendimizi neyin halihazırda olduğu ve neyin olmadığı hakkındaki görüşümüz ışığında ayarlarız. Yani, her bir birey az ya da

2. M. Eliade, *Te Two and The One* (London: Harvill Press, 1965), özellikle I. Bölüm.

çok naif bir ontolojisttir. Her bir birey, neyin olduğu ve neyin olmadığı konusunda görüşlere sahiptir.

Bana öyle geliyor ki, geçen bin yıllarda insanın deneyiminde derin değişmeler olduğunda şüphe yoktur. Bazı durumlarda bu, onun davranış örüntülerindeki değişmelerde olduğundan daha açıktır. İnsanın, Tanrı'yı yaşantıladığını ileri sürecek her şey vardır. İman, O'nun var olduğuna inanma meselesi değildir; fakat yaşantılanmış ve kendini geçerli kılıcı bir veri olarak var olduğu bilinen varlığa güvenme meselesidir. Çağımızdaki birçok insanın, ne Tanrı'nın varlığını ne de onun yokluğunun varlığını (prensence of absence) değil, varlığının yokluğunu (absence of presence) yaşantıladıkları görünüyor.

Bizim, tarihin birçok fenomenine değil, fenomenlerin tarihine ihtiyacımız var.

Olması gerektiği gibi, seküler psikoterapist, çoğunlukla şaşıya yol gösteren kör rolündedir.

Pınar kendisini daha kurutmamıştır, beden hâlâ ışık saçmaktadır, ışık daha sönmemiştir, kaynak hâlâ coşmaktadır, ırmak hâlâ akmaktadır. Bizle O'nun arasında, elli kademelik sağlam bir beton gibi bir örtü vardır. *Deus absconditus.* Ya da biz kaçtık.

Zamanımızda hemen hemen her şey, kategorize etmeye ve bu gerçekliği nesnel olgulardan ayırmaya yönelmiştir. Bu, kesinlikle sağlam bir duvardır. Entellektüel olarak, duygusal olarak, kişisel ilişkiler bakımından, örgütsel olarak, kuramsal olarak biz, kendi yolumuzu bu sağlam duvarı yıkarak açmak zorundayız. Duvarın bu *yanında* bu, risktir. Hiçbir güvence, hiçbir garanti yoktur.

Birçok insan, sınanmamış bir hipoteze, bilimsel olarak savunulamaz bir inanca iman etmeye hazırdır. Ancak birkaçının onu sınamaya yetecek kadar güveni vardır. Birçok insan, yaşadıklarına yalandan inanmaktadır. Ancak birkaçı, yaşantılarından kaynaklanan bir inanca sahiptir. Tarsus'lu Paul, boynundan tutulmuş, sonra yere atılmış ve üç gün kör kalmıştı. Bu doğrudan yaşantı, kendini geçerli kılıyordu.

Seküler bir dünyada yaşıyoruz. Bu dünyaya uyum sağlamak için çocuklar, vecd halinden vazgeçerler. ("*L'enfant abdique son extase*" demiş Malarme.) Manevi olanın yaşantısını yitirmişken bizlerden iman etmemiz bekleniyor. Ama bu iman vaki olmayan bir gerçeğe inanma şeklinde ortaya çıkıyor. Amos'da, ülkede bir kıtlığın ortaya çıkacağı bir zamanın geleceği, bunun "ne yiyecek kıtlığı ne de susuzluk değil, Tanrı'nın sözlerini *işitme*" kıtlığı olacağı hakkında bir kehanet vardır. Bu zaman halihazırda gelmiştir. Bu, içinde bulunduğumuz çağdır.

Sahte-aklıbaşındalığın yabancılaşmış başlama noktasından bakıldığında, her şey müphem görünür. Bizim aklıbaşındalığımız "gerçek" aklıbaşındalık değildir. Hastalarımızın deliliği "gerçek" delilik değildir. Onların deliliği, bizim onlar üzerine saldığımız ve onların kendileri üzerine musallat ettikleri belanın yapay bozukluklarıdır. Hiç kimse, hakiki olarak akıllı olandan çok "gerçek" delilikle karşılaştığımızı ileri sürmesin. "Hastalar"da karşılaştığımız delilik, kaba bir alay, bir istihza, adına aklıbaşındalık dediğimiz yabancılaşmış bütünleşmenin doğal sağaltımının bir karikatürüdür. Gerçek akıl sağlığı, normal egonun, şöyle ya da böyle eriyip yitmesini gerektirir

ki bu yalancı kendilik bizim yabancılaşmış toplumsal gerçeğimize uyumumuzu sağlamaktadır. "İçerdeki", İlahi Kudret'in erşetipal aracılarının ortaya çıkması ve bu ölümden fışkıran doğumlar ve nihayet yeni tür bir ego-işlevlenişinin yeniden kurulması sayesinde, ego, ilahi alanın hizmetçisi olacak ve ihaneti uzun sürmeyecektir.

7. BÖLÜM

ON GÜNLÜK BİR YOLCULUK

Jesse Watkins tanınmış bir heykeltıraş değildir. Onun arkadaşım olduğunu bilmekten mutluyum.

Jesse 31 Aralık 1899'da doğdu. 1916 yılında nerde yük bulursa oraya yanaşan bir yük gemisiyle denize açıldığında I. Dünya Savaşı devam ediyordu. Aynı yıl gemisi Akdeniz'de torpillendi. 1932'de yelkenli bir gemide çalıştı.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda, savaş sırasında hizmet verdiği Kraliyet Donanması'nda kıyı konvoyları komutanı ve kaptanıydı. Denizdeki görevi süresince gemilerin yok oluşlarına, isyanlara ve cinayetlere şahit oldu.

İlk gençlik yıllarından beri çiziyor ve boyuyordu; denizde de bunu sürdürdü. Denizde olmadığı kısa süreler içinde zaman zaman Goldsmiths Koleji ve Chelsea Sanat Okulu'nun hayat sınıflarına devam etti. Öte yandan kısa deniz hikâyeleri de yazıp yayımladı.

27 yıl önce 10 gün süren bir "psikotik epizod" geçirdi. 1964'te onunla bu konuda yaptığım bir tartışmayı kaydettim ve kendi izniyle alıntılarımı burada sunuyorum.

Malzeme kendi kendini anlatmaktadır. Uzayın ve zamanın derinliklerine yaptığı yolculuğun bir açıklamasıdır. Genel özellikleri alışılmadık değildir fakat alışılmadık olan, bunun son derece anlaşılır bir tarzda yapılmış olmasıdır. Olaylar 27 yıl önce cereyan etmişlerse de zihninde canlılığını korumakta ve hayatının en önemli yaşantılarından birini oluşturmaktadırlar.

Başlangıç

Yolculuk öncesinde Jesse "tümüyle yeni bir ortama girdi." Haftada 7 gün, gece geç vakitlere dek çalışıyordu. Fiziksel, duygusal ve ruhsal güç yönünden kendisini "düşük bir düzeyde" hissediyordu. Burada asıl olarak bizi ilgilendiren yolculuğun kendisi olduğundan öncesindeki olayların detayına inmeyeceğiz. Bundan sonra bir köpek tarafından ısırılıyor ve yara iyileşmiyor. Jesse hastaneye gidiyor ve hayatında ilk defa kendisine genel bir anestetik veriliyor ve yarası örtülüyor.

Jesse evine otobüsle döndü ve bir iskemleye oturdu. 7 yaşındaki oğlu odaya girdi ve Jesse onu yeni ve acaip bir biçimde gördü, kendisinden ayrılmamış bir biçimde.

Böylece yolculuk başladı.

Yolculuk

"....birden saate baktım ve telsiz açıktı ve o sırada um-oh, popüler bir tür müzik çalmaktaydı. Parça bir tramvayın ritmi üzerine kurulmuştu. Taa-ta-ta ta- taa-taa- Ravel'in tekrarlamalı müziği gibi. Ve sonra bu olduğunda birden zaman geriye gidiyormuş gibi hissettim. Bu zaman geri gidiyor hissettim, olağanüstü olan bu duyguyla o anda hissettiğim -er- en büyük şeydi bu, zamanın geriye gitmesiyle yüklüydüm.

Hatta bunu öylesine kuvvetle hissettim ki saate baktım ve bir şekilde hissettim ki saat benim zamanın geriye gittiğine dair düşüncemi kuvvetlendirmekteydi, hareket eden elleri göremediysem bile... Tanık olduğumu hissettim çünkü birden bir tür bant üzerinde gidiyormuşum ve bu konuda herhangi bir şey yapamıyormuşum gibi geldi.

Sanki bir yardan aşağı gidiyor, kayıyordum ve -er- bunu durduramıyordum. Ve -um- bu içimi panik diye nitelenebilecek bir duyguyla doldurdu... Nerede olduğumu görmek, kendi yüzüme bakmak amacıyla diğer odaya gittiğimi hatırlıyorum; ve bu odada ayna yoktu. Diğer odaya girdim ve aynada kendimi seyrettim ve biraz garip görünüyordum, sanki birisine –tanıdık fakat -er- benden farklı ve bana yabancı birisine– bakıyormuşum gibi hissettim... ve o anda kendimle her şeyi yapabilirmişim, bütün yeteneklerimin, vücudumun ve diğer her şeyin kontrolü bendeymiş hissinin olağanüstülüğünü duyumsadım. Ve acımasızca gezinmeye başladım."

Eski ve tanıdık olan, yeni ve yabancı bir biçimde görülüyor. Sık sık, sanki ilk defa imiş gibi. Eski bağlantılar kayboluyor. Zaman içinde geriye gidiliyor. Dünyadaki en eski yolculuğa çıkılıyor.

"Karım çok -um- endişelendi. İçeri girdi ve bana oturmamı ve yatağa uzanmamı söyledi ve çok endişelenmiş olduğundan kapı komşumuz olan adamı tutup getirdi. Adam bir devlet memuruydu ve o da biraz endişelenmişti ve beni yatıştırdı ve ona duyduklarımı ordan oraya uçarak anlattım ve doktor göründü -um- ve zamanın geriye gidişiyle ilgili yüreğimde mevcut bu hisler üzerine çok şey söyledim. Tabii ki, bana son derece akla yatkınmış gibi geliyordu, geriye gidiyordum ve biraz belirsiz şekilde de olsa birtakım daha önceki varoluşlara geri döndüğümü düşünüyordum. Ve bana açıkça dengesizmişim gibi baktılar. Hissedebiliyordum, görebiliyordum, gözlerindeki ifadeyi ve onlarla konuşmanın çok anlamlı olmadığını hissettim, çünkü benim tümden delirmiş olduğumu dü-

şündükleri aşikârdı, belki de öyle idim. Ve -um- daha sonra bir ambulans geldi ve beni götürdüler."

Onu bir gözlem hücresine koydular.

"Yatağa kondum ve -um.... sonra, o gecenin hoşnut edici bir tür deney olduğunu hatırlıyorum, çünkü o anda artık ölmüş olduğum hissine kapıldım. Ve diğer insanların çevremdeki yataklarda yattığını hissettim ve hepsinin ölmüş olan diğer kişiler olduğunu düşündüm -ve onlar burdaydı- sadece diğer bölüme geçmeyi bekliyorlardı."

O fizik olarak yaşıyordu, fakat egosu ölmüştü. Bu ego-yitirimi, bu ölümle birlikte mânânın keskinleştiği ve her şeyi açıklar olduğu hissi geldi.

Egonun yitirilmesi fiziksel ölümle karıştırılabilir. Zihnimizin yansıttığı görüntüler cezalandırıcılar olarak yaşantılanabilir. Egosu olmayan zihnimizi kendi egomuzla karıştırabiliriz. Ve bu böylece sürer gider. Böylesi bir durumda kişi paniğe düşebilir, referans ve etki fikirleriyle paranoid olabilir, büyüklük fikirleriyle şişebilir, vb.

Bu tür şaşkınlıkların bazıları endişe duymayı gerektirmez. Fakat kim ölümden hiç korkmadığını ya da kalbinin derinlerine biraz daha indiğinde kendisini ölümün beklemekte olduğunu hissetmediğini söyleyebilir?

"...böylece yürümeye başladım. Bu... zamanın gerçekten gecikmesi hissinin derinliklerine. Yaşamaya dair hayli olağanüstü duyumsamalarım oldu. Yok, yalnızca yaşamak değil, fakat -er- hissetmek ve -er- hissettiğim bir şey, nasıl desem, hayvansı yaşam benzeri bir şey ilintili her şeyi yaşantılamaya dairdi duyduklarım. Bir an gerçekten çöle benzeyen bir yerde geziniyormuşum gibi geldi – sanki bir hayvanmışım gibi, daha çok büyük bir hay-

van gibi. Böyle demek saçma gibi gelse de bir tür gergedanmışım gibi ya da gergedan gibi sesler çıkaran bir şey gibi ve aynı zamanda korkulu ve aynı zamanda saldırgan ve savunmada hissettim. Ve sonra -um- geriye doğru dahada gidildiğinde, hiç beyni olmayan bir şey gibi boğuşurken ve sanki kendi varlığım için bana karşı gelen diğer şeylere karşı boğuşuyormuşum gibi. Ve -um- zaman zaman bir bebekmişim gibi hissettim – hatta kendimi duyabiliyordum... bir çocuk gibi ağlarken...

Bütün bu duygulanımlar çok ani geliyordu ve -um- gerçekti ve ben aynı zamanda onların farkındaydım, anlarsınız ya; hatta onları hissedebiliyordum. Bana olan bu şeylerin farkındaydım – biraz belirsiz bir şekilde. Kendimin bir tür gözlemcisi idim fakat öte yandan bunu yaşantılıyordum da. Bu seslerde her türden hissettiklerim vardı; bütün bunlar biraz birbirinden kopukmuş gibi geliyorsa bunun sebebi olanları hafızamdan tutup çıkarmak zorunda olmamdı, yaşantılamamdan yaklaşık 30 yıl sonra fakat özellikle belirtiyorum ki yalnızca bana neler olduğunu anlatıyorum ve onu herhangi bir hayal ya da benzeri şey ile süslemiyorum. Um- bu halden tam olarak kurtulduğumda nöbet geçirmiş olduğumu farkediyordum, bir şekilde değişiyor ve böylece karşılaştırmalı olarak daha şuurlu bir hale geçiyordum, fakat okuyordum – gazeteleri okuyordum çünkü bana gazeteler ve okuyacak şeyler veriyorlardı, fakat bunları okuyamıyordum çünkü okuduğum her şeyin onunla çok sayıda bağlantısı vardı. Demek istiyorum ki ne zaman bir başlığı okusam bu haberin başlığının zihnimde -sanki- çok daha geniş bağlantıları oluyordu. Okuduğum her şey hareket etmeye başlıyor gibiydi ve dikkatimi çek-

miş olan her şey harekete geçiyordu, bang-bang-bang, sanki şeylerden korkunç sayıda bağlantılar çıkıyordu ve bu yüzden okuyamamış olduklarımla başa çıkmak benim için çok zor oluyordu. Her şey sanki normalde olduğundan daha fazla, çok çok daha fazla anlama sahipmiş gibiydi. Karımdan bir mektup almıştım. Bana yazdığı bu mektubu hatırlıyorum: 'Burada güneş parlıyor' ve -er- 'güzel bir gün' diyordu. Mektuptaki cümlelerden biri bu. Daha birçok başka cümleler vardı ve ben onların hepsini hatırlıyamıyorum ve mektuptaki bende cevap uyandıran bütün cümleleri hatırlıyamam, fakat şunu hatırlıyorum: 'Burada güneş parlıyor' diyordu. Ve ben, sanki o, sanki bu ondan bir mektuptu, o da oldukça farklı bir dünyada idi. Artık hiçbir zaman bulunamayacağım bir dünyada idi ve bu bende panik yarattı ve bir şekilde hissetim ki, ben hiçbir zaman kurtulamayacağım bir dünyaya gittiğimi hissettim."

Bu zaman ve yere demir atmış kendi kimliğinin güvenli limanının haricinde bile olsa, gezgin, hâlâ bu zamanın ve yerin bariz şekilde farkında olabilir.

"Biliyorsunuz kendimin ve çevremin tamamıyla farkındaydım."

Jesse vücudu üzerinde kontrol gücünün artmış olduğunu ve başkalarını etkileyebileceğini hissediyordu.

"...hastaneye gittiğim zaman, bu yoğun duygu -umkendime, vücuduma ve diğerlerine hükmedebileceğime dair bu yoğun duygu yüzünden parmağımı yukarı pozisyonda bandajlamak isteyen hemşireye 'bununla canınızı sıkmasaydınız' dedim. O şeyi çıkardım ve 'eğer onunla uğraşmazsanız yarın tamamıyla iyi olur, onu sadece kendi haline bırakın'. Ve bunu yapabileceğime dair o korkunç

duyguyu hissettiğimi hatırlıyorum ve -bu- bu parmağım boyunca uzanan tiksindirici bir kesikti. Üzerine herhangi bir şey koymalarına izin veremezdim ve onlar, 'iyi o halde, zaten kanamıyor' dediler ve yarayı kendi haline bırakacaklarını söylediler ve ertesi gün tümüyle iyileşmişti, çünkü bunu yapabilmek için bir tür -er- yoğun dikkat harcamıştım. Gördüm ki ben – ben kendimi hücrede karşımda duran ve kimi zaman çok gürültü yapan adamla sınadım. Sık sık yataktan kalkar, bağırsaklarına bir sürü mide bulandırıcı hareket yaptırırdı; tahmin ederim ki bu onu etkiledi ve muhtemelen çöküşüne yol açtı. Fakat yataktan sık çıkardı ve küfrederdi ve bağırıp çağırırdı vesaire, ve onun hakkında biraz endişe duyuyordum ve ona karşı çok iyi şeyler besliyordum ve yatağımda oturmaya ve bakışlarımla ve onun hakkında düşünerek onu yatağa uzandırıyordum ve uzanıyordu. Ve bunun – bunun sadece şans eseri olup olmadığını anlamak için aynı zamanda başka bir hasta üzerinde de deneme yaptım ve öğrendim ki o – onu yatağa uzatabiliyordum."

Bu olasılıkları çabucak küçük görmek istemiyorum.

"Hissettim ki bende -um- var olduğunu belli belirsiz bir şekilde hissettiğim, kaydedilmiş güçlerim vardı, ya da herkesin vardı, yine de o sırada hayatımın büyük bir bölümünü bir denizci olarak geçirmiştim, okumamıştım –denizde iken oldukça çok okudum fakat ne o sırada ne de o zamandan bu yana bâtını edebiyattan herhangi bir bağlantısı olan bir şey, -er- ruhların değişimi, göçü, ya da her nasıl adlandırıyorsanız, değişim, öteye geçiş, reinkarnasyon ile ilgili bir şey okudum. Fakat zaman zaman önümde korkunç bir yolculuk, nerdeyse -er- fantastik bir yolculuk

olduğuna dair bir hissim vardı ve öyle görünüyor ki uzun süredir anlamaya çalıştığım şeylerle, melek ve şeytanla, vb. problemlerle ilgili bir kavrayış edinmiştim ve bunu bir çözüme ulaşılabilecek kadar, o sırada bütün hissettiklerimle çözümlemiştim, ve ben – ben kendimle ilgili şimdiye kadar hayal ettiğim çok daha fazlasıydım, yalnızca şu anda değil, fakat ta başlangıçtan beri mevcuttum -er- bir tür – yaşamın en alt formundan şimdiki zamana dek, ve bu gerçek yaşantılarımın toplamıydı, ve benim yaptığım bunları yeniden yaşantılamaktı. Ve sonra bazen, önümde sanki aşağı doğru bakıyormuşum gibi bir görüntü belirirdi, dehşet bir şeye bakmak gibi, ya da daha çok, bakmaktan çok hissetmek gibi – önümde en korkunç yolculuk uzanırdı; evet bunu bir yolculuk olarak tarif edebilirim, sadece bir yolculuk -um- son neviinden bir işe -um- her şeyden haberdar olmaya, her şey ve -ve- ve bunu öylesine kuvvetle hissettim ki, aniden hissedilen korku verici bir yaşantı idi ki hemen kendimi ona karşı kapattım, çünkü ona bakamıyordum, çünkü tüylerimi ürpertti. Ben – bana öylesine korkulu bir durum yaşattı ki bunu taşıyamadım."

Halen önünde olan hedefle mi ilgili?

"Evet, devasalığı bundan kaynaklanmakta idi, bundan sakınabilmenin herhangi bir yolu yoktu – yüz yüze gelmek zorundaydım – yapmak zorunda olduğum yolculukla. Zannediyorum ki yapmalıydım, çünkü dini bir atmosferde yetiştirildiğinden, benim – annem dindardı, alışılmış kiliseye bağlılık şeklinde değil fakat gerçek şekliyle; birçok şey öğretti bize din üzerine ve -er - yaşama bakış üzerine..."

Şeylerin üç düzeye ayrıldığına dair özellikle ani bir his taşımaktaydı: bir ön-oda düzeyi, bir merkez dünya ve bir üst dünya. İnsanların çoğu bir sonraki bölüme, o anda kendisinin girdiği odaya ulaşmak için bekliyordu:

"...uyanıyor gibiydiler. Yine daha yüksek bir -um- kürenin de olduğunun farkındaydım. Demek istiyorum ki bu cümlelerin bazılarını kullanmaya biraz çekiniyorum, çünkü çok sık kullanılıyorlar – biliyorsunuz insanlar küreler ve bu türden her şey hakkında konuşuyorlar, fakat -er- hissettiğim tek şey –bunları tarif ederken daha çok hisleri tarif ediyorum– -er- nesneye yalnızca bakmanın ötesinde bir yaşantılamaydı... bir farkında olma durumu -um- bir başka küreden, yalnızca ön-odanın değil şimdikinin de üzerinde yer alan bir mevcudiyet katmanı – her ikisinin de üstünde olan bir tür mevcudiyet -um- üç katmanlı..."

En alttaki hangisiydi?

"En alttaki yalnızca bir tür bekleme idi – bekleme odası gibi. Bu, zamanı yaşantılamayla ilintiliydi.

Yalnızca hareket eden onda, şimdide yaşamıyordum, fakat şu anda bulunduğum zaman durumunu etkilemiş bir başka zaman boyutunda – hareket ediyor ve yaşıyordum. Söylemek istediğim şey herhangi bir ideolojim olmamış olduğudur. Size anlattıklarımın ideolojik olan tek bölümü, Haç İstasyonları'ndan geçtiğim kısımdır. Çünkü orada o sırada bir ideolojiye bir şekilde bağlanmaktaydım. Oradan sonra nereye gittiğim üzerinde sık sık düşündüm durdum. Bundan bir tür -um- anlam çıkarmaya çalıştım, çünkü bunun anlamsız olmadığını hissediyordum – bununla beraber başkalarının bu zamanda yaşamamam nedeniyle deli olduğumu düşünmelerine neden oluyordum. Eğer bu zamanda yaşamıyorsam o halde onunla tam olarak başa çıkamıyorum demekti. Fakat bu his bütün

geriye doğru hareket sırasında –hatta zamanda geriye ve ileriye doğru ilerleme sırasında– bende vardı; yalnızca bu anda yaşamıyordum. Ve geriye, ileriye doğru gidebildiğimden çok daha kolayca dönebiliyordum, çünkü ileri hareket benim için bir parça fazla ağır oluyordu."

Bu tür bir yaşantı son derece kafa karıştırıcı olabileceği gibi bir felaketle de sonuçlanabilir. Hiçbir garanti mevcut değildir. Jesse gerçeğin alışılmış olan bir tanesi yerine üç katmanını yaşantıladı. Haç İstasyonları boyunca gitmenin dışında herhangi bir ideolojiye bağlanmadı. Hiçbir haritası yoktu.

Fakat daha -az değil- çok gerçek bir düzeye, akıl-altına değil akıl-üstü haline geçiş yaşantısına güvendi. Diğerleri için bu iki ihtimal, tebeşirin peynirden ayırdedilebilirliğinden daha fazla birbirinden ayırdedilebilir olmayabilir. Dikkatli olmak zorundayız.

"Tanrıları, evet yalnızca tanrıyı değil fakat tanrıları, bizim çok üstümüzde olan, benim başedemediğim durumla başedebilen, işlerden sorumlu ve bunları yürüten varlıkları hissediyordum ve -um- bunun sonunda herkes en tepedeki işi yapmak zorundaydı. Ve bu iş onu, seyretmesi çok yıkıcı bir şekle büründürüyordu, kendi varoluşunun herhangi bir döneminde herkes, yalnızca anlık bir şekilde de olsa bu görevi üstlenmek zorundaydı. Çünkü ancak o zaman her şeyin ayırdına varıyordunuz. Bunun ötesinde ne bulunduğunu bilmiyorum. O sırada Tanrının kendisinin -um- kaçık (madmen) olduğunu hissettim... çünkü şeylerin farkında olma ve yönetme ve yürütme gibi hepimizin kendi kendimize yaşantılamak zorunda olduğumuz, ulaşmaya çalışmak ve sonunda varmak zorunda olduğumuz o noktada korkunç bir yük yüklemişti... Biliyo-

rum, bu size delilikmiş gibi geliyor, fakat bunlar o sırada hissetmiş olduklarım."

Sizin durumunuzdaki insanların kaçık olmak üzere seçilmeleri anlamında mı "kaçık" diyorsunuz?

"Evet, demek istediğim bu, o – o kaçıktı. Altında olan her şey ya da onun ulaştığı yere ulaşacak olan altındaki her şey olan -er- bu şekilde davranmalıydı, çünkü o anda bunun hepsini yüklendi ve de -er- yolculuk orada ve her birimiz ondan geçmek zorundayız, ve -um- her şey ondan kaçınamazsın... her şeyin ve bütün varlığın amacı -er- sizi bir sonraki adımı atmak üzere donatmaktır: bir sonraki, bir sonraki ve bu böyle sürer gider..."

Jesse, bu yaşantının, herkesin şu veya bu şekilde, evrimin daha yüksek basamaklarına ulaşabilmek için geçmesi gereken bir basamak olduğunu hissediyordu.

"...bu -um- bazı basamaklarda geçmemiz gereken bir yaşantıydı, fakat yalnızca bir tanesiydi ve de pek çok inanılmayacak sayıda -um- şey üstümüzde asılı durmak zorundaydı, bizler kendimizi gerçeğin bir kabulüne, ve gerçeğin ve gerçek mevcudatın daha büyük, çok daha büyük bir kabulüne yavaş yavaş ulaştırıncaya dek bundan herhangi bir şekilde kaçınma yalnızca zamanı geciktirir ve bu tıpkı, çıkabilecek olası bir fırtınaya dayanma gücü olmayan tekne ile denize açılmak gibiydi."

Doğal olarak daha fazlasını "kaldıramayacağını" hissetti... Geri dönmeye karar verdi.

"Hemşire bana bazen gece boyunca konuşarak onları uyutmadığımı söylerdi. Ve onlar beni bir tecrid odasına koydular ve ben 'beni buraya koymayın' dedim, 'biliyorsunuz' dedim, 'bunu kaldıramam.' Fakat onlar 'bunu yapmak zorunda kaldık çünkü bildiğin gibi çok gürültü yapıyorsun, konuşuyorsun' dediler. Böylece beni bir yere koydu-

lar ve 'O halde kapıyı açık bırakın' dedim, böylece kapıyı açık bıraktılar ve gece boyunca bir şeyle – beni bunu yaşantılamak üzere açmak isteyen bir tür merakla ya da isteklilik ile ve panik ve beni bunu yaşantılayabilir kılacak ruh yetersizliğiyle boğuştuğumu hatırlıyorum. Ve bu zaman zarfında Haç İstasyonları boyunca ilerledim, oysa bana gerçek anlamıyla dindar hiçbir şekilde denemez –şimdi de değilim– ve bu tür hislerin her türlüsünü yaşadım. Yani bütün bu yaşantı oldu, bir süre devam etti ve başladım, beni uyutmak için yatıştırıcı vermeyi sürdürdüler, ve ben bir sabah bir daha yatıştırıcı almamaya karar verdim, ve bu işi durdurmak zorundaydım, çünkü bunu artık sürdüremiyordum..."

Geri Dönüş

"Yatağa oturdum ve şimdiki -er- kendimle çok kuvvetli olarak birleşebileceğim bir yer düşündüm. Böylece yatağa oturdum, ellerimi sıkıca birbirine kenetledim. Hemşire yanıbaşımdaydı ve bana dedi ki 'Şimdi bunu almanızı istiyorum' ve ben de 'artık almayacağım çünkü bundan ne kadar çok alırsam herhangi bir şey yapma gücüm o denli azalıyor- demek istiyorum ki- dediğim gibi yok olacağım' Ve böylece yatağa oturdum ve ellerimi birleştirdim ve tahmin ediyorum şimdiki kendimle kendimi bağlamanın hantal bir şeklindeyken adımı tekrar tekrar söylemeye devam ettim ve birden, tam dediğim şekilde, aniden her şeyin bittiğini farkettim. Bütün yaşantılar sona erdi, ve her şey dramatik – dramatik bir sondu. Ve orada gemici bir doktor var -bir kaptan cerrah- cerrah kaptan; o ve ben samimi olduk, çünkü zaman zaman denizden konuştuk. Ve bu hemşire yanıma gelip 'bunu içmemişsiniz' dedi, ben de 'size söylemiştim, artık içmiyeceğim' dedim,

bunun üzerine 'sanırım gidip doktoru çağırmak zorundayım' dedi. Ben de 'iyi, çağırın doktoru o halde' dedim. Daha sonra doktor yanımıza geldi ve ona 'bu yatıştırıcıdan daha fazla almak istemiyorum, artık işleri normal olarak sürdürebilecek durumdayım' dedim ve 'ben iyiyim' diye ekledim. Ve o bana baktı, gözlerime baktı ve 'bunu görebiliyorum' dedi. Ve güldü, ve işte böyle oldu, ve o andan itibaren bu hislerin hiçbiri kalmadı..."

Jesse bunu aştı.

"Fakat zaman zaman bu öylesine -um- yıkıcı idi ki ve ruhumu son sınırlarına dek zorladı ki yeniden ona düşmekten korkar oldum."

Aniden kendimden çok daha büyük bir şeyle karşılaşmıştım, çok daha fazla deneyimle, her şeyin farkında olan, öylesine çok idi ki buna dayanamıyordunuz. Sanki yumuşak bir şey bir iğne kutusuna düşürülmüş gibiydi...

Onu yaşantılayacak kapasitem yoktu. Bir iki an yaşantıladım fakat o size çevrilmiş bir ışık patlaması gibiydi ya da rüzgar, ya da nasıl görürseniz, öyle ki buna dayanabilmek için fazla çıplak ve yalnız olduğunuzu hissediyordunuz; yeterince güçlü değilsiniz. Örneğin bir erişkinin kendisi için yaşantıladıklarıyla aniden karşı karşıya kalan –ya da bunların farkına varan– bir çocuk ya da bir hayvan olmak gibi. Büyümüş kişiler yaşam sürelerince birçok şeyi yaşantılamış, yaşamı yaşantılamak ve şeylere bakmak ve anlamak için, hatta ne tür sebeple olursa olsun, ister estetik, ister artistik, isterse de dini sebeplerle ya da şeyleri yaşantılama sebeplerimizden herhangi biriyle olsun, yavaş yavaş kapasitelerini geliştirmişlerdir. Eğer bir çocuk ya da diyelim bir hayvan, aniden bunlarla yüzleşirse bunu kaldıramaz, çünkü yeterince güçlü değildir, bu-

nu yapabilmek için yeterli donanımı yoktur. Ve ben başa çıkabilmek için gerekli donanımımın olmadığı şeylerle yüz yüzeydim. Çok yumuşak, çok kırılgandım.

Bu haldeki bir insan diğerleri için "zor " olabilir, özellikle yaşantının tamamı, şimdi olduğu gibi akıl hastanelerinin tuhaf bir şekilde uygunsuz bağlamında gerçekleşmişse. Gerçek hekim-rahip, insanları, aşırılıklara çekilmeden önce bu tür yaşantılara hazırlamalıdır. Yemek yemeye müsaade verilmeden önce kötü beslenmeden ölmek gerekir mi? Jesse Watkins, bununla beraber, karşılaştırmalı olarak daha az uyuşturulmuş ve kendisine elektroşok, derin-dondurma, vb. herhangi bir "tedavi" verilmemiş gibi gözüktüğünden, şimdi olabileceğinden daha şanslıydı.

Bunun yerine diğerleri için artık çok fazla olduğunda bir tecrid hücresine kondu.

Eğer Jesse bir de psikiyatrik tedavinin modern formlarıyla başetmek zorunda kalsaydı bu onun için muhtemelen çok ağır olacaktı.

"Yapmak zorundaydım – boyun eğecekmişim ve hiçbir şeyden haberdar olmak istemiyormuşum ve içime kapanacakmışım ve orda mevcudiyetim sona ermiş gibi hissettim. Daha fazlasını kaldıramayacakmışım gibi hissettim, çünkü böylesi korkunç bir tercih yapmaktaydım ve tahmin ediyorum ki bir kişinin kaldırma gücünün sonu olan bir nokta gelir ve artık daha fazlasını kaldıramayacağından her şeyi bırakır. Ve eğer bunu artık kaldıramayacak olduysam –ne olmuş olabilir, bilemiyorum– muhtemelen ani bir sona eriş ve her şey bitmiş hissi ve eğer bunu bana yapmış olsalardı ne yapardım bilmiyorum – onunla nasıl başedebilirdim, nasıl bu odada ve tabii ki odanın kendisine kapatılmamayı becerebilirdim, demek

istediğim kahverengi, korunak duvarları ve taban ve tümü..."

Ona hissettiği hangi prensiplerin bu tür bir yolculuk sırasında verilen bakımın temelini oluşturduğunu sordum.

"...Fırtınadaki tekne gibisiniz. Tekneden, başını rüzgâra karşı tutmada yardımcı olduğundan fırtınayı atlatmasını sağlayabilecek kısa bir çapa sallanıyor fakat öte yandan üstündekilere bir rahatlık hissi veriyor, dipte takılı olmayan fakat denizin bir parçası olan kısa çapaları olduğunu, bunun kendilerini kurtardığını düşünmek. Ve teknedekilerin tümü kurtulacaklarını düşündükleri müddetçe fırtınayı yaşantılamayı sürdürebilirler. Yavaş yavaş başlıyorlar – kısa çapa kontrolü yitirebilecek bile olsa oldukça mutlu hissediyorlar. Bir insan bu tür bir şeyi yaşantılarsa, bir pay kendisi için ve bir pay da yaşantı için sahip olmalı gibi hissediyorum. Bulunduğu mevcut düzeyinden –düşünüyorum ki eğer sağlayacaksa– uzaklaşabilmeyi berecemeyecektir... Önceden yitirilmiş olanların tümü nedeniyle, ve kendisi için, mevcut durumla başetmesine yarayacak gerekli donanım yavaş yavaş oluşmaktadır. Ve bundan başka hiçbir şey için daha fazla donanımlı değildir. Bazıları bunun için daha çok, bazıları ise daha az donanımlıdır, fakat şimdiye –ve olduğu haliyle kendisine bağlı olan– yaşantılamak zorunda olduklarının küçük bir kısmını yaşantılayabilmek için bir yolu, bir kısa çapası olmak zorundadır.

Yani seni gözetecek başka kişiler olmalıdır...

Güvendiğin, gözetilmen gerektiğini bilen, başıboş kalmana ve batmana izin vermeyecek diğer kişiler. Bu tam bir problem –görüyorsunuz ki– bu yaşantılama işinin bir insanın kendi ruhunu inşa etme işi olduğunu hissediyorum. Normal bir analoji kullanmak gerekirse, 16 ya-

şında küçük bir çocukken denize ilk açılışımı hatırlıyorum; Rusya'nın kuzeyine kadar gittik ve dalgalar teknemize çarparken ve tekne korkunç bir şekilde sallanırken oldukça olağanüstü fırtınalar yaşantıladık ve yiyecek yoktu ve daha önce hayatımda böyle bir şey yaşantılamamıştım. Çünkü denizcilik okuluna hiç gitmemiştim, yuvamdan ayrılmamıştım, tam gün süren bir okulda okumaktaydım ve annemden hiç ayrı kalmamıştım. Ve bu kaba ve dehşetengiz korkular uyandıran yaşamın ani darbesi kaldırabileceğimin biraz üstündeydi de, ve fakat sonra, yavaş yavaş, daha derinlerine indikçe, her şeyden önce cesaretli oldum ya da olduğumu düşündüm. Sonra yavaş yavaş buna karşı durmaya başladım ve bana zaman zaman rahatlık veren şey başkalarının bunu kabul ediyor olması, bu ortamda yaşıyor olup, oldukça mutlu görünebilmeleriydi. Bana hiç sempati duymadılar, hiç kimse size sempati duymuyordu ve buna karşı durabilmek için yalnızca kendi kaynaklarınız vardı. Ve ben ona karşı durdum ve tabii ki, geriye dönüp yıllar öncesine baktığım zaman bazen denizde çok büyük fırtınalardan korktuğumda, düşündüm ki, bu fırtınalarla boğuşurken, deneylerimden onlarla başa çıkabilecek yeterli donanımım olduğunu sık sık düşündüm. Fakat sıklıkla küçük bir çocuk olduğum o zamanları, denize ilk gittiğim zamanı, ilk haftayı düşündüm çünkü denizdeki ilk haftamda oldukça korkunç bir fırtına, rüzgâr vardı, teknemiz dalgalarla yıkanıyordu, yiyecek bir şey kalmamıştı ve her şey ıslanmıştı ve tekne sallanıyordu ve teknemizin batması tehlikesi vardı vb. Korkudan dehşete kapılmıştım çünkü onunla başa çıkmak için donanımım yoktu. Ve bu tahmin ediyorum ki o sırada, bilmenin korkunçluğuyla aniden yüz yüze gelince neler hissettiğimi anlatmak için bulabileceğim en yakın analoji...

Düşünüyorum da 10 gün ve bu sürede yaşadıklarım beni şüphesiz biraz etkiledi. Ve hastaneden çıktığım zamanı hatırlıyorum; yaklaşık 3 aydır buradaydım. Dışarı çıkınca her şey aniden ondan daha önce olduğundan çok daha gerçek geldi. Çimenler daha bir yeşil, güneş daha bir parlaktı ve insanlar daha canlıydı: onları daha açık görebiliyordum. Kötü ve iyi şeyleri ve her şeyi görebiliyordum. Çok daha fazla uyanıktım."

Bu ve benzeri yaşantılar üzerine acilen yazılmayı bekleyen çok şey var. Ancak kendimi temel yönelimle ilgili birkaç konuyla sınırlayacağım.

Artık bu tür bir yolculuğun tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğunu savlayamayız. Bununla beraber tecrid odası artık geçmişte kaldı ve "gelişmiş" tedavi metodları kullanımda artık.

Kendimizi kandırmaktan vazgeçersek, tedaviyi (elektroşoklar, yatıştırıcılar, derin-dondurma, hatta bazen psikoanaliz) bu gidişin meydana gelmesini durduracak yollar olarak görürüz.

Bu yolculuğu, tedavi edilip kurtulmamız gereken bir şey değil fakat normallik olarak adlandırdığımız kendi dehşet dolu yabancılaşma halimizin doğal bir tedavi yolu olarak göremez miyiz?

Başka devirlerde insanlar bu yolculuğa kendi istekleriyle talip oldular. Oysa, kendilerini bu yolculuğa, isteyerek veya istemeyerek, çıkmış olarak bulduklarında şükran duydular, bu ayrıcalıklı ödül için.

Günümüzde halen bazıları bunun dışında duruyor. Fakat belki de çoğunluk "normal" dünyanın dışına itiliyormuş gibi hissediyor kendisini – burada tutunulamayacak bir pozisyonda bırakıldıkları için. Bunların iç uzay ve zamanın coğrafyasında herhangi bir yönelimleri (orientati-

on)* yok ve bir rehberin yokluğunda çabucak kaybolmaları pek muhtemel.

Bölüm 5'te bu tür bir yolculuğun farklı özelliklerinin bir listesini verdim. Oradakiler Jesse Watkins'in yaşantılarına oldukça uyuyor. (Jesse bana bu açıklamalarda bulunmadan önce konu üzerinde önceden bir tartışmamız olmamıştı ve yazdıklarımdan hiçbirini okumamıştı). Ancak bu hâlâ deneysel bir yaklaşım** Jung ipleri burada kopardı fakat çok azı onun peşinden gitti.

Toplumun, açık amaçları bu tip bir yolculuğun fırtınalı geçitlerinde insanlara yardımcı olmak olan barınaklar kuracağını ümit ediyor olabiliriz. Bu kitabın önemli bir bölümü, bunun neden muhtemel olmadığını göstermeye adanmıştır.

Bu özel yolculuk tipinde gitmek zorunda olduğumuz istikamet geriye ve içe yöneliktir, çünkü bizi dışarıya ve aşağıya gösteren yolu geri katetmeliyiz. Bizlerin gerilediğini, çekildiğini ve onlarla olan temasımızı yitirdiğimizi söyleyecekler. Uzun bir süredir teması yitirdiğimiz gerçekle temas etmek için geri dönmememiz gereken uzun bir yolumuz olduğu yeterince doğru. Ve onlar insancıl olduklarından ve merhametlerinden ve hatta bizleri sevdiklerinden ve çok korktuklarından bizleri iyileştirmeyi deneyecekler. Başarabilirler. Fakat hâlâ başarısız olmaları umudu var.

* *Oriention, orient*'in (doğu) ne tarafta olduğunu bilmektir. İç uzay bağlamında doğuyu, yaşantıladıklarımızın kökenini veya kaynaklarını bilmektir.

** 6 ay süren ve iyileşme fonksiyonu açık olan bir psikotik epizodun güzelcesine aydınlık, otobiyografik bir tasviri için bkz: Barbara O'Brien, *Operators v Things* (London: Elek Books, Ltd.., 1958).

Her olayda biz aklıkarışık ve çıldırmış yaratıklarız. Kendi benliklerimize, birbirimize, manevi ve maddi dünyaya yabancıyız. Hatta gözümüze ilişen ancak benimsemediğimiz bir zâviyeden, deliyiz biz.

Yabancılaşmanın bizi beklediği bir dünyaya doğuyoruz. Potansiyel olarak insanlarız ancak yabancılaşmış bir haldeyiz ve bu hal sadece doğal bir sistem değil. Halihazırdaki kaderimiz olarak yabancılaşma, sadece insanın insana uyguladığı insafsız bir şiddet ile gerçekleştirilir.

Bu kitap, günümüzde, kendi benliklerimize yönelik şiddetin kimi biçimlerini belgelemeye çalışmaktadır.

ISBN 975-772(
91.06Y.215